

Χρῆστος Γιανναρᾶς

Πτώση
Κρίση
Κόλαση

ἢ

ἡ δικανικὴ ὑπονόμευση
τῆς ὄντολογίας

Ἴκαρος

Τὸ ἔμβρυο πρέπει νὰ γεννηθεῖ γιὰ νὰ ζήσει
Τὸ «ἐντελῶς ἄλλο» – πρὶν τὴ γέννηση καὶ μετὰ τὸν θάνατο
Ὁ τρόπος τῆς αἰτίας καὶ ὁ τρόπος τοῦ αἰτιατοῦ
«Κατὰ λόγον» ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία μόνο ἢ ἀγάπη
Ἡ σχέση συνιστᾷ τὴν ὑπαρξιν, ὅχι ἡ φύση
Τί θὰ πεῖ ἐλευθερία ἀπὸ χρόνο καὶ χωρὸ
Ἡ ἐλευθερία εἰκονισμὸς τῆς αὐθυπαρξίας
Ἡ «μέλλουσα κρίση»
Τρόπος τῆς ἐλευθερίας ἢ ἀγαπητικὴ «κένωση»
Ἡ ὑπαρκτικὴ πληρότητα ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ἀτομικὴ
δικαίωση
Μόνη «αὐθεντία» ἢ κοινωνούμενη ἐμπειρία
Γεννάει ἀπανθρωπία ἢ ἱστορικὴ-νομικὴ ἐκδοχὴ τῆς «πτώσης»
Ἀλληγορικὴ ἢ ἐκκλησιαστικὴ ἀνάγνωση τῆς Γένεσης
Κτιστότητα «κατ' εἰκόνα» καὶ «ὁμοίωσιν» τοῦ Ἀκτίστου
Τὸ κακὸ, προῖον τῆς ἐλευθερίας ἀνυπόστατο
Ἱστορικὰ παράγωγα τῆς ἀλήθειας ὡς ὀρθότητος
Ἀκίνδυνες οἱ «ἀντιφάσεις», ὅταν γνώση εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ
μετοχή
Οἱ συνέπειες ἀναστολῆς τῆς συνοδικῆς λειτουργίας
Συνοδικὴ προπαρασκευὴ: ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ γλωσσικοῦ
μας κώδικα
Τρόπος τὸ ἀγαθόν, ἀνερμηνευτὸ ἢ παρερμηνευμένο τὸ κακόν
Χρηστικὴ ἐρμηνεία (δηλαδὴ νομικὴ ἀποτίμηση) τοῦ κακοῦ
Προσδοκώμενες συνοδικὲς διασαφήσεις
Ἡ σχετικότητα καὶ συμβατικότητα τῆς συναφοῦς ὀρολογίας
«Ἀποκατάσταση τῶν πάντων»
Τελικά, μόνο «προσκομιδὴ» προβλημάτων

Χρῆστος Γιανναρᾶς

Πτώση
Κρίση
Κόλαση

ἢ

ἡ δικανικὴ ὑπονόμευση

τῆς ὀντολογίας

Ἰκαρος

Πτώση – Κρίση – Κόλαση
ἢ
ἡ δικανικὴ ὑπονόμευση τῆς ὄντολογίας

©© Χρήστος Γιανναρᾶς & Ἐκδόσεις Ἴκαρος, 2017

ISBN ebook 978-960-572-174-9

Χρῆστος Γιανναρᾶς

Πτώση

Κρίση

Κόλαση

ἢ

ἡ δικανικὴ ὑπονόμευση

τῆς ὀντολογίας

Ἴκαρος

*Στὸν Rowan Williams,
τὸν μακρόθεν ἐγγύτατο,
εὐχαριστήρια*

1.

Τὸ ἔμβρυο πρέπει νὰ γεννηθεῖ γιὰ νὰ ζήσει

Ἑρμηνευτική προσέγγιση στὸ Ἰωάν. 5, 24:

Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν.

(Σὰς βεβαιώνω, πὼς ὅποιος δέχεται τὸν λόγο μου καὶ ἐμπιστεύεται αὐτὸν ποὺ με ἀπέστειλε στὸν κόσμος [τὸν πατέρα μου] ἔχει τὴν ἀπεριόριστη ζωὴ [τὸ πλήρωμα, τὴν ὁλοκληρία τῆς ὑπαρξης] καὶ δὲν πρόκειται νὰ κριθεῖ, ἀλλὰ ἔχει κιόλας μεταβεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο στὴ ζωὴ.)

Πρόκειται, στὸ παραπάνω χωρίο, γιὰ ἀντιστροφή τοῦ νοήματος τῶν λέξεων, ὅπως τὶς ξέρουμε καὶ τὶς χρησιμοποιοῦμε.

Ξέρουμε τὴ ζωὴ ὡς ἐνεργούμενη παρουσία τῆς ἀτομικῆς (ὕλικῆς-σωματικῆς) ὑπόστασής μας. Αὐτὴ ἡ αἰσθητὴ πραγματικότητα τῆς ζωῆς μας ὀνομάζεται στὸ παραπάνω χωρίο *θάνατος*.

Ξέρουμε τὸν *θάνατο* ὡς τέλος-ἀπουσία-ἐξαφάνιση τῆς ἐνεργούμενης ἀτομικῆς (ὕλικῆς-σωματικῆς) ὑπόστασής

μας. Αὐτὸς ὁ ἐκμηδενισμὸς τῆς ὑπαρξίης μας ὡς αἰσθητῆς πραγματικότητος, ὀνομάζεται στὸ παραπάνω χωρίο *ζωή*.

Μὲ τὴν ἐκφραστικὴ τῶν νοηματικῶν εἰκόνων, ρωτᾶμε: Τὴν ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα ἐνὸς ἀνθρώπινου ἐμβρύου πῶς θὰ τὴν ὀνομάζαμε, *ζωὴ ἢ θάνατος*; Ἐχει τὸ ἀνθρώπινο ἔμβρυο «δυνάμει» (σὲ προοπτικὲς ἀνάπτυξης) τίς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ζήσει, διαθέτει τίς ὑπαρκτικὲς δυνατότητες γιὰ νὰ συστήσει ἐνεργὸ παρουσία ἀτομικῆς ὑπόστασης τοῦ ζῆν. Ὅμως ἀκόμα δὲν ζεῖ. Πρέπει νὰ «γεννηθεῖ» γιὰ νὰ ζήσει. Μὲ τὰ ρεαλιστικὰ δεδομένα τῆς ὑπαρξίης τοῦ ἐμβρύου εἴμαστε ἀπολύτως συνεπεῖς στὴ λογικὴ τῆς ἀνθρώπινης συν-εννόησης, ἂν ποῦμε ὅτι: μὲ τὴ γέννησή του τὸ ἔμβρυο «εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν».

Οἱ δυνατότητες πιστοποιήσεων ποὺ διαθέτουν οἱ λεγόμενες «ἐπιστῆμες τοῦ ἀνθρώπου» μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ *γέννησή* μας (ἡ ἐγκατάλειψη τῆς μήτρας μὲ κοπὴ τοῦ ὀμφάλιου λώρου ποὺ μᾶς μετάγγιζε δάνεια ζωὴ ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα) εἶναι μιὰ ὀδυνηρὴ δοκιμασία (τραυματικὴ ἐμπειρία) καὶ ἀποτυπώνει ἵχνη στὸν ψυχισμό μας. Ὅμως, χωρὶς αὐτὴ τὴ δοκιμασία, τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴ *δεδομένη* (μὲ τὸν λῶρο καὶ τὸν πλακούντα) τροφικὴ *ἐξάρτηση* στὴν *κατορθούμενη* (μὲ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ μητρικοῦ μαστοῦ) τροφικὴ *σχέση*,

οὔτε τὸ ἔμβρυο θὰ συνεχίσει νὰ ὑπάρχει οὔτε θὰ συγκροτηθεῖ ποτὲ *λογικὸ* (κοινωνούμενης *σχέσης*) ὑποκείμενο.

Συνεχίζοντας τὴν ἐκφραστικὴ τῶν νοηματικῶν εἰκόνων μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι: τὸ ἔμβρυο ὑπάρχει σὲ συνθῆκες *ἀχρονίας*, ἐπειδὴ ὑφίσταται (ἢ βιώνει) μόνο τὸ *συνεχὲς* τῆς αὐξήσεως καὶ ὄχι κάποια συντελούμενη μετάβαση (καὶ μεταβολή) ἀπὸ τὸ *πρότερον* στὸ *ὕστερον*. Ὑπάρχει καὶ σὲ συνθῆκες *ἀδιάστατου* χώρου, γιατί βρίσκεται σὲ ἄμεση τροφικὴ (ζωτικὴ) ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ κορμὶ τῆς μητέρας — δὲν ὑπάρχει τίποτε *ἐναντι* τοῦ ἐμβρύου. Ὑπάρχει, τέλος, τὸ ἔμβρυο καὶ σὲ συνθῆκες *ἀφθαρσίας*, ἀφοῦ ἔχει δεδομένη μόνο τὴ γιγνόμενη *αὐξηση* (χωρὶς παράλληλη *φθίση*).

Ἡ ἀχρονία, τὸ ἀδιάστατο, ἡ ἀφθαρσία θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι συνθῆκες ὑπαρκτικῆς πληρότητας, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸ λογικὸ ὑποκείμενο, ὄχι γιὰ τὸ ἔμβρυο — ὅπως δὲν εἶναι καὶ γιὰ ὅποιο ἐφήμερο (ἔστω καὶ ἔκπαγλου κάλλους) φυτό. Γιὰ νὰ ὑπάρξει αὐτεπίγνωση ὑπαρκτικῆ, πληρότητας ἢ στέρησης, προϋποτίθενται λογικὲς *σχέσεις* ἔλλογου ὑποκειμένου μὲ τὴν ἐναντι λογικὴ πραγματικότητα. Μόνο μὲ τὴν τραυματικὴ ἐμπειρία τῆς *γέννησής* του, τὴν ἀπώλεια τῆς φυτικῆς αὐτάρκειας ποὺ παρέχει ἡ ἄσχετη ἀχρονία, ἀδιαστασία, ἀφθαρσία, ἡ ὕπαρξη τοῦ ἐμβρύου γίνεται ἀνθρώπινη, ἔλλογη ὕπαρξη. Μόνο μὲ τὴν εἰσοδὸ τοῦ στὴ διακινδύνευση τῆς *σχέσης*.

Θὰ μπορούσε νὰ τολμηθεῖ ἡ ἔκφραση ὅτι τὸ ἀνθρώπινο ἔμβρυο πρέπει νὰ «πεθάνει», γιὰ νὰ «γεννηθεῖ» τὸ λογικὸ ὑποκείμενο. *Ἐμβρυο* καὶ *βρέφος* ἀντιπροσωπεύουν δυὸ ἀσύμπτωτους καὶ ἀσύμβατους *τρόπους* ὕπαρξης — ὁ ἓνας *τρόπος* ἀποκλείει τὸν ἄλλον.

Μὲ τὴ φυσικὴ γέννηση συνεχίζει νὰ παρέχεται στὸν ἄνθρωπο μιὰ ἐπίσης δάνεια ζωὴ. Ὅχι πιά ὡς μονόδρομος *ἐξάρτησης* ἀπὸ τὸ μητρικὸ σῶμα, ἀλλὰ ὡς διλημματικὴ *σχέση* μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ἡ *ἐξάρτηση* τοῦ ἐμβρύου ἦταν μιὰ ἀδήριτη ἀναγκαιότητα — δὲν ὑπῆρχε ἐναλλακτικὴ δυνατότητα ὕπαρξης. Ἡ *σχέση* μὲ τὴ φύση εἶναι διλημματικὴ, ἐπιτρέπει δύο δυνατότητες, δύο ἐνδεχόμενα, δύο *τρόπους* ὕπαρξης: Ἡ *σχέση* μὲ τὴ φύση μπορεῖ νὰ εἶναι παθητικὴ προσαρμογὴ (ὑποταγὴ) τοῦ ἀνθρώπου στὴν *ἐξάρτηση* ἀπὸ τὴ φύση (ἀναγκαστικὴ, αὐτοματικὴ, αὐτονόητη λήψη ὀξυγόνου, τροφῆς, ποτοῦ, ὑλικῶν γιὰ τὴν ἐξασφάλιση στέγης, θέρμανσης, φωτισμοῦ καὶ λοιπῶν *χρειωδῶν* τοῦ βίου). Ἡ, μπορεῖ ἡ *σχέση* νὰ προκύπτει ἀπὸ τὴ θεληματικὴ ἐπιδίωξη, νὰ εἶναι *λογικὴ*: νὰ κάνει πράξη τὴν ἐγρήγορση καὶ ἐτοιμότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ *συναντήσῃ* στὴ φύση τὸν λόγο μιᾶς *προσωπικῆς* ὕπαρξης, πὺν ἡ ἑτερότητα καὶ μοναδικότητά της ἀποκαλύπτεται σὲ κάθε φυσικὸ ἐνέργημα — ὅπως ἀποκαλύπτεται ἡ ὑπαρκτικὴ ἑτερότητα-μοναδικότητα τοῦ ζωγράφου στὴ ζωγραφία του, τοῦ μουσουργοῦ στὴ μουσουργία του, τοῦ γλύπτη στὸ ἄγαλμά του.

Εἶναι ἄλλος *τρόπος* ὑπαρξης τὸ νὰ ὑφίστασαι τὴν ὑπαρξη καὶ ἄλλος *τρόπος* τὸ νὰ πραγματώνεις τὴν ὑπαρξη ὡς ἐνεργὸ συνειδητὴ, θετικὴ ἀνταπόκριση σὲ μιὰ κλήση-σὲ-σχέση. Εἶναι ἄλλο τὸ νὰ συμβιώνεις, καὶ ἄλλο τὸ νὰ ἀγαπᾷς. Ἄλλο νὰ ἐκτονώνεις τὴ σεξουαλική σου ὁρμὴ-ἀνάγκη, καὶ ἄλλο ἡ πληρωματικὴ ἐρωτικὴ σύμμιξη «εἰς σάρκα μίαν». Ἡ *σχέση* ἔχει μίαν ἀπεριόριστη δυναμικὴ κλιμάκωσης τῆς πληρότητας.

Μὲ τὰ μέτρα (προϋποθέσεις, ἐμπειρίες) τῆς συνειδητῆς ζωῆς, ἡ γέννηση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἓνας θάνατος: Τελειώνει μὲ τὴ γέννηση, ὄχι μιὰ φάση, ἀλλὰ ἓνας *τρόπος* ὑπαρξης — τὸ ἔμβρυο παύει νὰ ὑπάρχει καὶ παύει βίαια: κόβεται ὁ λῶρος ποὺ τοῦ μεταγγίζει τὴν ὑπαρξη, ξεριζώνεται τὸ ἔμβρυο ἀπὸ τὸ ἀγκάλιασμα ὑπαρκτικῆς προστασίας ποὺ τοῦ παρεῖχε ἡ μήτρα. Δὲν «ξέρει» τὸ ἔμβρυο τίποτα γιὰ τὴ μετὰ τὸν θάνατό του ζωὴ, γιὰ τὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξης τὸν μετὰ τὴ γέννηση. Αὐτὸ ποὺ ὑφίσταται εἶναι ὅτι μὲ τὴ γέννησή του παύει νὰ ὑπάρχει, καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ὑπαρκτικὸ «τέλος» τὸ βιώνει κάθε ἔμβρυο ἀπόλυτα μόνο. Ἡ γέννηση εἶναι γεγονὸς ὀλοκληρωτικῆς μοναχικότητος, ἀσυντρόφευτη ἐμπειρία.

Κανένα ἔμβρυο «δὲν γύρισε πίσω» ποτέ, νὰ ξαναγίνει ἔμβρυο μετὰ τὴ γέννησή του, ποτέ δὲν ἐπέστρεψε ὡς βρέφος στὰ ἔμβρυα, νὰ τὰ «πληροφορήσει» ποιά θὰ εἶναι ἡ ὑπαρκτικὴ τους πραγματικότητα μετὰ τὴ γέννησή τους! Ὁ ἄνθρωπος ἔρχεται στὴ ζωὴ μὲ πλήρη ἄγνοια καὶ

ἀπόλυτη μοναξιά, ὅπως καὶ φεύγει ἀπὸ τῆ ζωῇ μὲ πλήρη ἄγνοια γιὰ τὰ μετὰ τὸν βίον, καὶ ἀπόλυτη μοναξιά.

Στὸ μεσοδιάστημα εὐτυχῶς προλαβαίνει νὰ γεννηθεῖ ὡς λογικὸ ὑποκείμενο «στὸν τόπο τοῦ Ἄλλου», τόπο τῆς σχέσης, τόπο-τρόπο τῆς κοινωνούμενης ἐμπειρίας, τῆς γλώσσας καὶ τῶν συμβόλων. Οἱ πολυμερεῖς καὶ πολύμορφες δικτυώσεις τοῦ γνωστικοῦ *τρόπου* συναιροῦνται ἀφαιρετικὰ σὲ κάποιες θεμελιώδεις (κατὰ τὴν προφάνεια καὶ ἀναγωγιμότητα) *σταθερές*, ὅπως ἡ σύνδεση *αἰτίας* καὶ *ἀποτελέσματος*, πὺν εἶναι σχέσης-κλειδί γιὰ τὴ σύζευξη τῆς λογικότητος τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ ἔναντι καθολικοῦ *τρόπου* (τῆς συμπαντικότητος ὡς ὅλου). Ἐμπειρία συγκεφαλαιωμένη τελικὰ στὸ δίλημμα γιὰ τὴν Αἰτιώδη Ἀρχὴ παντὸς ὑπαρκτοῦ, τὴν ἀφετηρία τοῦ ὑπάρχειν: Εἶναι μιὰ ἔλλογη ἐλευθερία ἀγάπης, ἔρως ἐκ-στατικός, δημιουργὸς καὶ συντηρητὴς τοῦ εἶναι καὶ τῶν ἐκπλήξεων τοῦ *γίνεσθαι*; Ἦ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε μιὰν ἄλογη, τυφλὴ ἀναγκαιότητα, τὴν τυχειότητα ἐνὸς ἀ-νόητου *φαίνεσθαι*, σὰν μοναδικὴ «ἐρμηνεία» γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ὑπάρχειν καὶ τῶν ὑπαρκτῶν;

Ξέρουμε ἀπὸ πείρα οἱ ἄνθρωποι, πείρα κοινωνούμενη, τὴν ἀπόλυτη ἄγνοια ὑπαρκτικῆς αὐτεπίγνωσης πὺν συνοδεύει τὴν ἐμβρυϊκὴ μας ζωὴ. Ξέρουμε καὶ τὸ πῶς ἔρχεται στὴν ὑπαρξὴ τὸ ἀνθρώπινο ἔμβρυο: χάρις σὲ δεδομένη φυσικὴ δυνατότητα καὶ στὴ συγκλίνουσα ἐλευθερία ἐνὸς ἀνδρόγυνου ζεύγους — στὴν ἐρωτικὴ

συναρπαγή και στὴ βιολογικὴ ἐκφραστικὴ τῆς συναρπαγῆς, ποὺ εἶναι ἡ σεξουαλικότητα. Ἀπεριόριστα κλιμακούμενη ἡ σύγκλιση στὸ ψυχο-σωματικὸ πεδίο: ἀπὸ τὴν ὅποια κτηνώδη ἀπληστία ἐγωτικοῦ ἡδονισμοῦ (ἢ καὶ ἀπὸ ὠμὸ βιασμό) ὥς τὴν ἐκ-στατικὴ ὀλοκληρία τῆς αὐθυπερβατικῆς ἀγάπης, τὴν πληρωματικὴ εὐφροσύνη τῆς συναρπαστικῆς ἀμοιβαιότητας. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ζευγαριοῦ εἶναι ἡ ἄλλη «μήτρα», αὐτὴ ποὺ ὑποδέχεται τὸ βρέφος ὅταν ἐγκαταλείπει τὴν ἐμβρυϊκὴ φυσικὴ ἐξάρτηση, γιὰ νὰ γεννηθεῖ στὴν ἐλευθερία (διακινδύνευση) τῆς σχέσης.

2.

Τὸ «έντελῶς ἄλλο» – πρὶν τὴ γέννηση καὶ μετὰ
τὸν θάνατο

Οἱ ὁμοιότητες καὶ ἀναλογίες ποὺ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴ φυσικὴ *γέννηση* καὶ στὸν φυσικὸ *θάνατο* εἶναι γόνιμο πεδίο σπουδῆς τῶν «ὀρίων τῆς γλώσσας μας» — τῶν δυνατοτήτων τῆς γλωσσικῆς τῶν ἀνθρώπων ἐκφραστικῆς νὰ νοηματοδοτήσῃ τὴν πραγματικότητα στὰ ὅρια τῆς φύσης καὶ τῆς μετα-φύσης.

Γνωρίζουμε ἢ συνάγουμε λογικὰ ἐκ τῶν ὑστέρων (δηλαδή, ὅταν ἔχουμε πιά συγκροτηθεῖ ὡς λογικὰ ὑποκείμενα) ὅτι τὸ ἔμβρυο ἐγκαταλείπει τὴ φυσικὴ μήτρα σὲ συνθηκὲς «τραυματικές»: Δὲν ἔχει ἀκόμα τὰ γνωστικὰ αἰσθητήρια γιὰ νὰ πιστοποιήσῃ τὴν ἀγάπη ποὺ τὸ συνέστησε καὶ θὰ τὸ περιβάλλει ζωτικὰ ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή του. Δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψῃ τὸν *τρόπο* ὑπαρξῆς στὸν ὁποῖο θὰ μπεῖ μὲ τὴ γέννησή του — ἡ λογικότητα καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι γιὰ τὸ ἔμβρυο ὅ,τι εἶναι γιὰ τὸν ἐνήλικα ἢ «ὑπαρξη» μετὰ τὸν θάνατο τοῦ σώματος: τὸ «έντελῶς Ἄλλο» (das ganz Andere).

Ἡ λογικὴ μπορεῖ νὰ ἐκδέχεται ὡς ἐνδεχόμενη τὴ μεταθανάτια ὑπαρξη, ἂν τὰ ἐρείσματα τῆς ἐκδοχῆς ἔχουν ἐμπειρικὸ (κοινωνούμενης ἐμπειρίας, ὅχι αὐθαίρετης ἀτομικῆς ἐπινόησης) χαρακτήρα. Βέβαια, ὁ

ἐμπειρικὸς χαρακτήρας τῆς γνώσης δὲν καθιστᾷ τὴν γνώση ἀναγκαστὴ κατὰ πάντων — ἡ παρατήρηση, τὸ πείραμα καὶ ὁ μαθηματικὸς λογισμὸς δὲν εἶναι ὁδοὶ ἢ τρόποι γνώσης ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν ἀλάθητη, ὑποχρεωτικὴ βεβαιότητα. Σὲ κάθε παραμικρὴ πτυχή καὶ τῶν «θετικότητας» ἐπιστημῶν ἰσχύει, κατὰ κοινὴ παραδοχή, ἡ ἀρχὴ τῆς σχετικότητας τῆς γνώσης: σχετικότητα τῆς ἐμπειρίας-παρατήρησης (τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρατήρησης εἶναι συνάρτηση τῆς θέσης καὶ τῆς κίνησης τοῦ παρατηρητῆ), ἀλλὰ καὶ σχετικότητα τῆς «γλώσσας» (μαθηματικῆς ἢ ἐννοιῶν) γιὰ τὴ γνωστοποίηση-κοινωνία τῶν συμπερασμάτων τῆς παρατήρησης.

Ρεαλιστικότεα ἐπομένως ἀλήθεια μπορεῖ νὰ εἶναι κάθε προσωπικὴ σχέση, μὲ δεδομένη τὴν ἀπροσδιοριστία τῆς ὑποκειμενικῆς πρόσβασης στὸν κώδικα τῶν σημαινόντων ποὺ γνωστοποιοῦν τὴν ἐμπειρία τῆς σχέσης. Ὁ ἔρωτας, ἡ Τέχνη, τὸ ταξίδι, ἡ ἄθληση, ἕνας κίνδυνος, μιὰ ὁδὺνη, προσπορίζουν γνώση θετικὴ, ἐμπειρικὴ (καθόλου φαντασιώδη), ποὺ ὅμως μόνο ὡς πληροφορία (μὲ πολλὴ σχετικότητα) μπορεῖ νὰ κοινωνηθεῖ. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν κατανόηση τῶν σημαινόντων καὶ στὴν ἐμπειρικὴ γνώση τῶν σημαινομένων καθιστᾷ τὸ πεδίο τῆς γνώσης καὶ τῆς ἔκφρασης, τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς Τέχνης, κυριολεκτικὰ ἀπεριόριστο, πάντοτε ἀνοιχτὸ σὲ πολλαπλότητα καὶ ἀπειρία προσβάσεων.

Θὰ πρέπει, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς κατανόησης (μέσῳ τῆς γλώσσας καὶ τῶν συμβόλων) καὶ τὸ πεδίο τῆς ἐμπειρικῆς γνώσης (μέσῳ τῆς σχέσης-μετοχῆς στὰ γινόμενα), νὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ ἓνα τρίτο πεδίο ὑπαρκτικῆς ἐμπειρίας, πεδίο τοῦ ὑπάρχειν, προσιτὸ στὴ συνειδητότητα ἀλλὰ ἀνεξέλεγκτο ἀπὸ τὴ βούληση: Τὸ συγκροτοῦν οἱ φυσιολογικὲς τῆς βιολογικῆς ἀτομικότητος λειτουργίαι (ἀναπνοῆς, κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, πέψης κ.λπ.), ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐνεργήματα συμπεριφορᾶς, ἀνεξέλεγκτα ἀπὸ τὴ σκέψη, τὴν κρίση, τὴ βούληση, ποὺ τὰ χαρακτηρίζουμε ὡς «ἀντανακλαστικά». Λέμε γι' αὐτὰ τὰ ἀτομικὰ ἐνεργήματα «ἀντανακλαστικῆς» συμπεριφορᾶς ὅτι λειτουργοῦν χωρὶς τὴν πρόθεση τοῦ ὑποκειμένου, τὴ λογικὴ-συνειδητὴ ἀπόφαση, σχεδιασμό, σκοπιμότητα. Τὰ χαρακτηρίζουμε ὡς «αὐθόρμητα» ἐνεργήματα καὶ τὴ συμπεριφορὰ ποὺ ἐκδηλώνεται μὲ τέτοια ἀντανακλαστικὰ τὴν ὀνομάζουμε «αὐθορμητισμὸ» ἢ «αὐθορμησία».

Ἡ *αὐθορμησία* συμπεριφορᾶς (καὶ βιωμάτων) μπορεῖ νὰ εἶναι προῖον ἄλογης φυσικῆς ἐνόρμησης, ἐνστικτώδους ἀνάγκης ἢ αὐτοματισμοῦ. Μπορεῖ ὅμως καὶ νὰ γεννιέται ἢ αὐθορμησία ἐξ αἰτίας τοῦ ἔναντι «ἄλλου»: νὰ εἶναι ἡ δική του παρουσία καὶ μόνο ποὺ μᾶς δημιουργεῖ μιὰν «αἴσθηση» οἰκειότητος, ἀναίρεση τῶν ἐνστικτωδῶν ἀναστολῶν ἐγωτικῆς αὐτοάμυνας, ἐτοιμότητα αὐθυπερβατικῆς σχέσης μαζί του. Τότε μιλάμε γιὰ *ἐμπιστοσύνη*.

Αὐθορμησία καὶ ἐμπιστοσύνη ἔχουν συχνὰ κοινὴ τυπολογία συμπεριφορική, ἔχουν ὅμως καὶ οὐσιώδη καταγωγικὴ διαφορά: Ἡ λέξις *αὐθορμησία* δηλώνει ἀτομικὸ ἐνέργημα, δίχως τὴ μεσολάβηση τῆς σκέψης καὶ τῆς κρίσης — γι' αὐτὸ καὶ εἶναι τὸ ἐνέργημα εὐκολότερα ὑποκείμενο στὶς ἀναγκαιότητες τῶν ἐνορμήσεων. Ἐνῶ ἡ *ἐμπιστοσύνη* δηλώνει μὲν καὶ αὐτὴ ἀτομικὸ ἐνέργημα ποὺ προηγεῖται τῆς σκέψης καὶ τῆς κρίσης, ἀλλὰ εἶναι ἐνέργημα *σχέσης*, μὲ στοιχεῖα ἀτομικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς. Δηλώνει πάντοτε ἡ ἐμπιστοσύνη ἓνα γεγονός *σχέσης* — ἓνα ἄτομο-σὲ-σχέση. *Ἐμπιστεύεται* κάποιον τὸ ἄτομο, σημαίνει: τοῦ γνωστοποιεῖ (μοιράζεται μαζί του) ἰδιωτικά, προσωπικά στοιχεῖα τῆς ζωῆς του: ἐπιθυμίες, προθέσεις, προβληματισμούς, ἀποτυχίες, θλίψεις, χαρές, γνῶμες, ἀπόψεις, μνῆμες, ἐλπίδες. Ἐμπιστευόμαστε στὸν γιατρὸ τὴ θεραπεία μας, στὸν δάσκαλο τὴν κατάρτισή μας, στὸν ἐργοδότη μας τὸν βιοπορισμὸ μας, στὸν πιλότο τὴν ἀσφαλὴ πτήση μας, καὶ πάει λέγοντας.

Ἡ ἐμπιστοσύνη χτίζεται προοδευτικὰ καὶ «ἀνεπαισθήτως» μέσα ἀπὸ τὴ συνύπαρξη, τὴ συνεργασία, τὴ συγκατοίκηση, τὴ γειτονία, τὴ συμμαθητεία — κάθε μορφή συμβίωσης καὶ σύμπραξης δοκιμάζει (ἀξιολογεῖ) τὴν ποιότητα τῶν ἀνθρώπινων *σχέσεων*. Καὶ γεννᾷ ἢ τὴν ἐμπιστοσύνη, τὴ συμπάθεια, τὴ φιλία ἢ τὴν ἐπιφύλαξη, τὴν ἀντιπάθεια, τὴ ρήξη, τὴν ἀποξένωση — καὶ μύριες ὅσες διαβαθμίσεις καὶ παραλλαγές τους.

Μπορεῖ ὅμως νὰ γεννηθεῖ ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ μὲ τὸν «τρόπο» τῆς αὐθορμησίας: Γεννᾶνε τὴν ἐμπιστοσύνη στοιχεῖα διαισθητικά, ἐνορμητικά, ἀνυπότακτα σὲ συμπεράσματα ὀρθολογικῶν κρίσεων ἢ ἐμπειρικῶν δεδομένων. Κερδίζει τὴν ἐμπιστοσύνη, γιὰ παράδειγμα, ἡ καθαρότητα τοῦ βλέμματος, ἡ εἰλικρίνεια τοῦ χαμόγελου, ἡ ἀνεπιτήδευτη ἔκφραση, ἡ ἀπονήρευτη σκέψη κ.ἄ.ἄ.

3.

Ὁ *τρόπος* τῆς αἰτίας καὶ ὁ *τρόπος* τοῦ αἰτιατοῦ

Στὸ πεδίο τῆς ὑπαρκτικῆς ἐμπειρίας τὰ οὐσιωδέστερα τῶν γιγνομένων (τὰ γινόμενα μὲ τὶς σημαντικότερες συνέπειες στὸν ἀνθρώπινο βίο) συντελοῦνται μᾶλλον μὲ τὴν αὐθορμησία τῆς ἐμπιστοσύνης (τῇ δυναμικῇ τῆς *σχέσης*) καὶ ὄχι μὲ ὀρθολογικὸ σχεδιασμὸ καὶ ἐγγυημένες προβλέψεις. Ἐνδεικτικά:

— ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἐρωτεύομαστε, τὰ κίνητρα εἶναι τόσο ἀνορθολογικὰ ὅσο εἰλικρινέστερος καὶ πληρέστερος εἶναι ὁ ἔρωτάς μας,

— γεννᾶμε παιδιά, ὀλοκληρώνοντας φυσιολογικὰ τὸν ἔρωτά μας: θὰ ἦταν ἀφύσικο (*παρὰ φύσιν*) νὰ κάνουμε «χρήση» τοῦ ἔρωτα γιὰ σκοπιμότητες ἰδιοτελοῦς ὠφελιμισμού, λ.χ., ἐπειδὴ «ἡ οἰκογένεια χρειάζεται ἐργατικὰ χέρια» ἢ ἐπειδὴ «ἡ χώρα ἔχει πρόβλημα δημογραφικό»!,

— μὲ αὐθορμητισμὸ ἐμπιστοσύνης στὸν συζυγικὸ ἔρωτα ἡ γυναῖκα ἀποδέχεται τὴν ψυχοσωματικὴ δοκιμασία (συχνὰ δυσφόρητη καὶ ὄχι ἄμοιρη κινδύνων) τῆς κύησης καὶ τοῦ τοκετοῦ,

καὶ θὰ μπορούσε νὰ ἐπεκταθεῖ ἡ παραδειγματικὴ ποικιλότητα σὲ πολλὰ ἀνάλογα δεδομένα τοῦ βίου, φωτίζοντας τὸν ἰσχυρισμὸ γιὰ τὴν προτεραιότητα τῆς

αὐθορμησίας-ἐμπιστοσύνης. Μιὰ γόνιμη ἐρμηνευτικὴ πρόταση θὰ ἦταν νὰ συνδέσει κανεὶς τὴν πιστοποίηση αὐτῆς τῆς προτεραιότητος μὲ τὸν *τρόπο* ὑπαρξῆς ποὺ ὑπαινίσσεται ἡ Βίβλος, ὅταν διαβεβαιώνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε νὰ ὑπάρχει «κατ' εἰκόνα» τοῦ Θεοῦ δημιουργοῦ του.

Ἀγνοεῖ ὁ ἄνθρωπος ὀλοκληρωτικὰ τὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ — ἀπὸ τὸν *τρόπο* τῶν αἰτιατῶν εἶναι ἀδύνατο νὰ γνωστῇ ὁ *τρόπος* τοῦ αἰτίου. Ἡ νοητικὴ ἀναγωγὴ στὸ ἀπόλυτο σχετικῶν ιδιωμάτων τοῦ αἰτιατοῦ μπορεῖ νὰ κατασκευάζει «νοητὰ εἶδωλα» πανσοφίας, παντοδυναμίας, ἀχρονίας, ἀδιαστασίας, ἀφθαρσίας, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ συστήσει γνωστικὴ προσέγγιση τῆς Ἀναίτιας Αἰτίας τοῦ ὑπάρχειν.

Ἡ *Γερὰ Βίβλος* τῶν Ἑβραίων (*Παλαιὰ Διαθήκη* τῶν Χριστιανῶν) βεβαίωσε στὴν εἰκονολογικὴ-μυθικὴ (ποιητικὴ) τῆς γλώσσης ὅτι «ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον – κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν» (*Γέν.* 1, 27). Ἄν ἡ λέξις *εἰκόνα* (ἀπὸ τὸ ρῆμα *εἴκω*, ἀόρ. ἔοικα, ποὺ σημαίνει *ὁμοιάζω*) δηλώνει *ὁμοιότητα*, κοινότητα κάποιων γνωρισμάτων Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὁ χαρακτηρισμὸς πρέπει (λογικὰ) νὰ ἀναφέρεται ὄχι στὸ *τί* τῆς Θεότητος (ὡς αὐτοαΐτίας), ἀλλὰ στὸ *πῶς* τῆς ὑπαρξῆς τῆς (ὡς τριάδας ἀλληλοπεριχωρούμενων ὑπαρκτικὰ ὑποστάσεων: *Πατὴρ*, *Υἱοῦ*-Λόγου τοῦ Πατρὸς, *Πνεύματος* τοῦ Πατρὸς).

Στὴν περίπτωσι μιᾶς ἔλλογης ὑπόστασις διακρίνουμε (χωρὶς νὰ ἀντιθέτουμε) τὸ *πῶς ὑπάρχει*, ἀπὸ τὸ *πῶς*

ἐνεργεῖ. Γνωρίζουμε τὸ πῶς ἐνεργεῖ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ἐνεργήματά του — τὸν γνωρίζουμε ὡς Δημιουργὸ ὅλων τῶν αἰσθητὰ ὑπαρκτῶν, τοῦ μακρόκοσμου καὶ τοῦ μικρόκοσμου (ὅσο καὶ ὅπως γνωρίζουμε τὸν ζωγράφου ἀπὸ τὴ ζωγραφία του καὶ τὸν μουσουργὸ ἀπὸ τὴ μουσική του). Γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸ πῶς ὑπάρχει ὁ Θεός, θὰ ἦταν ἀδύνατο χωρὶς μιὰ ἐκούσια ἀπὸ τὴ μεριά του φανέρωση τοῦ τρόπου τῆς ὑπαρξίης του — τρόπου τῆς Αἰτίας, ριζικὰ διαφορετικοῦ ἀπὸ τὸν τρόπο τῶν αἰτιατῶν.

Ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία κομίζει στὴν Ἱστορία τὴ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας της: Ἡ ἐμπειρία της μαρτυρεῖ τὴν παρουσία ἐνὸς ἱστορικοῦ προσώπου, Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ, τοῦ ὁποῖου κάποια ἔργα-ἐνεργήματα λειτουργοῦσαν ὡς «σημεῖα» (σημάδια, σημαίνοντα) ἀπόλυτης ἐλευθερίας ἀπὸ τοὺς ὑπαρκτικούς περιορισμοὺς τῶν κτιστῶν ὑπάρξεων. Ταυτόχρονα ὁ λόγος του διευκρίνιζε τὴν ὑπαρκτικὴ του ταυτότητα, τὴ σημαίνουμένη ἀπὸ τὰ «σημεῖα» τῶν ἐνεργημάτων του: Ἦταν ὁ Ἰησοῦς μιὰ ἀτομικὴ ὑπαρκτικὴ μονάδα τῆς κτιστῆς ἀνθρώπινης φύσης, καὶ ταυτόχρονα ἡ ἀναίτια Αἰτιώδης Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν: Ὑπαρκτικὰ ἐλεύθερη ἡ Αἰτιώδης Ἀρχὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἀναιτιότητά της, γι' αὐτὸ καὶ ἱκανὴ νὰ ὑπάρξει μὲ τὸν τρόπο καὶ τῆς αἰτιότητας, τρόπο τῶν κτιστῶν ὑπάρξεων.

Ἡ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας εὐαγγελίζεται μέσα στὴν Ἱστορία τὸν θρίαμβο τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας τῆς ἀναίτιας Αἰτιώδους Ἀρχῆς

τοῦ ὑπάρχειν, θρίαμβο ἔνσαρκο στήν ἀνθρώπινη παρουσία Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ: Ὁ ἄσαρκος γίνεται σάρκα, ὁ ἄρρητος γίνεται γλώσσα — χωρεῖται ὁ ἀχώρητος στὰ ὅρια τοῦ κτιστοῦ κόσμου μας, ποὺ εἶναι καὶ ὅρια τῆς γλώσσας μας. «Γίνεται γλώσσα ὁ ἄρρητος» σημαίνει: μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κατα-νοήσῃ (ὄχι ὁπωσδήποτε καὶ νὰ γνωρίσῃ) τὸν *τρόπο* τῆς ἄκτιστης Αἰτιώδους Ἀρχῆς τῶν ὑπαρκτῶν. Κατανοεῖ ἡ ἀνθρώπινη λογικὴ μέσῳ τῆς γλώσσας, πὼς ἂν ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ ὑπάρχει *καὶ* ὡς ἄνθρωπος, τότε ὡς Θεὸς δὲν εἶναι δεσμευμένος ὑπαρκτικὰ ἀπὸ τὴ θεότητά του, ἡ θεότητα δὲν προκαθορίζει ὡς ἀναγκαιότητα τὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξῆς του — *τρόπος* τῆς ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἐλευθερία, ὄχι ἡ θεότητα.

Ὁ *τρόπος* τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπάρχει εἶναι ἡ ἐλευθερία του ἀπὸ κάθε *τρόπο*. Ἐνῶ παραμένει Θεός, ταυτόχρονα ἐνανθρωπίζεται, ὑπάρχει καὶ ὡς ἀκραιφνὴς ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ ἡ ἐνανθρώπησή του δὲν ἀκυρώνει τὴ θεότητά του, γι' αὐτὸ ὑπάρχοντας ἀκραιφνῶς ὡς ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπαρκτικούς περιορισμούς τῆς κτιστότητας — τοὺς ἀποδέχεται ἐκούσια ἢ ἐκούσια τοὺς ἀναιρεῖ.

4.

«Κατὰ λόγον» ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία μόνο ἡ ἀγάπη

Τὸ ἱστορικὸ πρόσωπο Ἰησοῦ τοῦ ἀπὸ Ναζαρέτ, ἔστω καὶ μόνο μὲ πρόσβαση τὴν ἀτομικὴ κατανόηση, συνιστᾷ ἀποκάλυψη. Ἀποκαλύπτει τὸν τρόπο τῆς Αἰτιώδους Ἀρχῆς τοῦ ὑπάρχειν, ὁ ὁποῖος *τρόπος* εἶναι ἡ ἐλευθερία. Ὅχι ἡ ἐλευθερία ὡς βουλευτικὸ ἀπλῶς γεγονὸς (δυνατότητα ἐπιλογῶν), ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία ὡς ὑπαρκτικὸ γεγονὸς, ὡς *τρόπος* τῆς ὑπαρξης: νὰ εἶναι ἡ ὑπαρξη ἀδέσμευτη (ἀνυπότακτη) σὲ ὑπαρκτικούς προκαθορισμοὺς (ἀναγκαιότητες) — νὰ μὴν καθορίζεται ἢ κάθε ὑποστατικὴ πραγμάτωση τοῦ ὑπάρχειν ἀπὸ δεδομένο (a priori καὶ ἀνερμήνευτα) *τρόπο* (οὐσία ἢ φύση).

Ὅταν μιλάμε γιὰ *ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία* δὲν παραπέμπουμε σὲ μιὰ ἀφηρημένη νοητικὴ σύλληψη. Ἀναφερόμαστε σὲ πραγματικότητα ἐμπειρικὰ προσιτὴ (ἐνδεχομένως, καὶ ἐν μέρει προσιτὴ): στὴν ἐνεργούμενη *ἀγάπη*. Καὶ «ἀγάπη», στὴ γλώσσα τῆς ἀνθρώπινης κοινῆς ἐμπειρίας, ὀνομάζουμε ὅχι ψυχολογικοῦ χαρακτήρα «αἰσθηματικὲς» καταστάσεις (συμπάθειας, εὐαρέσκειας, ἀλληλεγγύης, φιλαλληλίας, ἐκτίμησης, στοργῆς, τρυφερότητας, ἀφοσίωσης, γοητευτικῆς ἑλξης, ἐρωτικοῦ πόθου) — ὅχι. Ὡς *ἀγάπη* ὀρίζουμε τὸ

ἐμπειρικὰ βιούμενο καὶ πιστοποιούμενο γεγονὸς τῆς ἀτομικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς.

Ατομικὴ αὐθυπέρβαση χαρακτηρίζουμε τὴν ἀποδέσμευση-ἐλευθερία τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου ἀπὸ τὶς αὐτόνομες (μὴ συνειδητὲς) ἀτομοκεντρικὲς (ἐγωιστικὲς) ἐνορμήσεις (ὁ Φρόνυτ τὶς συνόψισε σὲ τρεῖς: αὐτοσυντήρησης, ἐπιβολῆς-κυριαρχίας, ἡδονῆς) ποὺ ὡς ἀδήριτες ἀναγκαιότητες διέπουν κάθε βιολογικὴ ὕπαρξη. Ὁ λογικὸς καὶ βουλευτικὸς ἔλεγχος αὐτῶν τῶν ἐνορμήσεων, ἡ ἐλευθερία ἀπὸ τὴ βιολογικὴ ἀναγκαιότητα ποὺ τὶς χαρακτηρίζει, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μιᾶμε γιὰ ὑπαρκτικὴ «αὐθυπέρβαση» τοῦ βιολογικοῦ-φυσικοῦ ἀτόμου — ἐλευθερία τῆς λογικῆς καὶ τῆς θέλησης ἔναντι τῆς τυφλῆς ὀρμῆς.

Καὶ ἀγάπη ὀνομάζουμε τὴν ἐλευθερία τῆς ἀτομικῆς ὑπαρκτικῆς αὐθυπέρβασης, ὅταν συνιστᾷ πρόθεση καὶ ἐνέργημα αὐτοπροσφορᾶς. Ἡ λογικὴ καὶ βουλευτικὴ αὐτοκυριαρχία ἀπὸ μόνη τῆς μπορεῖ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς συνεποῦς γυμναστικῆς μὲ στόχο τὸ ἀτομικὸ κατόρθωμα καὶ τὴν ἀξιομισθία του, ἓνας ναρκισσιστικὸς πρωταθλητισμός. Μόνη (ὡς αὐτοσκοπὸς) ἡ ἀσκητικὴ αὐτοκυριαρχία ὀρίζει τοὺς ἀντίποδες τῆς ἀγάπης: τὴν ὕπαρξη ἐγκυστωμένη στὴν ἀτομοκεντρικὴ-ἐγωικὴ αὐτάρκεια, τὴν προϋποθετικὴ καὶ τῶν ἐνστικτωδῶν ἐνορμήσεων δουλεία στὴν ἰδιοτέλεια.

Ἡ ἀγάπη ἔχει ἐκ-στατικὸ χαρακτήρα — ἡ λέξις ἐκ-στασις εἶναι παράγωγο τοῦ ρήματος ἐξίσταμαι (ἐξω-

ἴσταμαι). Δηλώνει ἡ ἀγάπη τὴν ἔξοδο ἀπὸ τὶς θωρακίσεις αὐτοάμυνας καὶ αὐτάρκειας τοῦ ἐγώ, τὴ μετάθεση τοῦ σκοποῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὴ δεδομένη στὶς κτιστὲς (αἰτιατὲς) ὑπάρξεις ὁρμὴ αὐθυπαρξίας στὴν ἐλευθερία τῆς σχέσης-κοινωνίας, ἐλευθερία τῆς Αὐτοαιτίας. Τὰ φυσικὰ ἐνεργήματα μὲ τὰ ὅποια ἐνεργεῖται ἡ ἀγάπη εἶναι ἐνορμητικὲς ἀναγκαιότητες (αἰσθήματα, ἔλξη, πόθος), ἀλλὰ, ἂν καὶ δεδομένες ἀναγκαιότητες τῆς φύσης, λειτουργοῦν ταυτόχρονα καὶ ὡς πεδίο ἢ δυνατότητα ἐνδεχόμενης (καὶ ἀντικειμενικὰ ἀπροσδιόριστης) ἐλευθερίας ἀπὸ τὴ φυσικὴ ἀναγκαιότητα — πεδίο ἐκ-στατικῆς αὐθυπέμβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς.

Ὁ ἔνσαρκος Υἱὸς-Λόγος τοῦ Πατρός, Ἰησοῦς ὁ ἀπὸ Ναζαρέτ, ἀποκάλυψε μὲ τὴν ἐπίγεια βιοτὴ του τὸν τρόπο μὲ τὸν ὅποιο ὑπάρχει ἡ Αἰτιώδης τοῦ ὑπάρχειν Ἀρχή. Ὁ τρόπος αὐτὸς δὲν εἶναι ἀσύμβατος μὲ τὴ λογικὴ (τοῦ νοεῖν) ἰκανότητα τοῦ ἀνθρώπινου ὑποκειμένου. Μπορεῖ νὰ τὸν κατανοήσῃ ὁ ἄνθρωπος — μὲ δεδομένη πάντοτε τὴ διαφορὰ τῆς κατανόησης ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ γνώση.

Ἡ ἔννοια «Πρώτη Αἰτία» τοῦ ὑπάρχειν συνεπάγεται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ ὅτι ἡ ἴδια, ὡς «πρώτη», εἶναι ἀναίτια. Ὡς ἀναίτια ἀλλὰ ὑπαρκτή, νοεῖται αὐθύπαρκτη — ἡ ἴδια συνιστᾷ τὴν ὑπαρξὴ της· δὲν ὑπάρχουν προδιαγραφές (αἰτιώδεις προκαθορισμοὶ) τῆς ὑπαρξῆς της. Μὲ τὴ λογικὴ τῆς ἀνθρώπινης γλῶσσας (ποὺ ὅριά της εἶναι τὰ ὅρια τοῦ κτιστοῦ κόσμου) ἡ Αἰτιώδης Ἀρχή

τοῦ ὑπάρχειν ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐλεύθερα θέλει νὰ ὑπάρχει καὶ μὲ τὸν *τρόπο* ποὺ αὐτὴ θέλει. Μέσα στὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας (καὶ τῆς γλώσσας) τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ βουλευτική δυνατότητα ἀπεριόριστων ἐπιλογῶν, ἀλλὰ κάτι πολὺ πληρέστερο: εἶναι *τρόπος* ὑπαρξῆς, *τρόπος* ἀδέσμευτος καὶ ἀνυπότακτος σὲ προδιαγραφές-ἀναγκαιότητες τοῦ ὑπάρχειν — σὲ ἀνερμήνευτης καταγωγῆς δεδομένα ποὺ προ-καθορίζουν τὴν ὑπαρκτική ἐτερότητα (μορφικὴ καὶ ὄχι μόνον) κάθε μονάδας (ὑποκειμένου) τοῦ ὑπάρχειν.

Ἄν αὐτὴ εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀναίτιας Πρώτης Αἰτίας τοῦ ὑπάρχειν, τότε ἡ τῶν πάντων Αἰτία ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐλεύθερα *θέλει* νὰ ὑπάρχει. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ *θέληση*, ὅπως ἀναφέρθηκε, εἶναι βουλευτικὴ ἀπλῶς δυνατότητα: εἶναι ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρξῆς ὡς ἐλευθερίας, δηλαδὴ αὐθυπερβάσεως τῆς ὑπαρξῆς — καὶ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν *τρόπο* αὐθυπερβατικῆς ἐλευθερίας τὸν ὀνομάζουμε *ἀγάπη*.

Ὁ Θεὸς ὑπάρχει μὲ τὸν *τρόπο* αὐθυπερβάσεως τῆς μοναδιαίας (ἀτόμου) ἐκδοχῆς τοῦ ὑπάρχειν (δὲν εἶναι ὁ Δίας, ὁ Οὐρανὸς — μιὰ ὄντοτητα παντοδύναμη, πάνσοφη, ἀθάνατη), εἶναι ὁ *Πατήρ*. Δὲν μπορεῖ νὰ σημανθεῖ ὡς ἀτομικότητα, διότι ὑπάρχει ὡς σχέση, ὡς ἀγάπη. Ὑπάρχει *ἐπειδὴ* ἀγαπάει («γεννᾷ» τὸν *Υἱὸ* καὶ «ἐκπορεύει» τὸ *Πνεῦμα*). Δὲν ὑπάρχει καταρχάς, καὶ στὴ συνέχεια ἀγαπάει («γεννᾷ» καὶ «ἐκπορεύει»), ἀλλὰ ὑπάρχει ἐπειδὴ «γεννᾷ» καὶ «ἐκπορεύει» — ὑπάρχει ὡς

ὕπαρκτικὴ αὐθυπέρβαση καὶ αὐτοπροσφορά: «ἀγάπη *ἐστὶ*» (1 *Ἰωάν.* 4, 16).

Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Υἱός, τὸ ἴδιο καὶ τὸ Πνεῦμα: Ὑπάρχει ὁ Υἱὸς *ἐπειδὴ* γεννᾶται καὶ τὸ Πνεῦμα *ἐπειδὴ* ἐκπορεύεται, ἡ σχέση-ἀγάπη τοὺς μὲ τὸν Πατέρα συνιστᾷ τὴν ὕπαρκτικὴ (προσωπικὴ-ἐνεργούμενη) ἐτερότητά τοὺς. Καὶ ὁ ἑνσαρκὸς Υἱός, Ἰησοῦς ὁ Χριστός, συμπεριέλαβε τὴν ἀνθρώπινη (κτιστὴ) σάρκα (τὸν *τρόπο* τῆς κτιστότητας) στὴν ὕπαρκτικὴ του σχέση μὲ τὸν Πατέρα, σχέση ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε νομοτέλεια-ἀναγκαιότητα τοῦ κτιστοῦ. Προκάλεσε τὴν *νίοθεσία* τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεό, τὴ *θέωσή* του. Μὲ μοναδικὸ ὄρο-προϋπόθεση: τὴν ἐλεύθερη συγκατάθεση τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀγαπητικὴ αὐθυπέρβαση καὶ αὐτοπροσφορά τῆς κτιστῆς ἀτομικότητας.

5.

Ἡ *σχέση* συνιστᾷ τὴν ὑπαρξιν, ὅχι ἡ *φύση*

Οἱ λέξεις *ζωή* καὶ *θάνατος*, πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλης παράπλευρη σημασία, παραπέμπουν στὴ βιολογικὴ φαινομενικότητα. Διαστελλοῦν τὸ ἔμβιο ὑπαρκτὸ ἀπὸ τὴν ἄβια ὕλη.

Ἡ διαστολὴ αὐτή, πρωταρχικὴ γιὰ τὴ συλλογιστικὴ μας (τὸν *τρόπο* ποὺ ἀντιλαμβανόμαστε τὴν πραγματικότητα) προϋποθέτει ὅ,τι ὀνομάζουμε νοητικὴ καὶ κριτικὴ ικανότητα (*νόηση* καὶ *κρίση*) — προϋποθέτει *λογικὸ ὑποκείμενο*. Τὸ λογικὸ ὑποκείμενο ἔχει συνείδηση: ἐνιαία «εἶδηση» (εἰκόνα-ἐπίγνωση) συμπεριληπτικὴ ὅλων τῶν εἰδητικῶν του παραστάσεων, τῶν νοητικῶν-κριτικῶν ἐπεξεργασμένων εἰκόνων-ιδεῶν-ἐννοιῶν τῆς πραγματικότητος τόσο τῶν ἔμβιων ὅσο καὶ τῶν ἄβιων ὑπαρκτῶν. Μπορεῖ νὰ κρίνει-ξεχωρίσει τὸ λογικὸ ὑποκείμενο καὶ νὰ δηλώσει-φανερῶσει (μὲ τὴ γλωσσικὴ σημαντικὴ) τὸ *ὑπαρκτὸ* ἀπὸ τὸ *ἀνύπαρκτο* — τὸ ὑπαρκτὸ ἀπὸ τὸ ὅχι πιά ἢ ὅχι ἀκόμα ὑπαρκτό, τὸ πραγματικὸ ἀπὸ τὸ φαντασιῶδες.

Μπορεῖ ἐπομένως τὸ ὑποκείμενο νὰ διαστείλει τὸ ζωντανὸ ἀπὸ τὸ ἄζωο, τὴ *ζωή* ἀπὸ τὸν *θάνατο*. Ὀνομάζουμε *ζωή* τὴν *ἐνεργὸν* (ἐν ἔργῳ) ὑπαρξιν, τὴν ὑπαρξιν ποὺ *γίνεται*: συνιστᾷ ἓνα γίνεσθαι, μὴν

ένεργητική (ἀλλὰ καὶ παθητική) μεταβλητότητα. Καὶ ὀνομάζουμε *θάνατο* τὴν ἀπόσβεση-ἐξάλειψη τῶν ἐνεργῶν ἐκφάνσεων ὑπαρξης τοῦ βιολογικοῦ ἀτόμου, τὸν ὑπαρκτικὸ μηδενισμό του, τὴν ὀργανικὴ του διάλυση καὶ ὀριστικὴ ἐξαφάνιση.

Μιὰ τρίτη διάκριση ποὺ ἐπιβάλλει ἡ συνείδηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ *θανάτου* εἶναι νὰ διαστελλοῦμε τὸ *εἶναι* ἀπὸ τὸ *φαίνεσθαι*: Ὁ Μότσαρτ δὲν ζεῖ πιά, ὅμως εἶναι ἐνεργᾶ ὑπαρκτὸς στὴ μουσικὴ του δημιουργία — παραμένει ἐνεργὸς ὑπαρκτικὴ ἑτερότητα. Ὅποιος ξεχωρίζει τὴ μοναδικότητα τῆς μουσικῆς του (σχετίζεται, ἀγαπᾷ τὴ μουσικὴ ἐκφραστικὴ του), γνωρίζει τὸν Μότσαρτ (τὴν ὑπαρξὴ του, τὸ *εἶναι* του) ἀσυγκρίτως πληρέστερα καὶ ἐναργέστερα ἀπὸ ὅσο τὸν γνώριζε ἓνας σύγχρονός του, ἄσχετος γείτονας, ποὺ ἴσως κάθε μέρα ἀπλῶς πιστοποιοῦσε τὸ φαίνεσθαι τῆς αἰσθητῆς παρουσίας του.

Τὸ λογικὸ ὑποκείμενο μπορεῖ συνειδητὰ νὰ διακρίνει τὴ ζωὴ ἀπὸ τὸν *θάνατο*, ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει συνειδητὴ γνώση οὔτε τῆς ὑπαρκτικῆς του ἑναρξης οὔτε τοῦ ὑπαρκτικοῦ του τέλους. Ἔχει τὴν πληροφοριακὴ βεβαιότητα ὅτι κάποτε γεννήθηκε καὶ ὅτι κάποτε θὰ πεθάνει, ἀλλὰ καμιά ἐμπειρικὴ ἐπίγνωση (βιωματικὴ γεύση) αὐτῶν τῶν γεγονότων.

Ἡ ἐπιστήμη τῆς Ψυχολογίας ἀνιχνεύει ἐμβρυϊκὲς ἐμπειρίες, ἀλλὰ ἀσυνειδήτες: πρὶν ἀπὸ τὴ γένεση τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου. Ἀνιχνεύει-ἐπισημαίνει καὶ τὴν προοδευτικὴ (βαθμιαία) διαδικασία γένεσης τοῦ λογικοῦ

ὑποκειμένου, τὰ στάδια τῆς εἰσόδου του στὸν κόσμον τῆς γλώσσας καὶ τῶν συμβόλων, τὸν ἀνθρώπινον κόσμον. Σπουδάζει ἡ ἐπιστήμη τῆς Ψυχολογίας τὸ πρωτογενὲς δεδομένο τῆς ἐπιθυμίας ὡς libido: ἐπιθυμίας τῆς τροφῆς-ζωῆς, ἀλλὰ τῆς ζωῆς ὡς *σχέσης*, πληρωματικῆς ὑπαρκτικῆς κοινωνίας.

Φώτισε ἀποκαλυπτικὰ τὸ ἀνθρωπολογικὸ πρόβλημα ἡ πιστοποίηση ὅτι «τὸ λογικὸ ὑποκείμενο γεννιέται στὸν τόπον τοῦ Ἄλλου» (Λακάν) — γεννιέται «ἐφόσον στὸ πεδίο τοῦ Ἄλλου ἐμφανίζεται τὸ σημαῖνον»: τὸ σημαδι ἀνταπόκρισης στὴν πρωτογενῆ ἐπιθυμίαν ζωῆς ὡς *σχέσης*. Αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ ἄνθρωπος ὡς ἐνεργούμενη ὑπαρκτικὴ μοναδικότητα, τὸ συνιστᾷ καὶ τὸ γνωστοποιεῖ ἡ *σχέση*, ὄχι ἡ φύσις. Ἡ *σχέση* συγκροτεῖ τὸν λόγο, ὄχι ὁ λόγος τὴν *σχέση*. Καὶ μιλώντας γιὰ *σχέση* ἀναφερόμαστε σὲ πρωτογενῆ δυνατότητα ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν νομοτέλεια-ἀναγκαιότητα τῆς φύσεως.

Ἐπειδὴ εἶναι προοδευτικὴ (βαθμιαία) ἡ διαδικασία γένεσης τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου (τῆς σκέψης-κρίσης-αὐτοσυνειδησίας), δὲν μποροῦμε νὰ *ποῦμε* (νὰ ἀρθρώσουμε σὲ λόγο) τὸ τί ζήσαμε ὡς ἔμβρυα καὶ στίς πολὺ πρῶτες φάσεις τοῦ νηπιακοῦ μας βίου. Ἀδυνατοῦμε ἐπίσης νὰ γυρίσουμε πίσω: νὰ σκεφτόμαστε, νὰ αἰσθανόμαστε, νὰ ἐνεργοῦμε, ὅπως σκεφτόμασταν, αἰσθανόμασταν, ἐνεργοῦσαμε ὡς νήπια. Αὐτὸ ποὺ ἀλλάζει ἀπὸ τὴν νηπιότητα στὴν ἐνηλικίωση εἶναι ἐπίσης ἀποτέλεσμα *σχέσεων*, ὄχι νομοτέλεια-ἀναγκαιότητα φυσικῆς αὐξησης.

Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν ἐμβρυϊκὴ ἀλογία-ἀσυνειδησία
στὴ νηπιακὴ λογικότητα-συνείδηση τὸ σημαδεύει ἡ
κοπὴ τοῦ ὀμφάλιου λώρου, δηλαδὴ ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴ
δεδομένη σχέσηὶ στὴν *κατορθούμενη* σχέση — ἀπὸ τὴ
φυσικὴ ζωικὴ ἐξάρτηση (μέσῳ τοῦ λώρου, ἀπὸ τὸν
μητρικὸν πλακούντα) στὴν ἀναζήτηση ζωτικῆς σχέσης
(πρόσβασης στὸν μητρικὸ μαστὸ). Περαιώση ἀπὸ τὴ
φυσικὴ νομοτέλεια στὴν περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας.

6.

Τί θα πεί ἐλευθερία ἀπὸ χρόνο καὶ χώρο

Στὸ χωρίο τῆς ΚΔ ποὺ ἀρχικὰ ἀναφέραμε (Ἰωάν. 5, 24) γίνεται λόγος γιὰ «ζωὴ αἰώνια»· γιὰ ἀποφυγὴ «κρίσης» (ἀξιολόγησις, δικαστικοῦ ἐλέγχου δοκιμασίας)· γιὰ «μετάβασιν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» (ἀντιστροφὴ τῆς φυσικῆς-νομοτελειακῆς ἀλληλουχίας: ἀπὸ τῆ ζωὴ στὸν θάνατο).

Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ὑπαρκτικὰ ἐνδεχόμενα ἐμφανίζονται ὡς συνάρτησις δύο προϋποθέσεων: Νὰ «ἀκούει» ὁ ἄνθρωπος τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ (νὰ προσλαμβάνει, νὰ κατανοεῖ, νὰ πείθεται, νὰ ἀποδέχεται, νὰ ὑπακούει σὲ αὐτὸν τὸν λόγο). Νὰ πιστεύει-ἐμπιστεύεται αὐτὸν ποὺ «ἔπεμψε» τὸν Ἰησοῦ στὸν κτιστὸ κόσμον καὶ στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία, τὸν γεννήτορα-πατέρα τοῦ Ἰησοῦ: τὴν *πατρικὴ* (ἀγάπης) Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν.

Ἀναγκαία ἡ σπουδὴ τῶν λέξεων:

Τὸ γλωσσικὸ σημαῖνον «ζωὴ αἰώνια» προϋποθέτει τὴν ἐμπειρικὴ γνώση τοῦ φαινομένου τῆς *ζωῆς*, μὲ μιὰ νοητικὴ ἐπεξεργασία ποὺ παραπέμπει σὲ πραγματικότητα κατανοητὴ μὲν, ἀλλὰ ἀπρόσιτη στὴν ἐμπειρικὴ πιστοποίηση: Γνωρίζουμε ἐμπειρικὰ τὴ *ζωὴ* ὡς τὴν ἐνεργὸν (ἐν ἔργῳ) ὕπαρξιν, τὴ *γιγνόμενη*, συντελούμενη ὕπαρξιν — τὴν ὕπαρξιν ποὺ

πραγματοποιεῖται ὡς δυναμικὴ μεταβλητότητα καί, εἰδικὰ (ἀποκλειστικὰ) στὴν περίπτωση τοῦ ἀνθρώπου, ὡς παραγωγὸ ὑπαρκτικῆς ἐτερότητας. Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ συλλάβουμε νοητικὰ τὴν «αἰώνια ζωή», ἀφαιροῦμε ἀπὸ τὴ συνθετικὴ ἐν νῷ εἰκόνα-παράσταση τῆς ἐγκόσμιας ζωῆς τὰ γνωρίσματα τῆς διαστατῆς χωρικότητος, τῆς χρονικότητος, τῆς προοδευτικῆς φθορᾶς, τῶν συνειδητῶν ὑπαρκτικῶν ὁρίων περατότητας.

Τὸ δυσκολότερο εἶναι νὰ συλλάβουμε τὴ μὴ περατότητα ὡς *ἀχρονία* καὶ *ἀδιαστασία*: νὰ νοήσουμε μιὰ συγκεκριμένη (ἀτομικὴ) ὑπαρξὴ χωρὶς διαστάσεις, καὶ τὶς ἐνέργειές της χωρὶς διαδοχὴ ἀπὸ τὸ *πρότερον* στὸ *ὕστερον* — νὰ συλλάβουμε τὴν ὑπαρκτικὴ μοναδικότητα καὶ ἐτερότητα ἐλεύθερη ἀπὸ τὸ γίνεσθαι τοῦ χρόνου καὶ τὸν ἐντοπισμὸ της στὶς διαστάσεις τοῦ χώρου. Τὸ μοναδικὸ ἀνάλογο ποὺ μποροῦμε ἐμπειρικὰ νὰ βεβαιώσουμε («ἐκ μέρους» ὅπωςδὴποτε, μὲ διαφορὰ ἀπὸ τὸ «τέλειον» — 1 Κορ. 13, 9) εἶναι ἡ γνώση τῆς ὑπαρκτικῆς ἐτερότητας ἐνὸς καλλιτέχνη μέσῳ τῆς *σχέσης* μας μὲ τὰ προσωπικὰ δημιουργικὰ του ἐνεργήματα.

Ἡ *ζωὴ* τῆς προσωπικῆς μοναδικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖται μὲ τὶς ἐνέργειες τῆς κτιστῆς (πεπερασμένης) ἀνθρώπινης φύσης. Ἡ *αἰώνια ζωή*, γὰρ νὰ εἶναι «αἰώνια» (ἐλεύθερη ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας) πρέπει νὰ ἐνεργεῖται μὲ τὸν *τρόπο* τοῦ Ἀκτίστου καὶ αὐτὸς ὁ *τρόπος* νὰ εἶναι χαρισμένος στὸν ἄνθρωπο.

«Χαρισμένος» θὰ πεῖ: ὄχι ἐπιβεβλημένος, ἀφοῦ ἡ ἀναγκαιότητα θὰ ἀναιροῦσε τὴν ἐλευθερία ποὺ εἶναι τὸ κύριο γνῶρισμα τοῦ *τρόπου* τοῦ Ἀκτίστου. Νὰ εἶναι προσφορά, χάρισμα («Χάρις») τοῦ ἁκτιστοῦ Θεοῦ στὸν κτιστὸ ἄνθρωπο, τοῦ Ἀναίτιου στὸ αἰτιατὸ τῆς ἀγάπης του — προσφορά ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερα καὶ ἔμπρακτα (μὲ ἐνεργὸ ὑπαρκτικὴ κατάφαση) νὰ μπορεῖ νὰ τὴ δεχθεῖ ἢ νὰ τὴν ἀρνηθεῖ.

Ὁ Χριστὸς στὸ παραπάνω χωρίο βεβαιώνει ὅτι, γιὰ νὰ δοθεῖ στὸν κτιστὸ ἄνθρωπο ἡ Χάρις-χάρισμα τῆς ἐλεύθερης-ἀπεριόριστης ζωῆς τοῦ Ἀκτίστου, τῆς αἰώνιας ζωῆς, δὲν προαπαιτεῖται καμία κρίση-ἀξιολόγηση, κανένας ἔλεγχος πράξεων, φρονημάτων, προθέσεων. \$»Ἀρκοῦν οἱ δύο προϋποθέσεις ποὺ προαναφέρθηκαν: Νὰ «ἀκούει» (νὰ ἀποδέχεται-προσλαμβάνει) τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ «πιστεύει»-ἐμπιστεύεται αὐτὸν ποὺ «ἔπεμψε» τὸν Ἰησοῦ Χριστὸ στὸν κόσμον καὶ στὴν Ἱστορία τῶν ἀνθρώπων.

Σὲ ἄλλο σχετικὸ χωρίο διευκρινίζει ὁ Χριστὸς ὅτι: *Οὐκ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἵνα κρίνῃ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ. Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται, ὅτι μὴ πεπίστευκεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Αὕτη δέ ἐστίν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς (Ἰωάν. 3, 17-19).*

Τὸ εὐ-αγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας της, εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ βεβαιότητα: ὅτι ὁ

Θεὸς δὲν κρίνει τὸν ἄνθρωπο. Δὲν εἶναι δικαστὴς ὁ Θεός, εἶναι πατέρας. Καὶ πατέρας θὰ πεῖ: θελημένα αἴτιος τῆς ὑπαρξῆς μας — πλαστούργησε τὴν ὑπόστασή μας «δι’ ὑπερβολὴν ἐρωτικῆς ἀγαθότητος», ἀπὸ «μανικὸν ἔρωτα» γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο. Ὁ ἐραστὴς μόνον καλεῖ, μόνον ἐπιθυμεῖ —δὲν ἀξιολογεῖ, δὲν διαβαθμίζει, δὲν κρίνει—, ἀγαπάει, προσφέρεται, ποθεῖ.

Δὲν εἶναι στὴ «φύση» τοῦ Θεοῦ (στὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξῆς του) νὰ δικάζει, νὰ καταδικάζει, νὰ τιμωρεῖ. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ» καὶ καμιά σκοπιμότητα παιδαγωγίας ἢ παραδειγματισμοῦ (ἢ δικαιοκρισίας ὡς αὐταξίας) δὲν μπορεῖ νὰ συμβιβάσει τὸν ὑπαρκτικὸ *τρόπο* τῆς ἐρωτικῆς αὐτοπροσφορᾶς μὲ τὸν *τρόπο* τῶν ἀπειλῶν, τῆς καταμέτρησης ποινῶν, τοῦ κολασμοῦ.

Ἐκφανση ἔρωτα καὶ ἀγάπης εἶναι ὁ ἀπεριόριστος ἀπὸ μέρους τοῦ Θεοῦ σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἐχει τιμήσει ὁ ἐραστὴς Θεὸς τὸν ἐρώμενο ἄνθρωπο χαρίζοντάς του τὴν «εἰκόνα» του: νὰ εἶναι ἡ ὑπαρξη τοῦ ἀνθρώπου *εἰκονισμὸς* τῆς ὑπαρξης τοῦ Θεοῦ. Ποὺ θὰ πεῖ: χωρὶς νὰ εἶναι αὐτοαἰτία τῆς ὑπαρξῆς του ὁ ἄνθρωπος, ἔχει προικιστεῖ μὲ τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξει μὲ τὸν *τρόπο* τῆς Αὐτοαἰτίας — ἐλεύθερος ἀπὸ κάθε περιοριστικὸ τῆς ὑπαρξῆς του προκαθορισμό. Νὰ ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐλεύθερα θέλει νὰ ὑπάρχει, καὶ νὰ θέλει νὰ ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἀγαπάει.

Εἶναι ὑπαρξη προσωπικὴ, *πρόσωπο* ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὅπως εἶναι *πρόσωπο* καὶ ὁ Θεὸς — τριάδα ἀγαπητικῆς ἀλληλοπεριχώρησης προσώπων. Ἐλευθερία

αὐθυπαρξίας ὁ Θεός, ἐλευθερία εἰκονισμοῦ τῆς αὐθυπαρξίας ὁ ἄνθρωπος. Διαχειρίζεται τὸ δῶρημα (τὴν «χάριν») τῆς ἐλευθερίας του κάθε ἄνθρωπος, κρίνεται ἐπομένως ἀπὸ τὴ χρήση ποὺ κάνει τῆς ἐλευθερίας του — ἀπὸ μόνος του, «ἐν τοῖς πράγμασι» κρίνεται, αὐτοκρίνεται ἀπὸ τὶς ἐπιλογές του. Ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ ὑπάρξει ἀπεριόριστα καὶ πληρωματικά, μὲ τὸν τρόπο τὸν ἀγαπητικὸ τῆς τριαδικῆς Αὐτοαιτίας, ἢ νὰ ἐμμείνει στὸν τρόπο τοῦ αἰτιατοῦ: τὴν περατότητα καὶ μερικότητα.

Δὲν εἶναι δυνατό νὰ κριθεῖ μὲ ἄλλο μέτρο-κριτήριο ἀποτίμησης τῶν ἐπιλογῶν του ὁ ἄνθρωπος — δὲν ὑπάρχει Ἡθική, Νόμος, κώδικας συμπεριφορᾶς ποὺ νὰ προηγεῖται τοῦ διλημματικοῦ ἐνδεχομένου ὑπαρξης καὶ ἀνυπαρξίας, εἶναι καὶ μὴ-εἶναι. Ὁ ἴδιος ὁ Αἴτιος τῆς ὑπαρξης τοῦ ἀνθρώπου, μανικὸς ἐραστής του, εἶναι λογικὰ καὶ ὑπαρκτικὰ ἀντιφατικὸ νὰ «δικάζει» καὶ νὰ «τιμωρεῖ» μὲ «αἰῶνιες βασάνους» τὸν ἐρώμενο, ποὺ ὁ ἴδιος τὸν ἔπλασε ἱκανὸ νὰ δεχθεῖ ἢ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἔρωτα τοῦ πλαστοουργοῦ του.

Τὰ ἐμφανῆ καὶ αὐτονόητα, ὅταν παγίως ἀγνοοῦνται, ἀπαιτοῦν ἐμφατικὸ, ἐπαναληπτικὸ τονισμό. Εἴκοσι αἰῶνες τώρα, ἀναρίθμητα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων παραβλέπουν τὴν εὐαγγελικὴ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ζοῦν τὴ μία καὶ μοναδικὴ ζωὴ τους παγιδευμένη στὸν τρόπο καὶ στὴν ἐνοχὴ ἀπέναντι σὲ ἓναν «δικαιοκρίτη» Θεό, ἀμείλικτο «δικαστὴ καὶ τιμωρὸ» τῆς ἀποτυχίας ἢ τῆς ἐπιπόλαιης ἀφροσύνης τοῦ ἀνθρώπου.

Γιὰ δικούς μας λόγους, ψυχολογικούς, ἀνεπίγνωστου ἴσως ναρκισσισμοῦ ποὺ καμουφλάρεται μὲ μαζοχιστικὲς αὐτενοχοποιήσεις, συχνὰ ἡδονιζόμαστε συντηρώντας μιὰ νομικὴ-δικανικὴ σχέση μὲ ἓνα φάντασμα Θεοῦ-«σαδιστῆ πατέρα».

Ἡ διάγνωση δὲν εἶναι εὐκόλη, γι' αὐτὸ καὶ στὴν πράξη ἀποδείχνεται «μείζων τῶν ἀρετῶν ἢ διάκρισις». Σίγουρα, δὲν κρίνει, δὲν δικάζει, δὲν τιμωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο — ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ἀπὸ τὶς ἐπιλογές του: ἂν δέχεται τὴν ἀγάπη-κλήση τοῦ Δημιουργοῦ του ἢ τὴν ἀπορρίπτει. Ὅμως, «δέχομαι» τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ «ἀνταποκρίνομαι» στὴν κλήση του δὲν σημαίνει ἀπλῶς νοητικὴ συγκατάθεση καὶ συναισθηματικὴ πρόθεση ἢ ἔστω ἐτοιμότητα. Οὔτε σημαίνει στράτευση στοὺς ἀλτρουιστικoὺς στόχους μιᾶς ἰδεολογίας ἢ προσχώρηση σὲ «κίνημα» ἠθικοποίησης τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τῶν γύρω μας.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος σημειώνει ἓνα ἀποκαλυπτικό, πραγματικὰ συγκλονιστικὸ ἐνδεχόμενο: Νὰ «ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου» (νὰ πουλήσω ὅ,τι ἔχω δικό μου καὶ νὰ μοιράσω τὰ ὅσα εἰσπράξω στοὺς φτωχοὺς) ἢ ἀκόμα: νὰ «παραδώσω τὸ σῶμα μου ἵνα καυθήσομαι» —δυὸ πράξεις ἑσχατῆς αὐταπάρνησης— καὶ τὸ κίνητρό μου νὰ μὴν εἶναι ἡ ἀγάπη, ἀλλὰ ὁ ναρκισσισμός μου. Ἡ κλήση ποὺ ἀπευθύνει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο εἶναι νὰ ἀρνηθεῖ τὴ φύση τοῦ κτιστοῦ, τὸν φυσικὰ δεδομένο τρόπο τῆς κτιστότητας — τὸν ἀτομοκεντρισμὸ τῶν

φυσικῶν του ἐνορμήσεων, ἐνστίκτων, τὸν ὁρμέφυτο, κυρίαρχο τῆς ὑπαρξῆς του ναρκισσισμό.

Μιὰ τέτοια ἄρνηση, ἡ ἀνάληψη τῆς προσπάθειας γιὰ ἐλευθερία ἀπὸ τὶς ἀναγκαιότητες ποὺ διέπουν τὸ κτιστό, σημαίνει ισόβιο ἀγώνα, καὶ μάλιστα χωρὶς ἐλπίδα νίκης, ἐπιτυχίας. *Τὴν γὰρ φύσιν ἑαυτοῦ νικῆσαι τινα τῶν οὐκ ἐνδεχομένων ἐστὶ*, βεβαιώνουν οἱ ἔμπειροι τοῦ τολμήματος. Ὀνομάζουμε στὴ γλώσσα τῆς Ἐκκλησίας *ἄσκηση* τὴν ἔμπρακτη μετοχή μας σὲ κοινὸ (μὲ κοινούς, γιὰ ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας ὅρους) ἄθλημα γιὰ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὶς ἀτομοκεντρικὲς ἐνορμήσεις-ἀπαιτήσεις τῆς κτιστῆς φύσης μας. Ἡ μετοχή μας εἶναι *a priori* παραιτημένη ἀπὸ κάθε φιλοδοξία ἐπιτυχίας. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀτομικῆς ἐπιδίωξης θὰ συνιστοῦσε ἀτομικὸ κατόρθωμα, ἐπομένως ἀκόμα πιὸ ἀσφυκτικὸ ἐγκλεισμό μας στὴν ἀτομοκεντρικὴ αὐτάρκεια τῆς κτιστότητας.

Αναλαμβάνεται ἡ ἄσκηση ὄχι γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τοῦ κατορθώματος, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἔμπρακτη πραγμάτωση τῆς *μετοχῆς* τοῦ καθενός μας στὸν *τρόπο* τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὴν ἔμπρακτη βεβαίωση (*ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας*) τῆς ἐλεύθερης θέλησής μας γιὰ ἐλευθερία ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας, εἴσοδο στὸν *τρόπο* τῆς ἀγάπης, *τρόπο* τοῦ ἀκτίστου.

7.

Ἡ ἐλευθερία εἰκονισμὸς τῆς αὐθυπαρξίας

Κεντρικὸ δεδομένο στὴ σχέση ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία καὶ μαρτυρία, εἶναι ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς ἐμπειρικῆς βεβαιότητος εἶναι ἀδιανόητο γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνείδηση νὰ ἔχει πλάσει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο ἐλεύθερον νὰ ἐπιλέγει, καὶ στὴ συνέχεια νὰ τὸν τιμωρεῖ μὲ αἰώνιες, ἀνέκκλητες ποινές, ἐπειδὴ ἐπέλεξε.

Μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὀπτικὴ, ὁ Θεὸς δὲν κρίνει οὔτε τιμωρεῖ τὸν ἄνθρωπο — αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ Θεὸς (ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρξίης του) δὲν συμβιβάζεται οὔτε μὲ τὴν κατάκριση οὔτε μὲ τὴν τιμωρία τῶν κτισμάτων του. Ὁ ἄνθρωπος κρίνεται «ἐκ τῶν πραγμάτων» (τῶν ὑπαρκτικῶν συνεπειῶν τῆς ἐλευθερίας του) — τὸν κρίνουν οἱ ἐλεύθερες ἐπιλογές του. Καὶ οἱ συνέπειες τῶν ἐλεύθερων ἐπιλογῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀναφέρονται στὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξίης του — ὅχι σὲ κάποια «μεταχείρισή» του: ἂν «κάπου» θὰ βασανίζεται μὲ ὀδύνη, λύπη, στεναγμό, τιμωρίες, κολασμούς, φρικτὲς κακώσεις ἢ ἂν «κάπου» θὰ ἀναπαύεται ἀνενεργὸς σὲ κάποιο εἶδος ἀτελεύτητης καὶ ἡδονικῆς, συνταξιοδοτικῆς ραστώνης. Ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ἐπιλέγοντας ὁ ἴδιος ἐλεύθερα

τρόπο ὑπαρξης — ὄχι εἶδος *μεταχείρισης* τοῦ ἀτόμου του. Ἐπιλέγει τὸν *τρόπο* τῆς κτιστότητας ἢ τὸν *τρόπο* τοῦ ἀκτίστου, τὴν περατὴ ἢ τὴν ἀπεριόριστη ὑπαρξη, τὴν ἐγωτική-ἀτομοκεντρικὴ ὑπαρκτικὴ αὐτάρκεια καὶ τὸν αὐτο-ἡδονισμό ἢ τὴν ἀγαπητικὴ-ἐρωτικὴ ἀλληλοπεριχώρηση τῆς ὑπαρξης, τὴν ἐνεργητικὴ του ἀνταπόκριση στὸν «μανικὸν ἔρωτα» τοῦ Θεοῦ-Νυμφίου του.

Μὲ τὰ κριτήρια τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιγνώσεων ποὺ κομίζει τὸ εὐ-αγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἐπιλογὴ τῆς αὐτονομίας τοῦ κτιστοῦ (τῆς ἀτομοκεντρικῆς αὐτάρκειας, τῆς ὑπαρκτικῆς περατότητας) ἰσοδυναμεῖ (δηλαδή, μπορεῖ ἀναλογικὰ νὰ παρομοιαστεῖ ἢ ἐξεικονιστεῖ) μὲ ἐπιλογὴ τοῦ *σκοτούς* καὶ ὄχι τοῦ *φωτός*. Ἡ, μὲ ἄλλη ἐξεικονιστικὴ παρομοίωση: εἶναι ἡ ἐπιλογὴ τῆς αὐτονομίας σὰν νὰ ἐπιλέγει κανεὶς ἓναν ἀτέλειωτα παρατεινόμενο βασανισμό καὶ ὄχι μιὰν ἀτελεύτητη πληρωματικὴ ἡδονή, χαρά, εὐτυχία.

Καταφεύγουμε σὲ γλωσσικὰ σημαίνοντα τῆς ποσότητας, γιὰ νὰ ἐξεικονίσουμε ἀπρόσιτες στὴν ἐπίγεια ἐμπειρία μας ποιότητες. Κι αὐτό, ἐπειδὴ οἱ συνέπειες τῶν ἐπιλογῶν *τρόπου* τῆς ὑπαρξης εἶναι ἀδύνατο νὰ σημανθοῦν-δηλωθοῦν μὲ τὴ σημαντικὴ (γλώσσα) τῆς ἐμπειρίας ποὺ δεσμεύεται σὲ μόνον τὸν *τρόπο* τῆς κτιστότητας. Περιοριζόμαστε σὲ ποιητικὲς εἰκόνες, ὑπαινικτικὲς συγκριτικὲς ἀναλογίες, ἐνδεικτικὲς παρομοιώσεις, προκειμένου νὰ σημάνουμε τὸ

ἀπερίγραπτο τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας ἢ τὸ ὑπαρκτικὸ κενὸ τῆς ἐμμονῆς στὴν περατότητα, τὴν ἐκούσια ἀνυπαρξία.

Ἔτσι καὶ ἐκφράσεις ὅπως: *κόλασις αἰώνιος, γέεννα τοῦ πυρός, κλαυθμὸς καὶ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων, ἄδης – ἐν βασάνοις, ὀδύνη – ἐν τῇ φλογί, σκότος τὸ ἐξώτερον* (Ματθ. 25, 46 - 8, 12 - 13, 42 - 24, 51 - 25, 30 – Λουκ. 13, 28 - 16, 23-26)¹ εἶναι καταγωγικὰ ὀλοφάνερο ὅτι εἶχαν σημασία ἀλληγορική, ὅμως ἡ εἰδωλοποιητικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπινου ψυχισμοῦ τὶς ἐκλαμβάνει συχνὰ σὰν κυριολεκτικὲς — διαστρεβλώνοντας δραματικὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ εὐ-αγγέλιο. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι καὶ μόνο τὸ νὰ λογαριάζονται ἀλληγορικὲς εἰκόνες καὶ παραβολικὲς προσομοιώσεις σὰν κυριολεξίες, στάθηκε ἐπαρκὲς παράγων γιὰ τὴν ἀλλοτρίωση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος σὲ ἀτομοκεντρικὴ *θρησκεία*: Ὁ Θεὸς-Πατέρας μεταποιήθηκε σὲ Ἐξουσιαστὴ - Νομοθέτη - Δικαστὴ - ἀμείλικτο σαδιστὴ τιμωρὸ ὅσων παραβαίνουν τὶς ἐντολές του, περιφρονοῦν τὸν νόμο του, ἀσεβοῦν στὴν ἐξουσιαστικὴ μεγαλειότητά του.

Ὅλες (σχεδὸν) οἱ ἐκφράσεις προέρχονται ἀπὸ τὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου, δηλαδὴ προϋποθέτουν ἐβραϊκὲς προσλαμβάνουσες.

8.

Ἡ «μέλλουσα κρίση»

Ἡ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐλπίδας εἶναι σαφής: ὁ Θεὸς δὲν κρίνει τὸν ἄνθρωπο οὔτε τὸν τιμωρεῖ, ὁ ἄνθρωπος κρίνεται ἀπὸ τὶς ἐπιλογές τῆς ἐλευθερίας του. Κατατίθεται ἡ μαρτυρία ἐναργέστατα καὶ στὴν «παραβολή» τοῦ Χριστοῦ, τῇ λεγόμενῃ «τῆς μελλούσης κρίσεως» (*Ματθ.* 25, 31-46).

Διαβάζουμε σὲ αὐτὴ τὴν παραβολὴ συγκεκριμένη ἀφήγησι ποὺ ἀναφέρεται σὲ ἓνα ἄχρονο «ὅταν»: *ὅταν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ... τότε συναχθήσεται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη.* Ἡ ἔκφρασι «πάντα τὰ ἔθνη» σημαίνει τὸ σύνολο τῶν ἀνθρώπων μέσα στοὺς αἰῶνες, ὅποτε τὸ «ὅταν» σαφῶς παραπέμπει στὴν ἀχρονία τῶν «ἐσχάτων»: Μπορεῖ νὰ εἶναι μελλούμενο γεγονός, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ διαρκές — νὰ συντελοῦνται τὰ ὅσα ἐκθέτει τὸ ἀφήγημα σὲ κάθε περίπτωση τελευτῆς ἀνθρώπου. Τὸ ρῆμα «ἔλθῃ», ἡ ἀναφορὰ σὲ ἀναμενόμενη *ἐλευση* τοῦ Χριστοῦ, δηλώνει προσμονὴ *παρουσίας* (Δευτέρας Παρουσίας), προσμονὴ ἀμεσότητος σχέσεων τοῦ Χριστοῦ μὲ τοὺς ἀνθρώπους — οἱ ἄνθρωποι θὰ βρεθοῦν, ὁ κάθε ἓνας, «ἐνώπιον» τοῦ Χριστοῦ: κάτι ποὺ μόνον *ἀδιαστάτως* μπορεῖ νὰ συμβεῖ.

«Ὅταν ἔλθῃ... τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ»: Ἡ λέξις *δόξα* (Kabod στὰ ἑβραϊκὰ) σημαίνει *φανέρωση*, καὶ *θρόνος δόξας* τὸν τόπο-τρόπο τῆς *πληρωματικῆς* φανέρωσης — τὴν ἀποκάλυψη ὁλόκληρης τῆς ὑπαρκτικῆς ἀλήθειας τοῦ φανερούμενου προσώπου, τῆς ἀλήθειας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ὑπάρχει μὲ τὸν *τρόπο* τοῦ Θεοῦ. Αὐτὴ ἡ φανέρωση ἀπὸ μόνῃ της, χωρὶς ἄλλο ἐνέργημα, θὰ *ἀφορίσει* (θὰ διακρίνει-κρίνει-ξεχωρίσει) τοὺς ἀνθρώπους σὲ δυὸ «κατηγορίες». Τὸ κριτήριον γιὰ τὸ ξεχώρισμα (γιὰ τὸν προσδιορισμὸ τῆς διαφορᾶς τῶν δύο «κατηγοριῶν») τὸ ἀλληγορεῖ ἡ παραβολὴ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ τσοπάνου: Θὰ ξεχωρίσει ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους, ὅπως χωρίζει-ξεχωρίζει ὁ τσοπᾶνος τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια. Ὁ τσοπᾶνος ξεχωρίζει ὅχι τὰ «καλὰ» πρόβατα ἀπὸ τὰ «κακὰ» πρόβατα (τὸ κριτήριον δὲν εἶναι ἡ «συμπεριφορικὴ» διαφορὰ), ἀλλὰ ξεχωρίζει ὁ τσοπᾶνος τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια (τὸ κριτήριον εἶναι ἡ *ὑπαρκτικὴ* διαφορὰ, διαφορὰ τρόπου τῆς ὑπαρξης, διαφορὰ *γένους*).

Ὁ διαχωρισμὸς τῶν ἀνθρώπων θὰ εἶναι ἤδη συντελεσμένος, δὲν θὰ κομίσει ὁ Κριτὴς τὰ κριτήρια διαφορισμοῦ τῶν κρινομένων, οἱ κρινόμενοι θὰ ἔχουν αὐτοπροσδιοριστεῖ ὑπαρκτικὰ ἀπὸ τὸν *τρόπο* ποὺ ἐπέλεξαν νὰ ὑπάρχουν: τὸν ἀγαπητικὸ ἢ τὸν ἀτομοκεντρικὸ *τρόπο*. Ἡ διαφοροποίηση θὰ εἶναι ἤδη συντελεσμένη ἀλλὰ ὅχι ὥς τότε φανερὴ — ἡ «δόξα» (πληρωματικὴ φανέρωση) τῆς ὑπαρκτικῆς πραγματικότητος τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ θὰ

παραμένει ὡς «τότε» ἐν καταστολῇ, προκειμένου νὰ μὴν ἐκβιάζει τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Μὲ τὴ σταυρική, ἀγαπητική αὐτεγκατάλειψή του στὴν ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ὁ ἔνσαρκος Υἱός, ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, πραγματοποιοῖ τὴ *θέωση* τοῦ κτιστοῦ, τὴν Ἀνάστασι ἀπὸ τὴν ὑπαρκτική περατότητα τῆς κτιστότητας. Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ τὰ «ἔσχατα», ἡ «δόξα» (πληρωματικὴ φανέρωση) τῆς *θέωσης* δηλώνεται μόνο μὲ «σημεῖα» — πράξεις καὶ γεγονότα ποὺ παραπέμπουν στὴν πραγματικότητα τῆς *θέωσης* τοῦ κτιστοῦ, εἶναι *τεκμήρια* (Πράξ. 1, 3) τῆς *θέωσης*, ὅχι ἡ «δόξα».

Χαρακτηριστικὸ ὅτι στὴν παραβολὴ τῆς Μέλλουςας Κρίσης περιγράφονται οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐκπλήσσονται ἀπὸ τὰ κριτήρια τοῦ διαφορισμοῦ τους — διερωτῶνται, ἂν καὶ πότε ἡ συμπεριφορὰ τους ἀπέναντι στὸν Χριστὸ ἦταν θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ. Καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπαντᾷ ὅτι τὸ κριτήριο τῆς «σωτηρίας» ἢ τῆς «ἀπώλειας» τῆς «ζωῆς» ἢ τοῦ «θανάτου», τῆς «ὑπαρξῆς» ἢ τῆς «ἀνυπαρξίας», δὲν εἶναι ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἀπόρριψή του ὡς ἱστορικῆς ἀτομικότητας, ἡ παραδοχὴ ἢ ἡ ἀπόρριψη τῆς διδασκαλίας του (ἐκατομμύρια ἀνθρώπων πάνω στὴ γῆ καὶ μέσα στὴν Ἱστορία δὲν θὰ ἔχουν ἀκούσει στὴ διάρκεια τοῦ βίου τους οὔτε τὸ ὄνομά του, ἢ τὸ εὐ-αγγέλιό του θὰ ἔφτασε σὲ αὐτοὺς ἐντελῶς διεστραμμένο). Τὸ κριτήριο τῆς εἰσόδου στὸν *τρόπο* τῆς *θέωσης* ἢ τῆς ἐμμονῆς στὸν *τρόπο* τῆς κτιστότητας (τῆς ὑπαρκτικῆς περατότητας) εἶναι ἡ ἐλευθερία τους νὰ θέλουν νὰ ὑπάρχουν ὡς δεύτερος ὅρος *σχέσης*

ἀγαπητικῆς, ἢ ὡς ἀτομοκεντρικὸ ἐγὼ ὑπαρκτικῆς αὐτοτέλειας.

Ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας, *τρόπος* τῆς θέωσης, εἶναι νὰ θέλεις νὰ ὑπάρχεις μόνο ἐπειδὴ ἀγαπᾷς. Εἶναι ἡ *σχέση* τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὸν σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ: εἶναι ὁ *τρόπος* τῆς κένωσης ἀπὸ κάθε ἐμμονὴ ἢ ἀπαίτηση ἀτομικῆς αὐθυπαρξίας, ἡ ὑπαρξη ὡς ἐρωτικὴ αὐθυπέρβαση καὶ αὐτοπροσφορά. Αὐτὸν τὸν *τρόπο* μπορεῖ κάθε ἄνθρωπος νὰ τὸν πραγματώσει στὴ *σχέση* του μὲ κάθε συνάνθρωπό του *πεινῶντα* ἢ *διψῶντα* ἢ *ξένον* ἢ *γυμνητεύοντα* ἢ *ἀσθενοῦντα* ἢ *ἐν φυλακῇ*. Ἔστω κι ἂν ἀγνοοῦν οἱ ἄνθρωποι τὸν Χριστό, τὴν ἀποκάλυψη τοῦ *τρόπου* τῆς Τριαδικῆς ὑπαρκτικῆς ὁλοκληρίας, μποροῦν νὰ πραγματώσουν τὸν δικό του *τρόπο*, τὴν *κένωση*, τὴν ὑπαρξη ὡς ἀγάπη. Χάρισε αὐτὴ τὴ δυνατότητα σὲ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα ὁ Σταυρὸς καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, τὴ χάρισε σὲ «χριστιανοὺς» καὶ σὲ «μὴ χριστιανοὺς» — «συνανέστησεν ὁ Χριστὸς παγγενῇ τὸν Ἀδὰμ ἀναστὰς ἐκ τοῦ Τάφου».

9.

Τρόπος τῆς ἐλευθερίας ἢ ἀγαπητικῆ «κένωση»

Εἶναι λογικὰ ἀντιφατικό, ἠθικὰ σκανδαλῶδες, καὶ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία θεμελιωδῶς ἀσυμβίβαστο: Νὰ ἔχει πλάσει ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπο ἐλεύθερον νὰ ἐπιλέγει, καὶ στὴ συνέχεια νὰ τὸν τιμωρεῖ μὲ αἰώνιες, ἀνέκκλητες ποινὲς γι' αὐτὸ ποὺ ἐπέλεξε. Πάμπολλες οἱ ἀποδείξεις ὅτι ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀγαπάει ἀπεριόριστα τὸ δημιούργημά του, τὸ προικίζει μὲ συναρπαστικὰ δῶρα ὑπαρκτικῶν δυνατοτήτων, προνοεῖ καὶ φροντίζει μέχρι καὶ γιὰ κάθε τρίχα τῆς κεφαλῆς του, ἂν θὰ εἶναι «μέλαινα ἢ λευκὴ» (Ματθ. 5, 36). «Μανικὸν ἐραστήν» τοῦ ἀνθρώπου τὸν χαρακτηρίζει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία: πῶς λοιπὸν τὸν ἐραστή του νὰ τὸν φανταστεῖ ὁ ἄνθρωπος ταυτόχρονα καὶ δικαστὴ του, ποὺ τιμωρεῖ μὲ αἰώνιους, δίχως τελειωμὸ κολασμοὺς τὸν ἐρώμενο, ἐνῶ ὁ ἴδιος τὸν ἔχει πλάσει ἱκανὸ νὰ δεχθεῖ ἢ νὰ ἀρνηθεῖ τὸν ἔρωτα τοῦ πλαστοουργοῦ του;

Τὸ πρόβλημα αὐτὸ παύει νὰ τίθεται ἂν μεταβληθεῖ ἡ «ὀπτικὴ» ποὺ τὸ γεννάει, δηλαδὴ ἡ γλωσσικὴ-νοηματικὴ του διατύπωση. Μιὰ ἄλλη ὀπτικὴ καὶ λογικὴ τῶν ἰδίων δεδομένων θὰ ἔλεγε:

Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ «ὕπερβολὴν ἔρωτος» γιὰ τὸ λογικὸ πλάσμα του. Ὁ σκοπὸς τῆς

δημιουργικής του αγάπης είναι να μετάσχει τὸ πλάσμα στὴν ὑπαρκτικὴ πληρότητα τοῦ Πλάστη του, τὸ αἰτιατὸ στὴν ἀπεριόριστη ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία τῆς Αὐτοαιτίας («καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ»). Νὰ «μετάσχει» σημαίνει: Νὰ ὑπάρχει καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπειδὴ ἐλεύθερα θέλει νὰ ὑπάρχει, καὶ νὰ θέλει νὰ ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἀγαπάει.

Ἄν ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος ἀρνηθεῖ νὰ ὑπάρξει μὲ τὸν τρόπο («καθ' ὁμοίωσιν») τῆς Αὐτοαιτίας, ἡ ἐναλλακτικὴ δυνατότητα εἶναι νὰ ἐμμείνει στὸν τρόπο τῆς κτιστότητας, τρόπο τοῦ αἰτιατοῦ. Ὁ τρόπος τῆς Αὐτοαιτίας εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ προκαθορισμὸ ἀρχῆς καὶ τέλους, ὁ διαμετρικὰ ἀντίθετος τρόπος τοῦ αἰτιατοῦ ἔχει ἔναρξη καὶ λήξη (τὸ βεβαιώνει ἡ κοινὴ ἐμπειρία). Ἐπομένως περιττεύει ἡ ἐπιστράτευση «παιδαγωγικῶν» ἀπειλῶν γιὰ ἀτελεύτητες τιμωρίες καὶ αἰώνιες βασάνους — ὁ ἄνθρωπος ἐπιλέγει ἐλεύθερα τὴν ὑπαρξὴ ἢ τὴν ἀνυπαρξία, τὸν τρόπο τῆς ὑπαρκτικῆς πληρότητας ἢ τὴν ἄρνηση τοῦ ὑπάρχειν.

Ἡ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας (προσβάσιμη μόνο κατὰ μετοχὴν — ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τὸ κάλλος, ὁ ἔρωτας, ἡ προσωπικὴ ἐτερότητα) βεβαιώνει ὅτι ὁ τρόπος τῆς ὑπαρκτικῆς πληρότητας εἶναι ἡ ἀγάπη: Ἡ ἐλεύθερη, ἐκούσια «κένωση» (ἄδειασμα) ἀπὸ κάθε ἀπαίτηση ἀτομοκεντρικῆς αὐθυπαρξίας, ἡ πραγμάτωση τῆς ὑπαρξὸς ὄχι μέσῳ τῆς αὐτοσυντήρησης, κυριαρχίας-ἐπιβολῆς, ἡδονῆς, ἀλλὰ ὡς ἐρωτικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς.

Ἡ πρακτικὴ αὐτοῦ τοῦ *τρόπου* τῆς κένωσης ἀσκεῖται μέσα στὴν Ἐκκλησία ἐπίσης ὡς μετοχή, σύμπραξη μὲ τὸν κοινὸ *τρόπο* ἀγαπητικῆς κοινωνίας ποὺ συγκροτεῖ τὴν ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ σῶμα εἰκονισμοῦ τῆς Τριαδικῆς Θεαρχίας. Ἡ Ἐκκλησία δὲν γνωρίζει τὴν ἀτομικὴ Ἠθικὴ, δὲν τὴν ἐνδιαφέρει ἡ ἀτομικὴ συμμόρφωση μὲ κανονιστικὲς διατάξεις καὶ νόμους, ἡ ἀτομικὴ ἐπιδίωξη ἀξιομισθίων, ὁ ναρκισσισμὸς τοῦ πρωταθλητισμοῦ ἐπιδίωξης ἀρετῶν. Μία μόνο «ἐντολὴ» κομίζει ἡ Ἐκκλησία, ποὺ εἶναι «καινὴ», δηλαδὴ κάτι ἐντελῶς ἄλλο ἀπὸ ὅποιαδήποτε δεοντολογικὴ προστακτικὴ — καὶ εἶναι ἡ *ἀγάπη* (Ἰωάν. 13, 34).

Κορυφαία κατάληξη τῆς ἐλεύθερης, μετοχικῆς συγκατάθεσης τοῦ ἀνθρώπου στὸν ἀγαπητικὸ *τρόπο* τῆς «ὄντως ὑπάρξεως» εἶναι νὰ μεταποιηθεῖ καὶ ὁ θάνατος σὲ αὐτεγκατάλειψη ἐμπιστοσύνης στὸν Θεό, ἔσχατη ὀλοκληρωτικὴ παραίτηση ἀπὸ τὶς ὑπαρκτικὲς ἀξιώσεις τοῦ κτιστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ὀνομάζει τὸν θάνατο «κοίμηση»: Ὅπως κάθε βράδυ παραδινόμαστε εἰρηνικὰ στὸν ὕπνο μὲ τὴν αὐτονόητη ἐμπιστοσύνη καὶ προσμονὴ τῆς πρωινῆς μας εὐφρόσυνης ἔγερσης, ἔτσι ἡ Ἐκκλησία μᾶς ποδηγετεῖ νὰ παραδοθοῦμε καὶ στὸν θάνατο μὲ τὴν ἴδια ἐμπιστοσύνη, «ἐπ’ ἐλπίδι» τῶν δωρημάτων τοῦ Νυμφίου καὶ Ἑραστῆ μας. Μὲ τὴν ἄσκηση μετοχῆς στὸν *τρόπο* τῆς Ἐκκλησίας (ὄχι σὲ πεποιθήσεις, παραδοχές, ἀξιωματικὲς βεβαιώσεις, ἀξιόμισθες πράξεις, ἀλλὰ στὸν *τρόπο*) ὠριμάζει στὸν ἄνθρωπο (*βλαστάνει καὶ μηκύνεται*

ὥς οὐκ οἶδεν αὐτὸς) μιὰ «στάση» ἀπέναντι στὸν θάνατο — ἢ καὶ χαρίζεται αὐτὴ ἡ «στάση» μὲ τὴν αἰτιολογικὴ ἀπροσδιοριστία πού ἔχει πάντοτε τὸ δῶρο.

Ἐμπρακτὴ ἔκφραση τῆς ἐκκλησιαστικῆς «στάσης» ἀπέναντι στὸν θάνατο εἶναι καὶ ἡ «σημείωσις τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ» στὸ σῶμα — σφραγίζουν οἱ μέτοχοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος «σταυροειδῶς» τὸ κορμί τους (ἡ μαρτυρία ὑπάρχει ἀπὸ τὸν δεῦτερο κιόλας αἰῶνα). Τὸ «σταυροκόπημα» συνοδεύει τὴν ἔγερση ἀπὸ τὸν ὕπνο τὸ πρῶι καὶ τὴν πρώτη θέα τοῦ φωτός, κάθε πρόσβαση σὲ τροφή καὶ ποτό, τὸ ξεκίνημα καὶ τὸ πέρας κάθε ἐργασίας, τὴν ἀφή τῶν λύχνων τὸ ἐσπέρας, τὴν κατάκλιση γιὰ τὸν ὕπνο.

Κάθε σταυροκόπημα δηλώνει, μὲ τὴν ἐναργέστατη γλώσσα τοῦ σώματος, τὴν ἐλεύθερη πρόθεση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐπαναλαμβάνει μὲ τὰ ἐνεργήματά του τὸν τρόπο τῆς σχέσης τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ὅπως πραγματώθηκε αὐτὸς ὁ *τρόπος* στὸν σταυρικὸ θάνατο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ. Καὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀντιδρουῖσε μὲ ἀγωνία καὶ πανικὸ στὸν θάνατο, ὅπως ἀντιδρᾷ ἡ φύση τῶν κτιστῶν — *ἐγένετο ὁ ἰδρῶς αὐτοῦ ὥσει θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν* (Λουκ. 22, 44). Ὅμως ἡ θέλησή του ἀρνήθηκε τὴν ὁρμὴ αὐτονομίας τῆς ἀνθρώπινης φύσης του, συνέργησε μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς — *μὴ τὸ θέλημά μου, ἀλλὰ τὸ σὸν γινέσθω* (22, 42): ἐπέλεξε ὁ Χριστὸς τὴν ὑπαρξὴ ὡς *σχέση* μὲ τὸν Πατέρα, ὅχι τὴν ἐπιβίωση τῆς κτιστῆς ἀτομικότητάς του.

Ἔτσι ὁ σταυρός, ἀπὸ τρόπος θανατικῆς ἐκτέλεσης καὶ ὄργανο τῆς ἐκτέλεσης, μεταποιήθηκε σὲ *τρόπο* (ὁδὸ, δυνατότητα) ζωῆς ἐλευθέρης ἀπὸ τὶς ἀναγκαιότητες τῆς κτιστότητας, ἐλευθερίας ἀπὸ τὸν θάνατο. Τὸ σταυροκόπημα δηλώνει τὴν πρόθεση καὶ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ συνταχθεῖ μὲ τὴ σταυρικὴ αὐταπάρνηση, τὸν *τρόπο* τῆς ἐλευθερίας τοῦ Χριστοῦ, τὴν υἱικὴ αὐτοπαράδοση στὸν Πατέρα, ποὺ «ἐνδύει» τὸ φθαρτὸ ἀνθρώπινο πρόσλημα μὲ ἀφθαρσία.

Δίνεται ἴσως κάποιες φορές ἡ ἐντύπωση, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται καὶ ἡ κάποτε ἐπαλήθευσή της, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἰδωλοποιοῦν τὸ ξύλο τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὸ μεταβάλλουν σὲ εἶδωλο, σὲ φετίχ. Ὑπάρχει ἀσφαλῶς τὸ ἐνδεχόμενο διολίσθησης σὲ μιὰ τέτοια παραποίηση-διαστροφή. Ποὺ ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσβέσει ἢ παραβλέψει τὸ ἀφετηριακό, πρωτογενὲς γεγονός: Ὅτι στὸν σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ ἡ Ἐκκλησία ἀναγνώρισε τὸν *τρόπο* (καὶ τὸ *σημεῖο*) τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀγαπητικῆς αὐτοπαράδοσης τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ στὸ θέλημα τῆς ἀγάπης τοῦ Πατρός. Ἐπομένως καὶ τὴν *ὁδὸ*, ἀνοιχτὴ σὲ κάθε ἄνθρωπο, νὰ μεταποιήσῃ τὸν θάνατό του σὲ ἐρωτικὴ αὐτεγκατάλειψή του στὴ ζωτικὴ *σχέση* μὲ τὸν Πατέρα.

10.

Ἡ ὑπαρκτική πληρότητα ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ἀτομικὴ δικαίωση

Ὑπάρχει καὶ ἡ νομικὴ-δικανικὴ ἀνάγνωση τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ — συνοδεύει, κατὰ κανόνα, τὴ θρησκευτικοποίηση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος.

Ἡ θρησκευτικὴ ὀπτικὴ (στοὺς ἀντίποδες τῆς ἐκκλησιαστικῆς) εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ (παντοῦ καὶ πάντοτε) ἀτομοκεντρικὴ. Ἐνδιαφέρεται ὄχι γιὰ τὴν *ὑπαρξιν*, ἀλλὰ γιὰ τὴ *συμπεριφορά*, ὄχι γιὰ τὸ *εἶναι*, ἀλλὰ γιὰ τὸ *δέον*, ὄχι γιὰ τὴ *σχέση*, ἀλλὰ γιὰ τὴ *χρῆση*. Γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ὀπτικὴ καὶ νοο-τροπία, *σωτηρία* δὲν εἶναι ἡ ὑπαρκτικὴ ὁλοκληρία (ἡ σῶα-ὁλόκληρη-ἀκέραιη ὑπαρξιν), ἀλλὰ ἡ κατασφάλιση τῆς ὑπαρκτικῆς ἀτομικότητος, ἡ διαιώνιση τοῦ ἐγὼ σὲ χρόνον γραμμικὸ ἀτέρμονα. Ἄγνοεῖ ἡ θρησκευτικὴ ὀπτικὴ τὴν ὑπαρκτικὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὑπαρξιν ὡς ἐπιλογὴν, ὄχι ὡς καταναγκασμὸν — ἄγνοεῖ τὴν ὑπαρξιν ὡς διακινδύνευση (περιπέτεια) *σχέσης*, τὴν ὑπαρκτικὰ ἀπεριόριστη δυναμικὴ τῆς ἀγάπης.

Ἔτσι, στὴ θρησκευτικὴ ἐκδοχή, ὅλα γιὰ τὸν ἄνθρωπο ξεκινᾷ, συντελοῦνται καὶ κατανοοῦνται, σὲ ἐπίπεδο συμπεριφορῶν: Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο μὲ προνομιακὴ μεταχείριση (μὲ χαρίσματα ποὺ δὲν

δόθηκαν σὲ ἄλλα κτίσματα), ἀλλὰ καὶ ἐπιφορτισμένον μὲ μιὰ εἰδικὴ ὑποχρέωση — μιὰ ἐντολὴ ποὺ πρέπει νὰ τηρήσει. Ὁ ἄνθρωπος παραβαίνει τὴν ἐντολὴν, ἀθετεῖ τὴν ὑποχρέωση. Ἡ παράβαση-ἀθέτηση διεγείρει τὴν «ὀργήν» τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἐνεργοποιεῖ τὴ «δικαιοσύνην» του. Διότι ὁ Θεὸς (πάντοτε στὸ ἐπίπεδο τῆς συμπεριφορᾶς) εἶναι *ἀγαθός*, ἀλλὰ καὶ *δίκαιος* — ἡ θρησκευτικὴ ὀπτικὴ περιορίζεται σὲ συμπεριφορικὰ ιδιώματα τοῦ Θεοῦ (ἀγαθότητα-ὀργή-δικαιοσύνη), παραβλέπει-ἀγνοεῖ τὰ ὑπαρκτικά του γνωρίσματα.

Ἡ τρωθείσα ἀπὸ τὴν ἀνομία τοῦ ἀνθρώπου δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ ἀπαιτεῖ «ικανοποίηση»: ὁ ἄνθρωπος εἶναι παραβάτης θείας ἐντολῆς, ἔνοχος, *πρέπει* νὰ τιμωρηθεῖ. Τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας εἶναι συνάρτηση τοῦ μεγέθους τῆς ἐνοχῆς καὶ ἡ ἐνοχὴ συνάρτηση τῆς μεγαλειότητος τοῦ προσβληθέντος (— ἡ λογικὴ τῶν συναρτήσεων ἐπίσης ἀπολύτως συμπεριφορικὴ). Ἡ συνεπέστερη ποινὴ θὰ ἦταν ὁ θάνατος τῶν αὐτουργῶν τῆς παρακοῆς, ὁ ὑπαρκτικὸς ἀφανισμὸς τους. Ἀλλὰ ἡ θρησκευτικὴ λογικὴ συνοδεύεται ἀπὸ ἓναν ἄμετρο σαδισμό — ἀπαιτεῖ, πρὶν ἀπὸ τὸν ὀριστικὸ ὑπαρκτικὸ ἀφανισμό τοῦ ἐνόχου, τὸν ισόβιο βασανισμό του: Νὰ εἶναι καταραμένη ἡ γῆ γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὰ ἔργα του, νὰ παλεύει μὲ ἀγκάθια καὶ τριβόλους προκειμένου νὰ τὴν καλλιεργήσει, ἐπομένως νὰ θέλει μόχθο καὶ ἰδρώτα γιὰ νὰ βγάλει ἀπὸ τὴ γῆ τὸ ψωμί του, θλίψη καὶ στενοχωρία ισόβια. Καὶ ἡ γυναῖκα νὰ γεννάει τὰ παιδιά της μὲ

ώδινες φοβερές, ζώντας «ἀποστροφή» για τὸν ἄνδρα, κυρίαρχο τῆς ζωῆς της.

Τὸ κορύφωμα τοῦ σαδιστικοῦ παραλογισμοῦ, κυριολεκτικὰ ἱλιγγιώδες: πρέπει τὸν ἰσόβιο βασανισμό νὰ τὸν ὑποστοῦν ὄχι μόνο οἱ φυσικοὶ αὐτουργοὶ τῆς παράβασης τοῦ θείου προστάγματος, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ ἀπόγονοί τους, τὸ σύνολο ἀνθρώπινο γένος ὅσο θὰ διαιώνίζεται καὶ θὰ ὑπάρχει. Δὲν ἐντοπίζεται ἡ ἐνοχὴ τῆς παρακοῆς οὔτε περιορίζεται ἡ τιμωρία μόνο στοὺς αὐτουργοὺς πρωτόπλαστους, ἀλλὰ μεταβιβάζεται ἀλυσιδωτὰ σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀπογόνους τους, στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα. Καὶ πῶς μεταβιβάζεται ζωτικὰ (βιολογικὰ) ἡ ἐνοχή; Μὲ τὸν τρόπο πὺ μεταβιβάζεται καὶ ἡ ὑπαρξη, τὸν τρόπο τῆς βιολογικῆς διαίωνισης: τὴ σεξουαλικότητα. Γι' αὐτὸ καί, σὰν «κανάλι» μεταβίβασης τῆς ἐνοχῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἡ σεξουαλικότητα, σὲ κάθε ψυχικὴ καὶ σωματικὴ τῆς ἔκφανση ἢ πτυχή, εἶναι μολυσμὸς ἐνοχικός, διαίωνιση κατάρας.

11.

Μόνη «αὐθεντία» ἡ κοινωνούμενη ἐμπειρία

Πῶς θὰ μπορούσε νὰ λυτρωθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ βασανιστικὸ καὶ θανατηφόρο φορτίο τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος; Μόνο ἂν μιὰ ὕπαρξη, ἴδια μὲ τοῦ Θεοῦ τὴ μεγαλειότητα, ἀναλάμβανε ἀκέραια (σὰν δική του) τὴν ἀνθρώπινη ἐνοχὴ καὶ πλήρωνε τὰ «λύτρα» (ὕψιστο τὴν ὀφειλόμενη ποινὴ τοῦ βασανιστικοῦ θανάτου). Μόνο ἡ τιμωρία μιᾶς μεγαλειότητος ἴδιου μεγέθους μὲ τὴ Θεότητα θὰ ἱκανοποιοῦσε τὴ θεία δικαιοσύνη καὶ θὰ ἀπάλλασσε ἀπὸ τὴν ἐνοχὴ τὸ ἀνθρώπινο γένος. Αὕτῃ εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἀνάγνωση-ἐρμηνεία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.

Ἰσχύει αὐτῆς τῆς ἀνάγνωσης ὑπάρχουν καὶ μέσα στὰ κείμενα μαρτυρίας τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας — στίς σελίδες τῆς *Καινῆς Διαθήκης*. Θὰ μπορούσε νὰ ἰσχυριστεῖ κανεὶς, μὲ σοβαρὰ ἐρμηνευτικὰ ἐπιχειρήματα, ὅτι ἐκεῖ οἱ σχετικὲς ἐκφράσεις λειτουργοῦν σὰν νοηματικὲς-συμβολικὲς εἰκόνες, ἀντλοῦνται ἀπὸ τὴν κατεστημένη, τότε, γλωσσικὴ ἐκφραστικὴ τῆς ἐβραϊκῆς παράδοσης, τὴν κυρίαρχη στοὺς Ἑβραίους τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ νομικὴ-δικανικὴ νοο-τροπία. Καὶ πάντως εἶναι θεμελιωδῶς δεδομένο ὅτι ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ μὲν καὶ

σέβεται τὰ κείμενα τῆς *ΚΔ* ὡς μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας «τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν γενομένων τοῦ λόγου» (*Λουκ.* 1, 2), ἀλλὰ δὲν αὐτονόμησε ποτὲ αὐτὰ τὰ κείμενα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρόσληψη καὶ κατανόησή τους, δὲν τὰ εἰδωλοποίησε σὰν «ἀλάθητη» καθεαυτὴν «πηγὴ» ἀλήθειας (τῆς ἀλήθειας ὡς ἀξιωματικῆς «ὀρθότητος», ἀψευδοῦς, ὑποχρεωτικῆς διατύπωσης).

Καθόλου τυχαῖα, τὰ κείμενα τῶν «ἱερῶν γραφῶν» (*Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης*) ἡ Ἐκκλησία τὰ προσφέρει στὰ μέλη της ἀνθολογημένα καὶ συνδεδεμένα πάντοτε μὲ κάποια λειτουργικὴ πράξη (ἐόρτιο γεγονός, τέλεση μυστηρίου, περιστατικὴ «ἀκολουθία»). Οὐτε ἀπέτρεψε, ἀλλὰ οὔτε καὶ παρότρυνε ποτὲ τοὺς πιστοὺς νὰ διαβάζουν ἰδιωτικὰ τὶς Γραφεὶς γιὰ τὴν ἀτομικὴ τους «ψυχωφέλεια» — τίποτε τὸ ἀτομικὸ (τὸ μὴ προῖον κοινωνίας, ἀπὸ κοινοῦ πρόσληψης) δὲν ἐνδιαφέρει τὴν Ἐκκλησία: ἡ ἴδια ἡ ἔννοια τῆς «ἀτομικῆς ὠφέλειας» δὲν ἀπαντᾶται στὸ ἐκκλησιαστικὸ λεξιλόγιο.

Θὰ τολμοῦσε κανεὶς τὴ διατύπωση (περιττὴ, γι' αὐτὸ καὶ ἀνύπαρκτη στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες) ὅτι ἡ μόνη «αὐθεντία» μέσα στὴν Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐμπειρία τοῦ εὐχαριστιακοῦ σώματος. Οἱ γλωσσικές, εἰκαστικές ἢ ὅποιες ἄλλες διατυπώσεις αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας ἔχουν σχετικὸ χαρακτήρα: *σημαίνουν* τὴν ἀλήθεια, λειτουργοῦν σὰν δρομοδείχτες, ἀλλὰ δὲν ταυτίζονται οὔτε μποροῦν νὰ ὑποκαταστήσουν τὴν ἀλήθεια. Μπορεῖ κάποιος νὰ ἔχει ἀποστηθίσει τὶς Γραφεὶς, νὰ τὶς κατανοεῖ πλήρως — αὐτὸ δὲν

συνεπάγεται ὅτι *γνωρίζει* τὴ σημαινόμενη σὲ αὐτὲς ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία. Μόνο ἡ *μετοχὴ* στὰ σημαινόμενα προσπορίζει γνώση, ὅχι ἡ *κατανόηση* τῶν σημαινόντων.

Ἀκόμα καὶ κάποιοι κανόνες συμπεριφορᾶς, ποὺ στὰ χρόνια τῆς *ΚΔ* θεωρήθηκαν (κυρίως ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο) ὅτι συνιστοῦν τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἦθος, ἀργότερα καὶ σιωπηρὰ ἐγκαταλείφθηκαν (λ.χ.: ὁ ἄνδρας νὰ προσεύχεται μὲ ἀκάλυπτη τὴν κεφαλὴ, ἡ γυναῖκα μὲ καλυμμένη, οἱ γυναῖκες στὴν ἐκκλησιαστικὴ σύναξη νὰ σιωποῦν, νὰ μὴ φοροῦν κοσμήματα ἢ πολυτελὴ ἱματισμό, ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι μονόγαμος, μὲ τέκνα σεμνὰ κ.ἄ.ἄ.). Δὲν ἀπέρριψε τίς συμβουλὲς τοῦ Παύλου ἡ Ἐκκλησία, ἀπλῶς τίς ἀγνόησε — ἔγινε αὐτονόητο ὅτι εἶχαν περιστατικὸ-ἐπικαιρικὸ χαρακτήρα, ἢ παρακάμψή τους δὲν ἀλλοίωνε τὸν *τρόπο* (ἦθος) τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος.

Ἡ ἀπαίτηση νὰ ἀποδοθεῖ στὶς «ἱερὲς γραφές» ὁ χαρακτήρας «ἀλάθητης» αὐθεντίας, εἶναι σύμπτωμα ποὺ ἐμφανίστηκε πολλοὺς αἰῶνες μετὰ τὴ συγγραφὴ τους, ὡς τυπικὴ συνέπεια τῆς *θρησκευοποίησης* τῆς Ἐκκλησίας στὴ μετα-ρωμαϊκὴ («βαρβαρικὴ» πλέον) Δύση. Ἡ ἀνάγκη νὰ ὑπάρχει μιὰ κωδικοποιημένη (κοινὰ ἢ ἐπιβεβλημένα παραδεκτὴ σὰν αὐθεντικὴ) διατύπωση τῆς ἀλήθειας ἢ ἓνας θεσμικὸς φορέας ποὺ νὰ ἐγγυᾶται τὸ ἀλάθητο τῶν διατυπώσεων, συνοδεύει πάντοτε μέσα στὴν Ἱστορία νεήλυδες στὸν πολιτισμὸ συλλογικότητες.

Πρόκειται για την ένστικτώδη ανάγκη θωράκισης του ἐγὼ μὲ ἀκαταμάχητες βεβαιότητες (ἀντίδοτο στὴ φυσικὴ ἀνασφάλεια τοῦ ἀτόμου): ἀνάγκη κατοχῆς ἀδιαμφισβήτητων γνώσεων («πεποιθήσεων»), ποὺ τὸ «ἐξαναγκαστὸ κατὰ πάντων» κύρος τους τὸ ἐγγυᾶται μιὰ ἀλάθητη καθέδρα.

Βέβαια, ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία ἐπίσης βεβαιώνει ὅτι οἱ «ἀλάθητες καθέδρες» συνιστοῦν *όλοκληρωτικὴ* (χωρὶς κοινωνικὸ ἔλεγχο) ἐξουσία, ἡ διαχείριση μιᾶς «ἀλάθητης» γνώσης ταυτίζεται νομοτελειακὰ μὲ τὴν αὐθαιρεσία καὶ τὴν τυραννία. Κάθε *όλοκληρωτικὸ* σύστημα ἐξουσίας γεννιέται ἀπὸ μιὰ «καθέδρα» ἀλάθητης διαχείρισης τῆς «ἀλήθειας». Καὶ γεννάει, ἐπίσης νομοτελειακά, τὴν ἐπανάσταση ἐνάντια στὸν *όλοκληρωτισμὸ* καὶ στὴν τυραννία τῆς ὑπέρτατης αὐθεντίας, γιὰ νὰ ἐγκαταστήσει, κατὰ κανόνα, ἡ ἐπανάσταση τὴν αὐθεντία τῆς δικῆς της ὑπέρτατης «ἀλήθειας» σὰν *όλοκληρωτικὴ* ἐξουσία. Ἡ ἱστορία τῆς μετα-ρωμαϊκῆς Δύσης εἶναι μιὰ τέτοια ἀλυσιδωτὴ διαδοχὴ «ἀλάθητων» *όλοκληρωτισμῶν* καὶ εἰδωλοκλαστικῶν ἐπαναστάσεων:

Τὸ «ἀλάθητο» τῆς παπικῆς καθέδρας στὴν Παλαιὰ Ρώμη ἔμοιαζε ἀρχικὰ προσωρινή, ἀδήριτη ὅμως ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα, προκειμένου νὰ τιθασευθεῖ ὁ θρησκευτικὸς πρωτογονισμὸς τῶν βάρβαρων στὴ Δύση εἰσβολέων. Σύντομα ἀποδείχτηκε ὅτι ἡ ἐξουσιαστικὴ διαχείριση τῆς ἀλάθητης «ἀλήθειας» ἔχει ἀπὸ μόνη της τεράστια ἱστορικὴ δυναμικὴ — τὰ ἀποτρόπαια

γεννήματά της φόρτισαν τὴ λέξη «μεσαίωνα» μὲ τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τοῦ *σκοταδισμού*. Χρειάστηκε ἡ ἐπανάσταση τῆς «Διαμαρτύρησης», γιὰ νὰ ραγίσει, ὄχι νὰ συντριβεῖ, τὸ ὀχύρωμα τοῦ παπικοῦ ἀλαθήτου.

Ἡ «Διαμαρτύρηση» κόμιζε τὸ δικό της «ἀλάθητο»: τὴν εἰδωλοποιημένη αὐθεντία τῶν «ἱερῶν γραφῶν» (*sola scriptura*). Ὅμως τὸ «ἀλάθητο» τῶν «Γραφῶν» ἔχει τόσες ἐκδοχὲς ὅσες περίπου καὶ οἱ ἐρμηνευτικὲς ἀναγνώσεις τῶν κειμένων τους — κάθε εὐφυῆς πάστορας ἐνδέχεται νὰ ἐκφράζει μιὰν ἄποψη αὐθεντικῆς ἐρμηνείας. Ἔτσι, τὸ «ἀλάθητο» τῆς παπικῆς καθέδρας ἀποκτᾷ μὲ τὴ «Διαμαρτύρηση» μιὰ δυναμικὴ ἀπεριόριστου πολλαπλασιασμοῦ του — κάθε ὑποκειμενικὴ ἐρμηνευτικὴ ἐκδοχὴ ἀποκτᾷ «ἀλάθητη» ἀντικειμενικότητα στὸ μικροσύμπαν μιᾶς «σέκτας».

Τὸ φαινόμενο τῆς ἀναπαραγόμενης ἀλυσιδωτῆς ἀνακύκλωσης «ἀλάθητων» δοξασιῶν καὶ ἐπαναστατικῶν ἀποδομήσεών τους ἐπεκτάθηκε καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ πλαίσιο: Ἀναπαράχθηκε στὴν περίπτωση τοῦ «πεφωτισμένου» ἀντικληρικαλισμοῦ καὶ τοῦ (μηδενιστικοῦ κάθε μεταφυσικῆς ἀπορίας) *Διαφωτισμοῦ*, πὺν καθόρισαν τὴ διαμόρφωση τοῦ «παραδείγματος» τῆς *Νεωτερικότητας*. Ἡ θρησκευτικὴ (ἀτομοκεντρικὴ) «πίστις» ἀπορρίφθηκε, γιὰ νὰ πάρει τὴ θέση της, πανομοιότυπη, ἡ *ἰδεολογία* (ἀτομικὴ ἐπίσης ἐπιλογὴ *πεποιθήσεων*). Κάθε ἰδεολογία ἔχει μιὰ ἀλάθητη «πηγή»: τὶς «Γραφεῖς» τοῦ Μάρξ ἢ τοῦ Λένιν ἢ τοῦ Μάο ἢ τοῦ Φρόυντ ἢ τὸ *Mein Kampf* τοῦ Χίτλερ — καὶ πάει

λέγοντας. Όπως έχει κάθε ιδεολογία και μια «ἀλάθητη καθέδρα» πού ἐλέγχει και ἐπιβάλλει τὴ μία (ἀποκλειστική) «ὀρθοδοξία» τοῦ ιδεολογικοῦ δόγματος καταγγέλλοντας ἢ τιμωρώντας κάθε ρεβιζιονισμό: τὰ «πολίτ-μπιρό», τὶς κατὰ καιροὺς «Διεθνεῖς», τὶς «ψυχαναλυτικὲς ἐταιρεῖες» κ.λπ.

(Μὲ τὴν παγκοσμιοποίηση τοῦ ἀτομοκεντρικοῦ «παραδείγματος» καὶ οἱ ὀρθόδοξες τοπικὲς Ἑκκλησίες, πού φιλοδοξοῦσαν νὰ διασώζουν τὴν πιστότητα στὴν κοινωνούμενη [καὶ ὄχι ιδεολογική] ἐκδοχὴ τῆς «καθολικότητος», ἀφομοιώθηκαν στὸ κυρίαρχο «παράδειγμα»: Οἱ ὅροι-ὅρια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας κατανοήθηκαν σὰν «δόγματα» ἀλάθητης ιδεολογίας, τὴν ἀλήθεια ὡς «ὀρθότητα» τὴν τεκμηριώνει τὸ «ἀλάθητο» τῶν πατερικῶν συγγραφῶν, «καθέδρα» ἐλέγχου τῆς ιδεολογικῆς «ὀρθοδοξίας» ἀναδείχεται, δίκην πολίτ-μπιρό, ἡ γραφειοκρατικοῦ χαρακτήρα «σύνοδος» τῶν ἐπισκόπων κάθε «ἐθνικῆς» ἐκκλησίας. Μιλᾶμε πιά γιὰ «Ὁρθοδοξισμό», ὄχι γιὰ Μία Καθολική, χάρι στὸ *συνοδικὸ σύστημα*, Ἑκκλησία.)

Ἡ Διαμαρτύρηση (Protestantismus), γιὰ νὰ ὑπερτερήσει σὲ ἐξουσιαστικὸ κύρος ἢ δική της ἀλάθητη «πηγὴ» τῆς ἀλήθειας, ἐφεῦρε τὸ (ἀπλοϊκό, ἀλλὰ ψυχολογικὰ πανίσχυρο) ἐπιχείρημα τῆς «θεοπνευστίας» τῶν Γραφῶν: Τὶς Γραφεὶς τὶς ἐνέπνευσε στοὺς συντάκτες τοὺς ὁ Θεός, καὶ «ἐνέπνευσε» σημαίνει: τὶς ὑπαγόρευσε κατὰ γράμμα, «μέχρι καὶ τῶν σημείων στίξεως». Ἔτσι

τὸ κάθε ἐγὼ πὺν κατανοεῖ τὰ κείμενα τῶν Γραφῶν, ἔχει ιδιόκτητη τὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ χωρὶς μεσάζοντες — κάθε ἐγὼ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀλάθητο.

Δύσκολο, σχεδὸν ἀδύνατο σήμερα, ζώντας μετὰ τὴ νοοτροπία καὶ τὶς θεσμοποιημένες («ἐξαναγκαστὲς κατὰ πάντων») πρακτικὲς τοῦ ἀτομοκεντρικοῦ «παραδείγματος», νὰ κατανοήσουμε καὶ νὰ ἐμπεδώσουμε ἐμπειρικά, ὡς μοναδικὸ γνώμονα ἀλήθειας, τὴν κοινωνούμενη ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Νὰ εἴμαστε τουλάχιστον ἐνήμεροι, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τιμοῦσε μὲν πάντοτε καὶ σεβόταν τὰ κείμενα τῆς ΚΔ, ὡς τὴ μαρτυρία «τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν γενομένων τοῦ λόγου» (Λουκ. 1, 2), ἀλλὰ δὲν αὐτονόμησε ποτὲ αὐτὰ τὰ κείμενα ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν (κοινωνούμενην) πρόσληψη καὶ κατανόησή τους — δὲν τὰ εἰδωλοποίησε σὰν «ἀλάθητη πηγὴ» ἀλήθειας. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ κατανόηση τῆς «σημαντικῆς» μετὰ τὴν ὁποία ἐκφέρεται (γλωσσικὴ, εἰκαστικὴ, μουσικὴ, δραματουργικὴ ἢ ὅποια ἄλλη σημαντικὴ) παραμένει πάντοτε ἄθλημα («ἄσκηση») μετοχῆς στὴν κοινωνούμενη ἐμπειρία τοῦ «καθόλου» σώματος τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὡς ἄθλημα ἡ γνωστικὴ ἐμπειρία ἔχει ἐνδεχόμενη τὴν ἀποτυχία (ἁμαρτία), ὅπως καὶ οὐδέποτε συντελεσμένη τὴν ἐμπειρικὴ γνώση — εἶναι μιὰ «τελειότης ἀτέλεστος», πληρότητα ἀπλήρωτη πάντοτε ἢ γνώση.

Αὕτὴ ἡ προτεραιότητα τῆς κοινωνούμενης πρόσβασης καὶ ὄχι ἀτομικῆς κατανόησης τῶν κειμένων, ἰσχύει

κατεξοχήν, θὰ ἔλεγε κανείς, γιὰ τὴν περίπτωση τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*: Ἐκεῖ, ἡ καταγραφόμενη ἱστορία τοῦ δυσήνιου λαοῦ τῶν Ἑβραίων, μόνο ὡς συμβολισμὸς καὶ εἰκονιζόμενο προμήνυμα τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Θεοῦ μπορεῖ ἐκκλησιαστικὰ νὰ ἐκληφθεῖ — κατανοοῦμε τὰ σημαίνοντα ὡς «τύπους ἀφεγγεῖς καὶ σκιάς παρηγμένους».

12.

Γεννάει ἀπανθρωπία ἡ ἱστορικὴ-νομικὴ ἐκδοχὴ τῆς «πτώσης»

Ἡ μακρὰ ἐδῶ, ἀρκετῶν σελίδων ἀναφορὰ στὴ σχετικότητα τῆς γνώσης ποὺ προσφέρουν τὰ βιβλικὰ κείμενα καὶ στὴν προτεραιότητα τῆς γνώσης ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐμπειρία μετοχῆς στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα, ἦταν εἰσαγωγικὴ σὲ τόλμημα συγκεκριμένο: Νὰ ἐπιχειρηθεῖ μιὰ *ἐκκλησιαστικὴ*, κατὰ πρόθεση, ἀνάγνωση τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἀπὸ τὸ βιβλίον τῆς *Γένεσης*, στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*.

Ποιά κριτήρια καὶ ποιά ὀπτικὴ διαφοροποιοῦν τὴν *ἐκκλησιαστικὴ* ἀπὸ τὴ *θρησκευτικὴ* ἀνάγνωση-κατανόηση αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου; Ἡ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ παραπεμφθεῖ στὴν «ἐσχατολογικὴ» προσμονή: μαζί μὲ τὴ διάκριση τῶν «προβάτων» ἀπὸ τὰ «ἐρίφια», τῶν «καλῶν σπερμάτων» ἀπὸ τὰ «ζιζάνια» — νὰ ἀναμείνει τὸ πρόβλημα «μέχρι τοῦ θερισμοῦ» (*Ματθ.* 13, 24-30). Ὅμως τὴν Ἐκκλησίαν τὴ συνιστᾷ αὐτὴ ἡ διάκριση, ἡ ἀντιδιαστολὴ τῆς πρὸς τὴ θρησκείαν εἶναι στοιχεῖο ταυτότητας τῆς Ἐκκλησίας.

Πιθανόν, στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες, αὐτὴ ἡ ἀντιδιαστολὴ καὶ διαφορὰ νὰ ἦταν σαφέστερη — οἱ μύδροι τοῦ Χριστοῦ κατὰ Γραμματέων καὶ Φαρισαίων

χρονικὰ ἐγγύτεροι, ἢ εὐχαριστιακὴ συνείδηση ἐναργέστερη, τὸ συνοδικὸ σύστημα προέκταση τῆς Εὐχαριστίας. Προοδευτικά, ὥστόσο (εἰδικότερα μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς αὐγουστίνειας ιδιοτυπίας στὴ μετα-ρωμαϊκὴ Δύση καὶ τὴν παγκοσμιοποίησιν τοῦ δυτικοῦ «παραδείγματος»), ἡ διάκρισις καὶ ἀντιθετικὴ διαστολὴ Ἐκκλησίας-θρησκείας ἀποδείχεται ἀνάγκη ζωτική.

Ἔστω καὶ μόνο γιὰ νὰ κατανοηθεῖ ὁ ζωτικὸς χαρακτήρας αὐτῆς τῆς ἀνάγκης (ὅτι ἀφορᾷ στὴν ἀλήθεια καὶ γνησιότητα καὶ χαρὰ τῆς ζωῆς, ὅχι σὲ ψυχολογικὰς ἐμμονὰς καὶ ἰδεοληψίας), θὰ βοηθοῦσε, ἴσως, ἡ ἐπιγραμματικὴ τουλάχιστον καταγραφὴ τῶν δεινῶν ἀπανθρωπίας ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴ *θρησκευτικὴ* ἀνάγνωσις τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς *Γένεσης*:

—Ἡ σχέσις ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ ἐκλαμβάνεται καταγωγικὰ ὡς νομικὴ-δικανικὴ: Ὁ Θεὸς νομοθέτης καὶ κριτὴς, αἴτιος καὶ πηγὴ τοῦ νόμου, ταυτισμένος ἀφετηριακὰ μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ τὴν τιμωρίαν. Ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος μὲν νὰ ἐπιλέξει, ἀλλὰ ἂν δὲν ἐπιλέξει αὐτὸ ποὺ προκαθορισμένα «θὰ ἔπρεπε», παγιδεύεται στὴν παρεκτροπὴ-ἐνοχίαν καὶ τιμωρεῖται ἀμείλικτα στὸ διηνεκές.

—Ἐπιβάλλεται ἡ ἐκδοχὴ τῆς *ἀμαρτίας* ὅχι ὡς ἀστοχίας-ἀποτυχίας (ἐλληνικὴ σημασία τῆς λέξης), ἀλλὰ ὡς παράβασις νόμου, ἀδικοπραγίας ἀξιοποίησης.

—Κατανοεῖται ἡ δικαιοσύνη-δικαιοκρισία τοῦ Θεοῦ σὰν ὑπέρτερη τῆς ἀγάπης του, δεσμευτικὴ τῆς ἀγάπης

του. Απαιτεί «λύτρα» ὁ Θεός, γιὰ νὰ ικανοποιηθεῖ ἡ προσβεβλημένη μεγαλοσύνη του, δὲν διστάζει νὰ θυσιάσει τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱό του, προκειμένου νὰ ἔχει αὐτὴ τὴν ικανοποίηση. Ταυτίζεται ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ ἀρχέτυπο τοῦ «σαδιστῆ πατέρα».

—Υἱοθετεῖται, ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἀνάγνωση τῆς *Γένεσης*, ἕνας ἀπάνθρωπος παραλογισμός: νὰ κληροδοτεῖται ἡ ἐνοχή, μὲ βιολογικὴ μεταβίβαση, ἀπὸ τοὺς πρωτόπλαστους φυσικοὺς αὐτουργοὺς τῆς παρακοῆς σὲ ὁλόκληρο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων — νομοτελειακά, στὸ διηνεκές. Εἶναι παραλογισμὸς ἡ ἰδέα αὐτῆς τῆς μεταβίβασης, γιὰτὶ ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς *προσωπικῆς* ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ τὴν εἰδοποιὸ ταυτότητα τοῦ λογικοῦ ὑποκειμένου.

—Ἡ μεταβίβαση τῆς ἐνοχῆς γιὰ τὸ ἀμάρτημα τοῦ ζεύγους τῶν πρωτόπλαστων ἀνθρώπων ταυτίζεται μὲ τὸν *τρόπο* βιολογικῆς διαιώνισης τοῦ ἀνθρώπινου εἴδους: τὴ σεξουαλικότητα. Ἡ χρῆση τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας διαιωνίζει νομοτελειακὰ τὴν ἐνοχὴν γιὰ τὸ ἀμάρτημα τῶν πρωτοπλάστων. Ἔτσι ἀπαξιώνεται, ἐνοχοποιεῖται καὶ ἀτιμάζεται ἡ ζωτικὴ καὶ ζωοποιὸς ἐρωτικὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου: ἡ *ἐπιθυμία*, τῆς ὁποίας *δίχα οὐ γίνεται πόθος, οὐ τέλος ἐστὶν ἡ ἀγάπη*.^{[2](#)}

—Ἡ νομικὴ ἐρμηνεία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀναγκαίου «λύτρου» γιὰ τὴν «ικανοποίηση τῆς θείας Δικαιοσύνης», ἀγνοεῖ ἢ ἀκυρῶνει βασικὰ διαβεβαιώσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ μαρτυρίας (*Καينῆς Διαθήκης*) γιὰ τὸν Θεό, ποὺ δὲν εἶναι

δικαιοκρίτης, αλλά μόνο «νυμφίος», «ἐραστῆς
μανικώτατος» τοῦ ἀνθρώπου (: παραβολές τοῦ ἄσωτου
υἱοῦ, τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος, κ.ἄ.ἄ.). Εἰσάγει ἡ
νομικὴ ἐρμηνεία (ἢ σχηματοποιεῖ) τὸ ἐνορμητικὸ
σύνδρομο (ἐκφανση ἀτομοκεντρικῶν ἐνστικτωδῶν
ἐνορμήσεων): νὰ συνδέει ὁ ἄνθρωπος τὴ ναρκισσιστικὴ
δικαίωση τοῦ ἐγὼ μὲ τὴν ἔμπονη *ἐξαγορὰ* πραγματικῆς ἢ
φαντασιώδους *ἐνοχῆς* (σύνδρομο ἐνοχῆς-ἐξαγορᾶς-
δικαίωσης).³

— Ἡ θρησκευτικὴ (καὶ ὄχι ἐκκλησιαστικὴ) ἀνάγνωσις-
ἐκδοχὴ τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς *Γένεσης* ἐκλαμβάνει
καὶ θέλει νὰ ἐπιβάλλει σὰν ἱστορικὸ γεγονὸς
(συντελεσμένο σὲ συγκεκριμένο χρόνο καὶ τόπο) ἓνα
προφανέστατα καὶ αὐταπόδεικτα συμβολικὸ-ποιητικὸ-
εἰκονολογικὸ-μυθικὸ ἀφήγημα. Ὑπάρχουν στοιχεῖα ποὺ
κραυγάζουν τὸν ἀλληγορικὸ χαρακτήρα τοῦ κειμένου,
ὅπως: Τὰ ὀνόματα τῶν «πρωτόπλαστων» ἀνθρώπων
(Ἀδὰμ-χοϊκός, Εὐᾶ-ζωή). Ἡ ἀνθρωποπαθὴς εἰκόνα τοῦ
Θεοῦ ποὺ «πλάθει» τὸν ἄνθρωπο «χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς
γῆς». Ἡ ἐπίσης ἀνθρωποπαθὴς εἰκόνα τοῦ Θεοῦ ποὺ
«ἐμφυσᾷ» στὸν ἄνθρωπο ζωοποιὸ πνοή, γιὰ νὰ τὸν
καταστήσει λογικὸ ὑποκείμενο. Ἡ ὕπνωσις ποὺ
ἐπιβάλλει ὁ Θεὸς στὸν Ἀδάμ, γιὰ νὰ ἀποσπάσει μία
πλευρά του καὶ νὰ πλάσει ἀπὸ αὐτὴν τὴ γυναῖκα-Εὐᾶ. Ὁ
παράδεισος κῆπος, γεωγραφικὰ προσδιορισμένος. Ἡ
εὐλογία τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ τὸ ἀνευλόγητο (γι' αὐτὸ
θανατηφόρο) δέντρο. Τὸ φίδι, ἀρχέγονο σύμβολο τοῦ
κακοῦ, ποὺ συνδιαλέγεται μὲ τοὺς ἀνθρώπους σὰν

λογικὸ ὑποκείμενο. Ὁ περίπατος τοῦ Θεοῦ «τὸ δειλινόν», ὁ θόρυβος τῶν βημάτων του καὶ ὁ πρῶτος (ἀρχετυπικός) φόβος τῶν πρωτοπλάστων — ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς μαρτυρίες τοῦ κειμένου διατρανώνουν τὴν ποιητικὴ ἐκφραστικὴ συμβολικὴ ἀφήγησης, δὲν ἀφήνουν τὸ παραμικρὸ περιθώριο γιὰ νὰ τὴν ἐκλάβει κανεὶς σὰν ἱστορικὸ συμβάν.

—Καὶ κάτι ἀκόμα, σημαντικὸ σὲ συνέπειες: Ἡ ἐκδοχὴ τοῦ ἀφηγήματος τῆς *Γένεσης* ὡς περιγραφῆς ἱστοικοῦ γεγονότος συνεπιφέρει μιὰ σχιζοειδῆ ἀντίληψη τῆς Ἱστορίας. Σχίζεται ἡ Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ τοῦ κόσμου, σὲ δυὸ διαδοχικὲς, ριζικὰ ἀντιθετικὲς (ὄχι περιόδους συμβάντων ἀλλὰ) ὑπαρκτικὲς πραγματικότητες, πὺν ἡ δεύτερη δὲν ἐπαληθεύει τὴν πρώτη: Ὑπῆρξε μιὰ περίοδος *πρὶν* ἀπὸ τὴν «πτώσει» (τὴν παράβαση-ἁμαρτία) τοῦ ἀνθρώπου καὶ μιὰ περίοδος *μετά*, πὺν ἀκόμα διαρκεῖ. Στὴν πρώτη περίοδο, τὴν «προ-πτωτικὴ», λογικὰ συμπεραίνουμε ὅτι δὲν ὑπῆρχε ὅ,τι στὴ δεύτερη περίοδο ὀνομάζουμε *κακό* (δηλαδή, οἱ συνέπειες τῆς «παρακοῆς»-«ἀνταρσίας» τοῦ ἀνθρώπου: λύπες, ὀδύνες, ἀρρώστιες, φυσικὲς ἀπειλές, φθορὰ καὶ θάνατος). Ὑπάρχουν χριστιανοὶ ἐρμηνευτὲς τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* πὺν βεβαιώνουν (συμπεραίνοντας λογικὰ) ὅτι *πρὶν* ἀπὸ τὴν «πτώσει» κάθε ἔμβιο ὑπαρκτὸ ἦταν ἀθάνατο, ἄφθορο — ἀφοῦ τὴ φθορὰ καὶ τὸν θάνατο τὰ εἰσήγαγε στὸν κόσμον ἡ παράβαση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως ὅλα τὰ θηρία ἦταν χορτοφάγα, τὰ φίδια δὲν ἦταν ἰοβόλα, τὰ ἐλάφια

συναγελάζονταν με τὰ λιοντάρια καὶ τοὺς πάνθηρες, ἀκόμα καὶ τὰ τριαντάφυλλα δὲν εἶχαν ἀγκάθια. Δὲν ὑπῆρχε οὔτε σεξουαλικότητα, λέει ὁ Γρηγόριος Νύσσης, οἱ ἄνθρωποι θὰ πολλαπλασιάζονταν «ἀγγελικῆς ἐπινοίας τὸν τρόπον». ⁴ Σὲ κάθε ἐποχή, καὶ σήμερα πολὺ περισσότερο, ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ γνώση τοῦ ἀνθρώπου βεβαιώνουν ὅτι ὁ θάνατος συνοδεύει καταγωγικὰ καὶ ἐγγράφεται νομοτελειακὰ στὶς ὑπαρκτικὲς προδιαγραφὲς τῆς ἔμβιας ὕλης (ἐξ ἄλλου αὐτὴ εἶναι ἡ ὀριστικὴ διαφορὰ τοῦ κτιστοῦ ἀπὸ τὸ ἄκτιστο — ἂν ἦταν ἀθάνατη ἢ πρὶν ἀπὸ τὴν «πτώση» ὕλική «δημιουργία» τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ διέφερε ἀπὸ τὴ «γέννηση» τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν «ἐκπόρευση» τοῦ Πνεύματος). Ὁ θάνατος, ἡ περατότητα, ἐμπεριέχεται στὴν ἔννοια τοῦ κτιστοῦ, ἡ δὲ πραγματικότητα τῆς «τροφικῆς ἀλυσίδας» πιστοποιεῖται ὡς προϋποθετικὸ δεδομένο τῆς βιολογικῆς ὑπαρξης.

—Νὰ προσθέσουμε ἓνα τελευταῖο ἀδιέξοδο πρόβλημα ποὺ δημιουργεῖ ἡ ἐκδοχὴ τῆς «πτώσης» ὡς ἱστορικοῦ (ἐν χρόνῳ) γεγονότος: Σὲ ποιά περίπτου φάση τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου θὰ τοποθετήσουμε τὴν «πτώση» του; Στὴν παλαιολιθικὴ ἐποχή, στὴ νεολιθικὴ, στοῦ χαλκοῦ, στοῦ σιδήρου, στὸν ἄνθρωπο τροφосуλλέκτη, κυνηγό, κτηνοτρόφο, καλλιεργητὴ τῆς γῆς, πρὶν ἢ μετὰ τὴ γραπτὴ σημαντικὴ; Τὸ ἐρώτημα γιὰ τὸ ἐπίπεδο ἀνάπτυξης στὸ ὁποῖο βρισκόταν ὁ ἄνθρωπος ὅταν καταπάτησε τὴν πρώτη «ἐντολὴ» τοῦ Θεοῦ συνδέεται μετὰ τὴν ἐκτίμηση: πόσο δίκαιη ἦταν ἡ τιμωρία (μόχθος, πόνος, θάνατος) ποὺ ἐπιβλήθηκε στὸ σύνολο ἀνθρώπινο

γένος, γιὰ τὸ παράπτωμα ἐνὸς ἄγνωστου γενάρχη, μὲ καλλιέργεια τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐποχῆς (ἴσως) τῶν σπηλαίων.

Γεννάει ἀπανθρωπία φρικώδη ἢ θρησκευτικὴ (ἱστορικὴ-νομικὴ) ἐρμηνεία τῶν πρώτων σελίδων τῆς *Γένεσης*: Ἀτέλειωτα πλήθη ἀνθρώπων, γενεὲς γενεῶν, ἐπὶ χιλιάδες χρόνια, ἔζησαν τὴ μία καὶ μοναδικὴ ζωὴ τους μὲ μοναδικὸ «νόημα» τῆς ὑπαρξίης τους τὴν ἔκτιση ποινῆς θανάτου γιὰ τὸ ἀμάρτημα ἀπειθείας στὸν Θεὸ ἐνὸς πρωτόγονου προπάτορα.

ΜΑΞΙΜΟΥ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια Θεολογικὰ* II, Migne P.G. 90, 1248CD.

Βλ. *τὸ ρητὸ καὶ τὸ ἄρρητο*, Ἀθήνα, Ἰκαρος 2008, κεφ. ΚΑ: Μεταφυσικὴ δικαιονομία.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Νύσσης, *Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου* IZ, Migne P.G. 44, 188-189.

13.

Άλληγορική ή ἐκκλησιαστική ἀνάγνωση τῆς Γένεσης

Μιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἀνάγνωση τῶν πρώτων σελίδων τῆς Γένεσης θὰ μπορούσε (ἴσως, καὶ πάλι) νὰ εἶναι ἡ ἀκόλουθη:

Ἡ ἀφήγηση εἶναι παραβολικὴ, δηλαδὴ συνιστᾷ ἀλληγορία (ἄλλο ἀγορεύει ἀπὸ αὐτὸ ποὺ θέλει ἔμμεσα νὰ σημάνει). Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι στὴ γραπτὴ μαρτυρία τῆς ἐμπειρίας τῆς Ἐκκλησίας (*Καινὴ Διαθήκη*) καὶ εἰδικότερα στὸ εὐαγγέλιο τοῦ Ματθαίου ποὺ ἀπευθυνόταν κυρίως στοὺς ἐξ Ἑβραίων Χριστιανούς, ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ καταγράφεται συχνότατα παραβολικός (βλ. *Ματθ.*, ἐλάλησεν αὐτοῖς πολλὰ ἐν παραβολαῖς: 13, 3 – ταῦτα πάντα ἐλάλησεν ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις, καὶ χωρὶς παραβολῆς οὐδὲν ἐλάλει αὐτοῖς: 13, 34 – εἶπον αὐτῷ οἱ μαθηταί· διατί ἐν παραβολαῖς λαλεῖς αὐτοῖς; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτοῖς· ὅτι ὑμῖν δέδοται γνῶναι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐκεῖνοις δὲ οὐ δέδοται. Ὅστις γὰρ ἔχει, δοθήσεται αὐτῷ καὶ περισσευθήσεται· ὅστις δὲ οὐκ ἔχει, καὶ ὁ ἔχει ἀρθήσεται ἐπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι οὐδὲ συνιοῦσι: 13, 10-13). Αἰνιγματικὸ καὶ αὐτὸ τὸ χωρίο, ἂν

δὲν κατανοηθεῖ μὲ δεδομένη τὴν προτεραιότητα ἀπόλυτου σεβασμοῦ ἀπὸ τὸν δημιουργὸ Θεὸ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου.

Στὴν ἀλληγορία τῆς πλάσης τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς οἰκοδόμησής (Γέν. 2, 22) ἀπὸ μία πλευρά του τῆς γυναίκας (Εὗας), διαβλέπουμε σημαίνουσα μιὰν ἰδιαιτερότητα δημιουργικοῦ ἐνεργήματος τοῦ Θεοῦ προκειμένου νὰ ὑπάρξει ὁ ἄνθρωπος: Ὅλα τὰ ἄλλα ὑπαρκτά, τοῦ μακρόκοσμου καὶ τοῦ μικρόκοσμου, προέκυψαν ἀπὸ τὸ δημιουργικὸ του πρόσταγμα — «εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν» (ἐπὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ ὁ λόγος ἔργον ἐστὶ).⁵ Ἐνῶ ἡ εἰκόνα μιᾶς χειρωνακτικῆς πράξης γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου παραπέμπει σὲ ἄμεση *σχέση* τοῦ Πλαστουργοῦ μὲ τὸ πλαστοουργούμενο ὑπαρκτὸ — εἶναι ἡ ἰδρυση *σχέσης* μὲ τὴν ὁποία ὁ Θεὸς ὑποστασιάζει (κάνει πραγματικὴ ὕπαρξη) τὸν ἄνθρωπο, δὲν εἶναι ἓνα ἐπιπλέον πρόσταγμα. (Βέβαια, ἡ ποιητικὴ ἐλευθερία ἔκφρασης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας θὰ διασώσει καὶ τὴ λέξη «πρόσταγμα» στὸν πλοῦτο τῶν σημαινόντων της — μὲ τὸν ἀνυπέρβλητο στίχο: *Ἀρχὴ μοι καὶ ὑπόστασις τὸ πλαστοργόν σου γέγονε πρόσταγμα*,⁶ ἀξίζει νὰ μνημονευθεῖ ἡ ἐξαίρεση.)

Ἡ κλήση σὲ *σχέση*, ἰδρυτικὴ τῆς ἀνθρώπινης ὕπαρξης, *προέρχεται* ἀπὸ τὸν Θεό, ἔχει σὲ αὐτὸν τὴν αἰτία-πηγὴ της, ἐπομένως πραγματώνει καὶ φανερώνει τὸν *τρόπο* μὲ τὸν ὁποῖο ἐνεργεῖ καὶ ὑπάρχει ὁ Θεός: τὴν *ἀγάπη*. Ὅρίζουμε τὴν ἀγάπη, μὲ τὴ γλώσσα τῶν ἐμπειριῶν τῆς κτιστῆς μας ὕπαρξης, ὡς *ἔκ-σταση* (ἀπὸ τὸ ἐξίσταμαι,

έξω-ίσταμαι): έξοδο από τις αναγκαιότητες του άτομοκεντρισμού, που διέπουν τὸ κτιστό, στὴν ἐλευθερία τῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς. Ὁ Θεὸς *εἶναι* ἀγάπη, καὶ ἡ ἀγάπη γνωρίζει μόνο μία δέσμευση: τὴν αὐτοδέσμευση νὰ σέβεται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀγαπώμενου. Ὁ σεβασμὸς τῆς ἐλευθερίας τῶν λογικῶν του πλασμάτων εἶναι ἡ μόνη δέσμευση τῆς ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ. Μία ἐξαναγκασμένη ἀγάπη δὲν εἶναι ἀγάπη, οὔτε ὁ ἐξαναγκασμὸς γιὰ τὸ «καλὸ» εἶναι ἀγάπη. Καλεῖ ἐπομένως σὲ *σχέση*-κοινωνία ἀγάπης τὸν ἄνθρωπο ὁ Θεός, ἀναμένοντας τὴν ἐλεύθερη ἀνταπόκρισίν του, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ.

Ὀνομάζουμε *λογικὴ* τὴν ὑπαρξὴ τὴν προικισμένη με *λόγο*, δηλαδὴ τὴν ἱκανὴ γιὰ *σχέση*, γιὰ ἐλεύθερη ἀνταπόκριση στὴν κλήση σὲ *σχέση*. Τὸ χάρισμα τοῦ *λόγου* εἶναι *φυσικὸ* χάρισμα (χαρακτηρίζει τὴ *φύση* τοῦ ἀνθρώπου, κάθε ἀνθρώπου) — εἶναι ἡ λογικὴ σκέψη, κρίση, φαντασία, ἔκφραση, ἡ σημαντικὴ ἱκανότητα (γλωσσικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ) νοημάτων καὶ βιωμάτων, ἡ κοινωνοῦμενη συν-εννόηση. Ὅλες αὐτὲς οἱ δυνατότητες ἔχουν μήτρα-ἀφετηρία τὴ *σχέση* (πρβλ. τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Lacan: «τὸ λογικὸ ὑποκείμενο γεννιέται στὸν τόπο τοῦ Ἄλλου»⁷). Λογικὴ εἶναι ἡ *δυνατότητα* νὰ συσταθεῖ *σχέση*, νὰ ὑπάρξει ἀνταπόκριση στὴν κλήση-σὲ-σχέση — θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ ἀνταπόκριση. Σημαίνουμε ὡς *λόγο* τόσο τὴ δυνατότητα τῆς *σχέσης*, τὴ φανέρωση-γνώση-πραγμάτωση-ἔκφραση τῆς δυνατότητας, ὅσο καὶ τὴν

ἐλευθερία πὺν συνεπάγεται ἡ δυνατότητα: κατάφασης ἢ ἄρνησης τῆς σχέσης.

Σὲ αὐτὸ τὸ πολυδιάστατο χάρισμα τῆς *λογικότητας* ἀναγνωρίζει ἡ Ἐκκλησία τὴν «κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν Θεοῦ» δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου (Γέν. 1, 27). Τὸ «κατ’ εἰκόνα» δηλώνει τὴ δεδομένη ὑπαρκτικὴ *δυνατότητα* πραγμάτωσης ἢ ἄρνησης τῆς σχέσης (τὶς φυσικὲς προϋποθέσεις τῆς ἐλευθερίας), τὸ «καθ’ ὁμοίωσιν», τὴν ἐλεύθερη ἀγαπητικὴ κατάφαση (ἐνεργὸ *προσωπικὴ* ἐνεργοποίηση) τῆς φυσικῆς δυνατότητας.

Ἡ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου «κατ’ εἰκόνα καὶ καθ’ ὁμοίωσιν Θεοῦ» δὲν ἀναιρεῖ τὴν κεφαλαιώδη ὑπαρκτικὴ διαφορὰ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ἄκτιστος, ἀναίτιος, αὐτοαἰτία τῆς ὑπαρξῆς του καὶ αἰτία τοῦ ὑπάρχειν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι κτιστός, αἰτιατός, δὲν εἶναι ἡ δικὴ του θέληση καὶ ἐπιλογὴ αἰτία τῆς ὑπαρξῆς του οὔτε ὁ *τρόπος* μὲ τὸν ὁποῖο ὑπάρχει. Ἡ διαφορὰ τοῦ *Ἀναίτιου* ἀπὸ τὸ *αἰτιατὸ* (πάντοτε μὲ τὴ λογικὴ καὶ τὴ γλώσσα τῆς ἀνθρώπινης ἐμπειρίας) εἶναι διαφορὰ τῆς *ἐλευθερίας* ἀπὸ τὴν *ἀναγκαιότητα*.

Ὁ Θεὸς καὶ ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ ἐπειδὴ ἀγαπάει, ἡ ὑπαρξὴ του καὶ ἡ ἐνέργειά του εἶναι ἐλευθερία ἀγάπης. Μὲ τὴν ἀνυπέρβλητη διατύπωση τῶν Ἀρεοπαγιτικῶν Συγγραφῶν, *αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος, δι’ ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει καὶ ἔρωτι θέλγεται. Καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου πρὸς τὸ ἐν πᾶσι*

κατάγεται κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ.⁸ Στὴ διαδρομὴ τῶν αἰώνων πασχίζουμε οἱ ἄνθρωποι νὰ κατανοήσουμε καὶ γνωρίσουμε τὸ κάλλος καὶ τὴ σοφία τοῦ μακρόκοσμου καὶ τοῦ μικρόκοσμου. Τὸ μᾶλλον διαυγέστερο συμπέρασμά μας εἶναι πὼς αὐτὴ ἡ γνώση δὲν ἐξαντλεῖται ποτέ, ἀποδείχεται ἀτελεύτητη. Τὸ ὑλικὸ σύμπαν εἶναι μὲν περατό, ἀλλὰ χωρὶς ὅρια (τὰ «ὄρια» τοῦ ἀνυπότακτα στίς προσλαμβάνουσες τῶν ἀντιληπτικῶν τοῦ διαστατοῦ δυνατοτήτων μας). Ἡ γνώση-κατανόηση ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῶν δεδομένων καὶ τῶν λειτουργιῶν τοῦ κοσμικοῦ ὅλου ἔχουν τὴν ἀπεριόριστη δυναμικὴ μιᾶς προσωπικῆς σχέσης (ποὺ συνεχῶς ὀλοκληρώνεται χωρὶς ποτὲ νὰ περατοῦται), ὅχι τὸν χαρακτήρα μιᾶς ὀριστικῆς βεβαιότητος ποὺ κατέχεται.

Ὁ κτιστὸς ἄνθρωπος ὑπάρχει ὑποταγμένος στίς ἀναγκαιότητες ποὺ ὀρίζουν τὴν κτιστότητα:

—Τὸ κτιστὸ ἔχει ἔναρξη καὶ λήξη, ἀρχὴ καὶ τέλος. Τὸ τέλος δὲν εἶναι μιὰ αἰφνίδια κατάληξη, ἀλλὰ ἡ περατότητα ἐνεργούμενη ὡς προοδευτικὴ φθορὰ καὶ ἀπρόβλεπτη τὴν ὀλοκλήρωσὴ της μὲ τὸν θάνατο.

—Ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρξὸς τοῦ κτιστοῦ εἶναι ἀτομικὸς-ἀτομοκεντρικὸς, στοὺς ἀντίποδες τοῦ σχεσιοκεντρικοῦ (κοινωνίας τοῦ ὑπάρχειν) *τρόπου* τοῦ Ἀκτίστου. Ἡ διαφορὰ *τρόπου* τοῦ ὑπάρχειν δηλώνεται στὴ γλώσσα μας ὡς διαφορὰ *οὐσίας* ἢ *φύσης*: εἶδους *μετοχῆς* στὸ εἶναι. Ἀτομοκεντρισμὸς σημαίνει νὰ πραγματώνεις-

βιώνεις την ύπαρξη ως αὐτοσκοπό, ως αὐθυπαρξία, ὄχι τὴν ύπαρξη ὡς κοινωνία τοῦ εἶναι, ἀγαπητικὴ αὐθυπέμβαση καὶ αὐτοπροσφορά, ὡς ἔρωτα ἐκ-στατικό.

—Ὁ ἀτομοκεντρισμὸς εἶναι καταγωγικό, ὀριστικό (ὀρισμοῦ) δεδομένο τῆς ύπαρξης τοῦ κτιστοῦ, δὲν εἶναι ἰδίωμα συμπεριφορᾶς, καθορίζεται μὲ βάση τὴ φύση τοῦ ἔμβιου ὑπαρκτοῦ, ὄχι μὲ βάση κώδικες ἠθικῆς, δεοντολογίες νομικῶν ὀριοθετήσεων τῆς ὠφελιμότητος ἢ ἀρεταλογικῆς προστακτικῆς. Οἱ φυσικῆς ἐνορμήσεις-ἐνστικτα, χάρις στίς ὁποῖες ὑπάρχει τὸ βιολογικὸ ἄτομο (ὀρμὴ αὐτοσυντήρησης, ὀρμὴ ὑπερίσχυσης-κυριαρχίας, ὀρμὴ ἡδονοθηρίας) εἶναι ἀναγκαιότητες προϋποθετικῆς ύπαρξης καὶ ἐπιβίωσης τοῦ ἔμβιου ὑπαρκτοῦ, νόμος-νομοτέλεια ποὺ διέπει τὴν κτιστότητα.

Ὅμως, εἰδικὰ ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶναι καὶ αὐτὸς ὑποταγμένος στὴ νομοτέλεια ποὺ διέπει τὴν κτιστότητα, ἔχει τὸ προνόμιο νὰ εἶναι προικισμένος, ἐπίσης καταγωγικά, καὶ μὲ τὴ δυνατότητα, πρῶτον συνειδητοποίησης, καὶ δεύτερον ἀντίστασης ἢ καὶ (σὲ κάποιο ποσοστὸ) ὑπαρκτικῆς ἀποδέσμευσης ἀπὸ τίς τυφλὰς (ἄλογες) ἀτομοκεντρικῆς ἀναγκαιότητες τῶν κτιστῶν ὑπάρξεων. Σὲ αὐτὰ τὰ περιθώρια δυνατοτήτων ἐλευθερίας ἀπὸ τὴ νομοτέλεια τῆς κτιστότητας ἡ διήγηση τῆς *Γένεσης* καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς πρόσληψη ἀναγνωρίζουν ἓναν *εἰκονισμό* τῆς ἐλευθερίας τοῦ Θεοῦ στὴ λογικὴ ύπαρξη τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ εἰκονισμὸς σημαίνει *δυνατότητα* ἐνδεχόμενης ἐλευθερίας ἀπὸ τὴν ἀτομοκεντρικὴ νομοτέλεια καὶ

σχετικότητα τοῦ ἐνδεχόμενου κατορθώματος. Τὸ ὑπαρκτικὸ βίωμα αὐτῆς τῆς σχιζοειδείας τὸ περιγράφει ἀνεπανάληπτα ὁ ἀπόστολος Παῦλος (Ρωμ. 7, 14-24): Ὁ γὰρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὁ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ τοῦτο ποιῶ... Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τοῦτ' ἔστιν ἐν τῇ σαρκί μου, τὸ ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλεις παράκειται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὐρίσκω... Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

Τὸ νόημα τοῦ παύλειου κειμένου φωτίζεται ἐναργέστερα, ἂν τῇ λέξει νόμος τὴν κατανοήσουμε ὡς ὀριοθετημένο τρόπο καὶ τῇ λέξει ἁμαρτία ὡς ἀστοχία-ἀποτυχία. Ὁ «νόμος» τοῦ Θεοῦ παραπέμπει στὴν ὑπαρκτικὴ δυναμικὴ (δυνατότητες) τῆς «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ «νόμος» τῆς ἁμαρτίας στὴ δυναμικὴ τῆς ὑπαρκτικῆς αὐτονομίας τοῦ κτιστοῦ. Ὁ εἰκονισμὸς τοῦ Θεοῦ ἀπηχεῖται στὴ *λογικότητα* τοῦ ἀνθρώπου: στὴ δυνατότητά του νὰ πραγματώνει τὴν ὕπαρξιν ὡς *σχέση*, ὡς ἐλευθερία ἀπὸ ἀναγκαιότητες, ὡς «ὁμοίωση» μὲ τὸν Θεό. Ἡ ἐμμονὴ στὶς ὁρμὲς ὑπαρκτικῆς αὐτονομίας τοῦ κτιστοῦ συνιστᾷ ἁμαρτία τοῦ ἀνθρώπου, ἀστοχία-ἀποτυχία του, ὡς πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν μετάβασης ἀπὸ τὸ κατ' εἰκόνα στὸ καθ' ὁμοίωσιν.

Μιά τέτοια ἐρμηνευτική προσέγγιση τῶν διατυπώσεων τοῦ Παύλου ἐπιτρέπει νὰ ἀποδώσουμε στή λέξη *κτιστότητα* τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο ποὺ ἡ νομικθρησκευτικὴ ἀνάγνωση τῆς *Γένεσης* ἀποδίδει στή λέξη *πτῶση*. Ὁ Θεὸς δημιουργεῖ τὸν ἄνθρωπο μὲ προσωπικὸ ἐνέργημα: δὲν πλαστουργεῖ τὸ ἀνθρώπινο *εἶδος*, «κτίζει»: ζωοποιεῖ κάθε *προσωπικὴ* ὑπόσταση ἀνθρώπου (*ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ* [τοῦ Ἀδάμ] *πνοὴν ζωῆς* – 2, 7). Ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει μόνο ἐπειδὴ δέχτηκε αὐτὴ τὴ ζωοποιὸ κλήση-σὲ-σχέση ποὺ τὸν καθιστᾷ *πρόσωπο* — ὑπάρχει μόνο σὲ λογικὴ *σχέση* μὲ τὸν Θεό, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ *σχέση*.

Μόνο ὁ ἄνθρωπος προικίζεται καταγωγικὰ μὲ τὴν ἐλευθερίαν νὰ πεῖ *ναὶ* ἢ *ὄχι* στὴν κλήση-σὲ-σχέση ποὺ τοῦ «ἐμφυσᾷ» ὁ Θεὸς χαρίζοντάς του λογικὴ-προσωπικὴ ὑπόσταση ζωῆς. Καὶ αὐτὴ ἡ μοναδικὴ στὸ κτιστὸ σύμπαν ἐλευθερία εἰκονίζεται στὴ βιβλικὴ ἀφήγηση μὲ τὴ γνωστὴ ποιητικὴ ἀλληγορία τοῦ θανατηφόρου δένδρου:

Προϋπόθεση γιὰ νὰ ὑπάρχει κάθε ἔμβιο ὑπαρκτό, εἶναι νὰ παίρνει τροφή. Στὸν ἄνθρωπο, ἀποκλειστικά, ἡ ζωτικὴ αὐτὴ προϋπόθεση προσφέρεται ἀπὸ τὸν Θεὸ ὡς *εὐλογία*. «*Εὐλογῶ*» στὸ ἐβραϊκὸ πρωτότυπο τοῦ βιβλικοῦ κειμένου σημαίνει: *ιδρύω σχέση*, συγκροτῶ-συνιστῶ *σχέση*. Διαβάζουμε στὸ βιβλικὸ κείμενο: *Καὶ ηὐλόγησεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς* (τοὺς πρωτόπλαστους) *λέγων... ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πᾶν χόρτον σπόριμον σπεῖρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω τῆς γῆς καὶ πᾶν ζύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ*

καρπὸν σπέρματος σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν (1, 27). Χαρίζει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο τὴ βρώση-τροφὴ-ζωὴ του ὡς *εὐλογία* — κάθε λήψη τροφῆς εἶναι ἀμεσότης *σχέσης* τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν Θεὸ (αἰσθητὴ προσφορὰ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο) ποὺ ταυτόχρονα (ὅπως πάντοτε ἡ ἀγάπη) εἶναι καὶ κλήση σὲ ἀνταπόκριση, θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ.

Ἡ εὐλογία, κλήση-σὲ-σχέση, χαρίζεται σὲ ἔλλογη ὑπαρξη, ἱκανὴ νὰ τὴν ἀποδεχθεῖ ἢ νὰ τὴν ἀπορρίψει, νὰ πεῖ *ναὶ* ἢ *ὄχι* στὴν ὑπαρξη-σχέση μετὰ τὸν Θεό. Ἡ βιβλικὴ εἰκόνα τῆς ἐπιλεκτικῆς δυνατότητας εἶναι διαυγέστατη: Προσφέρεται στὸν ἄνθρωπο τὸ σύνολο τῶν φυτῶν, ποὺ ἡ χρῆση-βρώση τῶν καρπῶν τοὺς συνιστᾷ *σχέση* μετὰ τὸν Θεό (εἶναι ἡ τροφή προσφερόμενη *εὐλογία*). Ὅμως ὑπάρχει καὶ ἓνα μοναδικὸ δέντρο, ποὺ οἱ καρποὶ του εἶναι ἀνευλόγητοι, ἡ βρώση τοὺς δὲν ἰδρύει *σχέση*. Ἡ ἀντιπαράθεση εἰκονογραφεῖ τὸ δίλημμα τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου: Ἐχει νὰ ἐπιλέξει ἀνάμεσα στὴν ἀτομοκεντρικὴ αὐτονομία τοῦ κτιστοῦ (νὰ παίρνει τὴν τροφή-ζωὴ του μόνο γιὰ τὴ συντήρηση [ἢ τὴν ἡδονή] τῆς ἀτομικῆς του ὑπαρξης, ἐγκλωβισμένος στὴν ἐγωτικὴ ἐπιθυμία καὶ ἀνάγκη τοῦ κτιστοῦ [φθαρτοῦ καὶ θνητοῦ] ἀτόμου). Ἡ νὰ ἐπιλέξει τὴν ὑπαρξη ὡς εἰκονισμὸ καὶ ὁμοίωση τῆς ἀγαπητικῆς ἀλληλοπεριχώρησης τοῦ ὑπάρχειν, τῆς ἀτομικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς, ποὺ εἶναι ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας καὶ πληρότητας τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Νύσσης, *Εἰς τὴν ἑξαήμερον*, Migne P.G. 44, 73A.

Ἀκολουθία εἰς κεκοιμημένους, ἰδιόμελον, ἦχος πλάγιος β΄.

Le séminaire XI, σελ. 181.

Περὶ θεῶν ὀνομάτων 4 XIII, Migne P.G. 3, 712AB.

14.

Κτιστότητα «κατ' εικόνα» και «ομοίωσιν» τοῦ Ἀκτίστου

Ἡ ἐκκλησιαστική ἐμπειρία καὶ μαρτυρία γνωρίζει (καὶ ἀναγνωρίζει στίς σελίδες τῆς *Γένεσης*) δύο *τρόπους* ὑπαρξῆς: Τὸν *τρόπο* τῆς Αὐτοαιτίας, τρόπο τοῦ Ἀκτίστου, πὺν εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀγάπης, ἡ ὑπαρξη ὡς κοινωνούμενη ἀγάπη. Καὶ τὸν *τρόπο* τῆς κτιστότητας, πὺν εἶναι ἡ ὑπαρξη ὡς ἀτομικὴ αὐτοσυντήρηση-κυριαρχία-ἡδονή, ὑπαρξη πὺν πραγματώνεται ὡς ἐπιδίωξη ἀτομοκεντρικῆς αὐτάρκειας, ἔχει ἔναρξη καὶ πέρας, ὑπόκειται σὲ φθορὰ καὶ καταλήγει σὲ θάνατο (ὀριστικά, καταγωγικὰ ιδιώματα τῆς κτιστότητας).

Ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει μὲ ὅλους τοὺς ὑπαρκτικοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας, ἀλλὰ (μόνος αὐτὸς μέσα στὸ κτιστὸ σύμπαν) καὶ μὲ τὴν ὑπαρκτικὴ δυνατότητα νὰ *εἰκονίσει* (νὰ πραγματώσει-φανερώσει σὲ κάποιο ποσοστὸ — περιορισμένα) τὸν *τρόπο* τῆς ἀγαπητικῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἀκτίστου. Ἡ *φύση* του (ὁ δεδομένος *τρόπος* τῆς κτιστῆς ὑπαρξῆς του) ἐπιβάλλει, π.χ., τὴ λήψη τῆς τροφῆς ὡς ἀναγκαιότητα αὐτόνομη-ἐνορμητικῆς αὐτοσυντήρησης — ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλογα ἔμβια. Ἡ λογικὴ-προσωπικὴ ὑπαρκτικὴ

του δυνατότητα τοῦ ἐπιτρέπει κάποια ἀπεξάρτηση ἀπὸ τὴν τυφλὴ (ἄλογη) ἀναγκαιότητα τοῦ ἐνστίκτου: Μπορεῖ νὰ μεταβάλει τὴν ἀτομοκεντρικὴ ἀνάγκη λήψης τῆς τροφῆς σὲ ἐλευθερία *κοινωνίας* τῆς τροφῆς, σὲ χαρὰ συνεστίασης. Ἄν θέλει ἡ λήψη τῆς τροφῆς-ζωῆς του νὰ εἶναι πραγμάτωση *σχέσης*, κοινωνίας, ἔρωτα αὐθυπερβατικοῦ, τότε λέει ἔμπρακτα *ναὶ* σὲ χάρισμα-δυνατότητα ἀποκλειστικὰ ἀνθρώπινη: Δυνατότητα ὑπαρκτικῆς *ὁμοίωσης* μὲ τὴν ἐλευθερία, ἀχρονία, ἀδιαστασία τοῦ Ἀκτίστου.

Αὐτὴ ἡ θεώρηση φωτίζει τὴ *σχέση* ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ μὲ ὅρους ἀποκλειστικὰ ἀγάπης, ὅρους ἐλευθερίας. Στὴν προοπτικὴ αὐτῇ, τὴν ἐκκλησιαστικὴ καὶ ὄχι θρησκευτικὴ-νομικὴ, ὁ Θεὸς εἶναι μόνον ἀγάπη, μόνον Νυμφίος-ἐραστὴς — ὄχι κριτὴς, ὄχι τιμωρός, ὄχι ἐκδικητὴς. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος νὰ ἐπιλέξει, καὶ μὲ ὅ,τι κι ἂν ἐπιλέξει δὲν παραβαίνει «ἐντολή»: Δὲν ὑπονομεύει τὴν ἐλευθερία τῆς ἐπιλογῆς του ἡ ἀπειλὴ τιμωρίας, ἐπιβολῆς αἰώνιων (χωρὶς χρονικὸ τέλος) βασανισμῶν.

Οὔτε ὁ τρόμος, οὔτε οἱ σαδομαζοχιστικὲς ἐνοχές, οὔτε ὁ «παιδαγωγικὸς» βιασμός τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου συμβιβάζονται μὲ τὸν *τρόπο* ὑπαρξῆς καὶ ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ. Δὲν κολάζει, δὲν ἐκδικεῖται, δὲν «παιδαγωγεῖ» μὲ βασανιστήρια ὁ Θεός, δὲν παγιδεύει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἐλευθερία ποὺ Αὐτὸς τοῦ χάρισε, δὲν καιροφυλαχεῖ γιὰ νὰ τιμωρήσει τὴν ἀποτυχία τοῦ

άνθρώπου. Τὸ ἱλιγγιῶδες γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀντιληπτική ἱκανότητα εἶναι ὁ σεβασμὸς τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου: Ἰδρύει ὁ Θεὸς «ἐναντι» τῆς δικῆς του πανισχύος μιὰ δεύτερη λογικὴ-προσωπικὴ, «κατ' εἰκόνα» του ὕπαρξης, ἱκανὴ νὰ ἀνταποκριθεῖ στὸν «μανικὸν ἔρωτα» τοῦ Θεοῦ ἢ νὰ ἀπορρίψει αὐτὸν τὸν ἔρωτα, νὰ προτιμήσει τὴν περατότητα τοῦ κτιστοῦ, νὰ ἀρνηθεῖ τὴν ἐλευθερία ἀπὸ χρόνο, χῶρο, φθορὰ καὶ σχετικότητα ποὺ τοῦ προσφέρεται.

Πολύτιμο θησαύρισμα στὸ πεδίο αὐτοῦ τοῦ προβληματισμοῦ εἶναι ἡ σοφὴ ὑπόμνηση ποὺ μᾶς κατέλειπε ὁ Wittgenstein: *Τὰ ὅρια τῆς γλώσσας μου εἶναι τὰ ὅρια τοῦ κόσμου μου* (*Tractatus* 5, 6). Μέσα στὰ ὅρια τῆς κτιστῆς πραγματικότητας σημαίνουμε μὲ τὴ λέξη *ἐλευθερία* τὸ ἐνδεχόμενο (νοητικὰ συλλαμβανόμενο καὶ ἐμπειρικὰ σπανίως ψηλαφούμενο) τῆς μὴ ἀναγκαιότητας, μιᾶς ἀδέσμευτης σὲ προκαθορισμοὺς καὶ ἀνάγκες πράξης ἢ ὑπαρκτικῆς ἐπίγνωσης. Ὑπάρχουν στὴ διάρκεια τοῦ ἀνθρώπινου βίου κάποια ψήγματα (στιγμὲς) ἐμπειρίας ἢ «γεύσης» τῆς ἀπεξάρτησης ἀπὸ τὴ νομοτέλεια τῆς κτιστότητας, ἀπηχήματα ἐλευθερίας ποὺ σημαίνονται πάντοτε συγκριτικά, δηλαδὴ πάντοτε ὡς ἀνοιχτὴ δυνατότητα ἐπιλογῆς.

Τὸ ἐνδεχόμενο ἐλευθερίας τὸ νοοῦμε πάντοτε *ὡς-πρὸς* τὶς ἀναγκαιότητες ποὺ διέπουν κάθε αἰτιατό, πάντοτε ὡς ἐπιλογὴ ἀποδέσμευσης. Τὸ αἰτιατὸ εἶναι αἰτιωδῶς ἑτεροκαθοριζόμενο, ὑπόκειται στὶς ἀναγκαιότητες τοῦ

ὕπαρκτικοῦ ἑτεροκαθορισμοῦ του, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἐνδεχόμενον ἐλευθερίας του εἶπαμε ὅτι νοεῖται πάντοτε ὡς-πρὸς τὶς ἀναγκαιότητες πού τὸ διέπουν. Δὲν ἔχουμε τὰ γλωσσικὰ σημαίνοντα οὔτε τὶς ἐμπειρικὲς παραστάσεις γιὰ νὰ νοήσουμε τὴν ἐλευθερία ὡς καταγωγικὴ αὐθυπαρξία — ὡς ἄναρχη, ἄχρονη, ἀδιάστατη ὑπαρκτικὴ πληρότητα *προσωπικῆς* (αὐτοσυνειδήτης καὶ αὐτενεργοῦ) λογικότητας.

«Ὡς δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» διαστέλλουμε τὰ αἰτιατὰ ἀπὸ τὴν Αἰτία τους, τὰ κτιστὰ ἀπὸ τὸ Ἄκτιστο — τὴν ὑπαρκτικὴ ἀναγκαιότητα ἀπὸ τὴν ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία. Ὀντολογικὰ προσδιοριζόμενη ἡ *ἀναγκαιότητα* δὲν εἶναι ὅπωςδὴποτε τὸ «κακό», μιὰ τελεσίδικη συμφορὰ-ὀδύνη πού διαρκεῖ ἀτελεύτητα. Εἶναι τὸ μὴ ἀπόλυτο (μὴ ἀπολελυμένο-ἐλεύθερο), τὸ *κατ' ἀνάγκην*, ὄχι *κατ' ἐπιλογὴν* ὑπαρκτό. Ἡ τῶν πάντων Αἰτία (αἰτιώδης Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν) «ἀποκαλύπτει» στὰ ἔλλογα αἰτιατὰ τὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρξίης της: «ἀγάπη *ἐστίν*», τὸ εἶναι της πραγματώνεται καὶ φανερώνεται ὡς ἐλευθερία ἀγαπητικῆς αὐθυπέρβασης: «γεννᾷ» τὸν λόγο-τρόπο τῆς κοινωνούμενης ὑπαρκτικῆς της πληρότητας καὶ «ἐκπορεύει» τὸ πνεῦμα-ταυτότητα ὑπαρκτικῆς ἀλληλοπεριχώρησης τῶν ὑποστάσεων ἀγάπης-ἐλευθερίας.

Ἡ ἀνάγνωση τῶν πρώτων σελίδων τῆς *Γένεσης* μὲ κριτήριο ἐρμηνείας καὶ κατανόησης μόνη τὴ διαφορὰ *τρόπου* τῆς ὑπαρξίης *κτιστοῦ* καὶ *ἀκτίστου* (χωρὶς

προσφυγές σὲ «πτώση» καὶ «τιμωρία») χαρίζει τὴ μᾶλλον διαυγέστερη (κοινωνούμενη) πρόσβαση στὸ ἐκκλησιαστικὸ εὐ-αγγέλιο: Ἡ ἔλλογη τρισυπόστατη ἀγάπη τοῦ Ἀκτίστου, «δι’ ὑπερβολὴν ἐρωτικῆς ἀγαθότητος», θέλει-ὀρέγεται-ἐπιθυμεῖ τὴν *ὁμοίωσιν* τοῦ *τρόπου* τῆς κτιστότητας μὲ τὸν δικό της *τρόπο* ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας. Καὶ ἡ σχετικὴ ἀλλὰ κρίσιμη ἐλευθερία τοῦ ἔλλογου κτιστοῦ (τοῦ ἀνθρώπου) ἐπιλέγει ἢ τὴ «σῶα», πληρωματικὴ ὁλοκληρία (σωτηρία) τῆς ὕπαρξης ἢ τὴν ἐμμονὴ στοὺς καταγωγικοὺς τῆς κτιστότητας ὑπαρκτικοὺς περιορισμοὺς (ὕστερήματα) τῆς κτιστότητας. Δὲν πρόκειται λοιπὸν γιὰ *πτώση* στὸ κακὸ καὶ ἀέναη (γι’ αὐτὸ σκανδαλώδη) τιμωρία τῆς πτώσης, ἀλλὰ γιὰ τὴ μεγαλειώδη γιὰ τίς ἐπιπτώσεις της περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἱλιγγιώδη σεβασμὸ τοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία.

Ἄν ὁ ἄνθρωπος εἶχε δημιουργηθεῖ ἀρχικὰ ἀθάνατος, τότε δὲν μπορούμε νὰ μιᾶμε γιὰ «δημιουργία», «πλάση», «κατασκευὴ» τοῦ ἀνθρώπου. Ὅφειλουμε νὰ χρησιμοποιῶμε ἄλλη λέξη, ἀνάλογη μὲ τὴ «γέννηση» τοῦ Υἱοῦ καὶ τὴν «ἐκπόρευση» τοῦ Πνεύματος, λέξη ποὺ νὰ δηλώνει «τὸν ἐξ ἀθανάτου ἀθάνατον», τὸν «συναῖδιον» τῆς ἀνάρχου ἀθανασίας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. *Κτιστότητα* (δηλαδὴ ἔναρξη τοῦ ὑπάρχειν) καὶ *ἀθανασία* (δηλαδὴ ἀπεριοριστία τοῦ ὑπάρχειν) εἶναι ἔννοιες ἀντιφατικές, ἀσύμβατες — ἡ μία ἀποκλείει τὴν ἄλλη. Ἡ ἀθανασία δὲν «κτίζεται» καταγωγικά, μόνο χαρίζεται ὡς ἐπιστέγασμα τοῦ «καθ’

ὁμοίωσιν», δηλαδή τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο *πρόσωπο* τοῦ ἐρωτικοῦ *τρόπου* τῆς Τριαδικῆς Θεαρχίας.

Κυκλοφορεῖ μέσα στὴ χριστιανικὴ γραμματεία τὸ διανοητικὸ ἐπινόημα μιᾶς «προ-πτωτικῆς» χρονικῆς περιόδου, στὴν ὁποία θάνατος δὲν ὑπῆρχε στὸ κτιστὸ σύμπαν. Ἐπομένως δὲν ὑπῆρχε οὔτε καὶ «τροφικὴ ἁλυσίδα» οὔτε «φυσικὴ ἐπιλογὴ»⁹ οὔτε καὶ ἀσθένεια ἢ φθορά. Ὅλα τὰ θηρία ἦταν χορτοφάγα — στὴν ὀπτικὴ αὐτὴ τὰ φυτὰ δὲν λογαριάζονται ὡς ἔμβια, ἐπομένως ἡ ἀνάλωσή τους ὡς τροφῆς τῶν θηρίων δὲν ταυτίζεται μὲ τὸν θάνατο. Δὲν ὑπῆρχαν μικρόβια, βάκιοι, βακτηρίδια, ἰοὶ — καὶ βεβαίως τὰ ἄνθη δὲν εἶχαν ἀγκάθια οὔτε ἡ διαιώνιση τῶν ἀνθρώπων γινόταν μὲ τὴ σεξουαλικὴ σχέση, ἀλλὰ «ἀγγελικῆς ἐπινοίας τρόπω».¹⁰

Τὸ διανοητικὸ αὐτὸ ἐπινόημα εἶναι ἀπολύτως ἀσυμβίβαστο μὲ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ, τὴν ἀνθρώπινη πείρα, τὴν ἀνθρώπινη ἐπιστήμη, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ εὐ-αγγέλιο. Ἐστὼ καὶ ὡς «ὑπόθεση ἐργασίας» δὲν λύνει κανένα ἀπὸ ὅσα ἐρμηνευτικὰ προβλήματα γέννησαν ὡς τώρα οἱ διαφοροποιημένες ἀναγνώσεις τῶν πρώτων σελίδων τῆς *Γένεσης*. Σαφέστατα ἡ σχιζοειδὴς ἀντιδιαστολὴ μιᾶς φαντασιακῆς «προ-πτωτικῆς» καὶ μιᾶς ρεαλιστικῆς πιστοποιούμενης «μετα-πτωτικῆς» περιόδου τῆς γήινης Ἱστορίας ἐπιτείνει τὴ σύγχυση καὶ πολλαπλασιάζει τὰ ἀδιέξοδα.

Βλ. *Ὀντολογία τῆς σχέσης*, Αθήνα, Ἰκαρος 2008, κεφ. 16, σελ. 169.

Π.Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, *Λογιστική*, τόμος Α', κεφ. Ζ, § Δ.

15.

Τὸ κακό, προϊόν τῆς ἐλευθερίας ἀνυπόστατο

Ἄν δεχθοῦμε ὅτι *πτώση* τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑπῆρξε, ὅτι τὸ ἀλληγορικὸ ἀφήγημα τῆς *Γένεσης* ἀπλῶς δραματοποιεῖ, μὲ ποιητικὴ εἰκονολογία, τὴ χαρισμένη καταγωγικὰ στὸν ἄνθρωπο ἐλευθερία νὰ πεῖ *ναὶ* ἢ *ὄχι* στὴν «ὁμοίωση» μὲ τὸν *τρόπο* τοῦ Ἀκτίστου, τότε ἐγείρονται δυὸ ἀντιρρήσεις ποὺ πρέπει νὰ ἀπαντηθοῦν:

Ἡ πρώτη ἀντίρρηση εἶναι, μήπως ἔτσι ταυτίζουμε τὴν *κτιστότητα* μὲ τὸ κακό, ἀρνούμαστε τὴ βιβλικὴ διαβεβαίωση ὅτι ὁ Θεὸς «εἶδε τὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν» (*Γέν.* 1, 31). Βέβαια, ἡ διαβεβαίωση αὐτὴ («τὰ πάντα καλὰ λίαν») παρακάμπτει τὸ ἐρώτημα τῆς καταγωγῆς-προέλευσης τοῦ κακοῦ, ἀφήνει ἀνερμήνευτη τὴν ὕπαρξιν καὶ παρουσία, μέσα στὸν «παράδεισο» ποὺ φύτεψε ὁ ἴδιος ὁ Θεός (2, 3), τοῦ ἔλλογου «ὄφι»: Ὁ ὄφις θὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἄνθρωπο καὶ θὰ τὸν παρασύρῃ στὴν «πτώση» προκαλώντας τὴν κατάρρα τοῦ Θεοῦ (3, 14) καὶ τὴν καταδίκη τοῦ σύνολου ἀνθρώπινου γένους.

Τὸ ποιητικὸ ἀλληγορικὸ ἀφήγημα τῶν πρώτων σελίδων τῆς *Γένεσης* δὲν ὑπακούει στὴν αὐστηρὴ λογικὴ συνέπεια τῶν ὅσων εἰκονολογικὰ παραθέτει — ἀνάλογη ἐκφραστικὴ συναντᾶμε καὶ στὴν ἀριστουργηματικὴ

ἀρχαιοελληνική μυθολογία. Δὲν ἐρμηνεύει τὸ κείμενο τῆς *Γένεσης*, πῶς καὶ γιατί ἓνα φίδι μιλάει μὲ ἀνθρώπινο ἔναρthro λόγο καὶ ὀρθὴ σύνταξη νοημάτων. Πῶς βρέθηκε τὸ φίδι (τὸ *κακὸ*) μέσα στὴν «καλὴ λίαν» δημιουργία τοῦ Θεοῦ, ποίος ἔδωσε τὴ δύναμη-ἐξουσία στὸ *κακὸ* νὰ παρεισφρήσει στὸν «τόπο» τῆς ἀποκλειστικῆς *σχέσης* Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, νὰ πλανέψει τὸν ἄνθρωπο διαβάλλοντας τὸν Θεό;

Βέβαια, στὴν πανανθρώπινη Ἱστορία, οἱ ἄνθρωποι διέκριναν πάντα τὴ γλώσσα τῶν μύθων καὶ τῶν συμβόλων, τῆς ποίησης καὶ τῆς ἀλληγορίας, ἀπὸ τὴ γλώσσα τῆς διαπιστωτικῆς καταγραφῆς καὶ τῆς νοηματικῆς ὀρθότητος. Τῶν μύθων ἢ γλώσσα καθιστοῦσε μεθεκτὴ, κοινωνούμενη ἐμπειρικά, τὴ γνώση τῆς πραγματικότητος. Ἡ γλώσσα τῶν ἐννοιῶν ἐξασφάλιζε τὴν ὀρθὴ *κατα-νόηση* τῆς πραγματικότητος. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ ἐπίπεδο τῆς *κατὰ κεφαλὴν* (ἀλλὰ καὶ συλλογικῆς) καλλιέργειας ἐνδιέφερε περισσότερο ἢ γνώση ἢ περισσότερο ἢ κατανόηση. Ἡ περίπτωση τῶν πρώτων σελίδων τῆς *Γένεσης* εἶναι μᾶλλον ἀπὸ τίς σπάνιες στὴν Ἱστορία (ἴσως καὶ μοναδική) ποὺ τόσοι πολλοί, γιὰ τόσο μακρὸ χρονικὸ διάστημα (αἰώνων) ἐπέμειναν στὴν ἀπαίτηση πρωτίστως γιὰ κατανόηση, ὄχι πρωτίστως γιὰ γνώση.

Σὲ ἀρχαῖκες παραδόσεις, ἴσως θερμῶν κλιματολογικὰ περιοχῶν ὅπου τὸ φίδι εἶναι ἀπὸ τίς πιὸ ὑπουλες ἀπειλές τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, συμβολοποιεῖται, εἰδικὰ στὸ φίδι, τὸ *κακόν*: ἢ ἀπειλὴ τοῦ θανάτου, ὁ φόβος καὶ ἡ

ἀπέχθεια (τὰ ὀρμέμφυτα ἀντανακλαστικὰ φρίκης) γιὰ τὸν φορέα τῆς ἀπειλῆς. Ἡ ἀποστροφή εἶναι καὶ γιὰ τὴν ὑπουλότητα τῆς ἀπειλῆς, τὴν ἐπιθετικὴ κακότητα — στὴν περίπτωση τῶν πρωτόπλαστων τοῦ ἀφηγήματος τῆς *Γένεσης*, ἀπέχθεια γεννάει καὶ ἡ δολιότητα τῆς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ φιδιοῦ, τὸ ψέμα, ἡ κακεντρέχεια, ἡ κακοβουλία, ἡ σαδιστικὴ χαιρεκακία.

Μὲ τὸ φίδι ὡς σύμβολο τοῦ *κακοῦ*, τὸ *κακὸ* ταυτίζεται αὐτονόητα στὶς συνειδήσεις μὲ τὴν ἐπιθετικὴ ἀπειλή, τὴν ἐνεργό, θελημένη, σκόπιμη ἄρνηση τοῦ *καλοῦ*, τοῦ ἀγαθοῦ. Ἔτσι, ἐνῶ μοιάζει λογικὰ συνεπὲς νὰ ὑπαλλάξουμε ἐρμηνευτικὰ τὴν «πτώση» μὲ τοὺς ὑπαρκτικούς περιορισμούς καὶ τὶς ἀναγκαιότητες ποὺ συνεπάγεται ἡ *κτιστότητα*, δυσκολευόμαστε νὰ ταυτίσουμε τὴν κτιστότητα μὲ τὸ ἐνεργὰ καὶ ἐμπρόθετα τελούμενο *κακό*. Ἡ κτιστότητα ταυτίζεται μὲ τὴν περατότητα, τὴ δέσμευση τῆς ὑπαρξης σὲ τεθειμένα ὅρια (μετρητοῦ χρόνου, διαστατοῦ χώρου, νομοτελειακῆς φθορᾶς, ἀναπότρεπτου θανάτου). Ταυτίζεται καὶ μὲ τὴν ὑποταγὴ σὲ ἀναγκαιότητες (ἄλογες ἐνορμήσεις, τυφλὰ πάθη), σὲ ὑπαρκτικὰ στερήσεις (σχετικότητα τῆς ἐλευθερίας, περιορισμῶν τῆς δημιουργικότητος), μὲ τὴν κολόβωση δυνατοτήτων (γενετήσιας ἀναπαραγωγῆς, σωματικῆς ἀντοχῆς, ὁρασης, ἀκοῆς).

Τὸ *κακὸ* εἶναι διαφορετικόν: Δὲν δηλώνει ἀπλῶς περιορισμούς καὶ ἐλλείψεις, ἀλλὰ καὶ ἐνεργόν, ἐμπρόθετον, σκόπιμη ἄρνηση ἢ διαστροφή τοῦ *καλοῦ*, στρεβλωτικὴ (θελημένη) παραποίηση ἢ ὑπονόμηση τοῦ

ἀγαθοῦ. Μὲ τὴν *κτιστότητα* μοιάζει νὰ συμβιβάζεται ἀπλῶς ὁ ἄνθρωπος παθητικά, ὑποτάσσεται, «ἐκὼν-ἄκων», στὴν ἔλλειψη, στὸν ἀτομοκεντρισμὸ τῆς αὐτοσυντήρησης καὶ τῆς ἡδονῆς, στὸν τελικὸ μηδενισμὸ τῆς ὑπαρξῆς του. Ἐνῶ τὸ *κακὸ* μοιάζει νὰ τὸ ἐπιλέγει ἐνεργά, νὰ τὸ «γεννάει»-ἐφευρίσκει, νὰ τὸ ἀποφασίζει, νὰ τὸ μηχανεύεται.

Γιὰ νὰ εἰκονογραφήσουμε (νὰ παρουσιάσουμε μὲ εἰκόνες) τὴ διαφορὰ, θὰ λέγαμε: Ὅταν ὁ ἄνθρωπος σκοτώνει τὸν συνάνθρωπό του ἀμυνόμενος (γιὰ νὰ προστατέψει τὴ γῆ του, τὸ σπιτικό του, τοὺς καρπούς τοῦ μόχθου του), ὁ φόνος εἶναι μέσα στὶς προδιαγραφές τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ τῆς κτιστότητας. Ὅταν σκοτώνει σαδιστικά βασανίζοντας συνάνθρωπο (τοῦ βγάζει τὰ μάτια, τὸν ἀκρωτηριάζει, τὸν γδέρνει, τὸν σουβλίζει ζωντανό, τὸν ρίχνει στὴν πυρά, τὸν σταυρώνει γιὰ νὰ τὸν βλέπει νὰ πεθαίνει σφαδάζοντας) τὰ φρικαλέα ἐπινοήματα τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ κατακλύζουν τὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία, δὲν εἶναι σύνδρομο τῆς κτιστότητας, εἶναι τὸ *κακό*: ἄλλου εἴδους ὑπαρκτικὸ γεγονός, ἄλλης κατηγορίας ἐνεργήματα.

Εἶναι ὅμως ἔτσι, πραγματικά; Ἡ φρίκη τῆς ποικιλότητος μεθόδων, ἐπινοήσεων καὶ τεχνικῆς βασανισμῶν, ὁ πολυμήχανος σαδισμός, ἡ ὦμῃ βία τῆς ληστείας, ἡ κατάφωρη ἀδικία, ἡ πανουργία καὶ δολιότητα τῆς συκοφαντίας, τῆς σπίλωσης, τοῦ ἐσκεμμένου διασυρμοῦ, τοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ τῆς ἐξουθένωσης συνανθρώπων, ἡ τερατωδία τῆς

παιδεραστίας ἀλλὰ καὶ κάθε βιασμοῦ, εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθοῦν μόνο συνέπειες τῶν ὑπαρκτικῶν περιορισμῶν, τῶν ἀδυσώπητων ἀναγκαιοτήτων ποὺ διέπουν τὴν κτιστότητα;

Στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐκφραστικὴ μιᾷμε γιὰ τὸν *τρόπο* τοῦ Ἀκτίστου καὶ τὸν *τρόπο* τοῦ κτιστοῦ: Τὸν *τρόπο* τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας, ποὺ πραγματώνεται ὡς κοινωνία ἀγαπητικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς — εἶναι ὁ *τρόπος* τοῦ καλοῦ. Καὶ γιὰ τὸν ἀτομοκεντρικὸ *τρόπο* ὑπαρκτικῆς αὐτονομίας τοῦ κτιστοῦ, ποὺ δεσμεύεται σὲ περιορισμοὺς καὶ ἀναγκαιότητες καταλήγοντας στὸν θάνατο — εἶναι ὁ *τρόπος* τοῦ κακοῦ.

Μὲ τὴ λέξη *τρόπος* δὲν σημαίνουμε ποτὲ μιὰ συντελεσμένη, ὁλοκληρωμένη (καὶ γι' αὐτὸ παγιωμένη) ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα. Σημαίνουμε ἓνα γίγνεσθαι — μιὰ μετάβαση *ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν*, γιὰ τὸ Ἄκτιστο ἢ γιὰ τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» κτιστό (2 Κορ. 3, 18), καὶ μιὰν ἐξελικτικὴν δυναμικὴν πρὸς τὸν μηδενισμό τῆς ὑπαρκτικῆς αὐτονόμησής του, γιὰ τὸ κτιστό. Ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρξῆς ἔχει τὴ δυναμικὴ πραγμάτωσης τῆς *σχέσης* ἢ τὴ δυναμικὴ ἐνόρμησης τῆς *μὴ-σχέσης* (τῶν ἀπαιτήσεων ὑπαρκτικῆς αὐτάρκειας) — τόσο ἡ ἀγάπη ὅσο καὶ ὁ ἀτομοκεντρισμὸς συνιστοῦν ἓνα συνεχῶς τελειούμενο καὶ οὐδέποτε πληρούμενο δυναμικὸ γεγονός.

Τὴν ἀπεριόριστη δυναμικὴ τῶν ἐκζητήσεων-ἀπαιτήσεων τοῦ ἀτομοκεντρισμοῦ τὴ σημαίνουμε μὲ τὴ λέξη *ἀπληστία* (α στερητικὸ καὶ *πίμπλημι*, γεμίζω): Εἶναι

ή ἀκατάσχετη ἐπιθυμία γιὰ τὸ περισσότερο, τὸ ἀνέφικτο τοῦ χορτασμοῦ, τῆς πλήρωσης, ή ἀσίγαστη βουλιμία, ή πλεονεξία (ἀνάγκη *πλέον-ἔχειν*, συνεχῶς). Ἄν ή κτιστότητα σημαίνει ἐξ ὀρισμοῦ ὑπαρκτικὸ ἔλλειμμα (σὲ σύγκριση μὲ τὴν πληρότητα τοῦ Ἀκτίστου), ὑπαρκτικούς περιορισμούς, ὑπαρκτικὲς στειρήσεις, ή βίωση τῶν περιορισμῶν καὶ στειρήσεων ἐπιτείνει τὴν ὑπαρκτικὴ ἀνάγκη τῆς ὀλοκληρίας. Αὐτὴ ή δεδομένη (φυσικὴ) ἀνάγκη εἶναι τὸ ἐφαλτήριο τόσο γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῆς μετάβασης ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα» στὸ «καθ' ὁμοίωσιν» ὅσο καὶ γιὰ τὴν αὐτεγκατάλειψη στὴ (σισύφεια) ὀρμὴ αὐτονομίας τοῦ κτιστοῦ. Γεννάει ἢ τὴν πρόοδο στὴν αὐτοπροσφορὰ ἢ τὴν πρόοδο στὴν ἀπληστία ἀτομοκεντρικῆς αὐτάρκειας: Θέλει ὄχι ἀπλῶς τὴ θανάτωση τοῦ ἐπίβουλου «ἄλλου», ἀλλὰ τὸν φριχτότερο βασανιστικὸ ἀφανισμό του — μεγεθύνει στὸ ἔπακρο ή ὀρμὴ κάθε καταγωγικὴ ἐγωτικὴ ἐνόρμηση.

Θὰ μπορούσαμε συμπερασματικὰ νὰ ποῦμε πὼς ὅ,τι ὀνομάζουμε *κακὸ* εἶναι, πραγματικά, ἓνα προϊόν τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ὁποία προικίστηκε ὁ κτιστὸς ἄνθρωπος. Κάθε ἄλλη ἐρμηνεῖα ἀποδίδει ἀναπότρεπτα ὀντολογικὴ (ὑπαρκτικὴ) αὐτονομία στὸ *κακὸ* καὶ ὀδηγεῖ στὰ ἀδιέξοδα τοῦ Γνωστικισμοῦ-Μανιχαϊσμοῦ, μὲ τὴν ἐφιαλτικὴ ἀπανθρωπία τῶν συνεπειῶν τους.

16.

Ἱστορικὰ παράγωγα τῆς ἀλήθειας ὡς ὀρθότητας

Ὑπάρχει καὶ δεύτερη ἀντίρρηση στὴν ἐρμηνευτικὴ ὀπτικὴ ποὺ ἀρνεῖται τὴν *πτώση* τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἱστορικὸ γεγονός. Εἶναι αὐτὴ ποὺ θέλει νὰ σεβαστεῖ καὶ νὰ μὴν παραβλέψει τὸ πλῆθος τῶν βιβλικῶν ἀναφορῶν, *Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης*, ὅπου ἡ ἱστορικὴ ἐκδοχὴ τῆς *πτώσης* ἐκφέρεται ὡς αὐτονόητη καὶ ὁ Θεὸς ὅπωςδῆποτε δικαιοκρίτης, τιμωρός, ἐκδικητής, φορέας ὀργῆς, ἡγεμονικὰ αὐθαίρετος (*ὃν ἂν θέλει ἐλέει, ὃν δὲ θέλει σκληρύνει* – *Ρωμ.* 9, 18).

Τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἀντιτάξει κανεὶς σὲ αὐτὴ τὴν ἀντίρρηση εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν Ἐκκλησίᾳ ἡ Ἁγία Γραφὴ δὲν χρησιμοποιεῖται σὰν «πηγὴ» ἢ αὐθεντία ἰδεολογικῆς «ὀρθότητος» — ὅπως, λ.χ., τὰ κείμενα τοῦ Μάρξ στὸν μαρξισμό, τοῦ Φρόυντ στὸν φροῦδισμό καὶ λοιπὰ ἀνάλογα. Στὸ πλαίσιο τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ *τρόπου* ἡ Ἁγία Γραφὴ δὲν διαβάζεται ἀπὸ τὸν κάθε Χριστιανὸ ἀτομικά, ἰδιωτικά. Διαβάζεται μόνο κοινωνούμενη, μόνο ἐνταγμένη στὴ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας, στὴ λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Τὸ ὁδοδεικτικὸ αὐτὸ τυπικὸ μᾶς φανερώνει ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἀνάγνωση-κατανόηση δὲν ἀρκεῖ: δὲν ἐξασφαλίζει οὔτε ἐγγυᾶται τὴ γνώση-πρόσβαση στὰ ὅσα

μαρτυρεῖ ἡ Γραφή. Ἡ πρόσβαση στὴ γνώση-εὐαγγέλιο τῆς Ἐκκλησίας προϋποθέτει *μετοχή* στὸν εὐχαριστιακὸ *τρόπο* (λατρεία) τῆς Ἐκκλησίας, στὴν κοινωνούμενη ἐμπειρία τῶν μελῶν τοῦ σώματος.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐμπειρικὴ λατρευτικὴ *μετοχή* δὲν σημαίνει μιὰ «πληρέστερη», «αὐθεντικότερη» κατανόηση. Σημαίνει μετάρθεση-ἀλλαγὴ τοῦ «πλαισίου», τῆς «ποιότητας», τῶν «στόχων» τῆς κατανόησης. Ἀλλιῶς «κατανοεῖ» τὸ κλάμα ἑνὸς βρέφους ἢ μητέρα του, ἀλλιῶς ἓνας ἐνοχλημένος στὸν ὕπνο του γείτονας — καὶ τὸ παράδειγμα εἶναι σαφῶς ὑποδεέστερο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Γιὰ τὴν ἀτομικὴ ἀνάγνωση-κατανόηση, τὸ πλῆθος τῶν ἀντιφάσεων μεταξὺ *Παλαιᾶς* καὶ *Καινῆς Διαθήκης* ἢ μέσα σὲ μόνη τὴν *ΚΔ*, εἶναι ἓνα προκλητικὸ σκάνδαλο. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἀντικρουόμενες πατερικὲς ἐρμηνεῖες συγκεκριμένων βιβλικῶν χωρίων.

Ἡ ἀλήθεια γιὰ τὴν Ἐκκλησία δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν *ὀρθότητα* τῶν διατυπώσεων, ἡ ἀλήθεια γνωρίζεται μόνο μὲ τὴ *μετοχή* στὴν κοινωνούμενη ἐμπειρία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Ἡ γνώση ποὺ ἡ *μετοχή* προσπορίζει δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἀντικειμενοποιηθεῖ σὲ στερεότυπη ὀρθότητα, ποὺ τὴν κατέχει ἐξουσιαστικὰ τὸ ἄτομο θωρακίζοντας τὸ ἐγὼ του. Ἡ κοινωνούμενη γνώση μόνο *σημαίνεται* (δηλώνεται) πάντοτε μὲ συμβολικὴ-εἰκονογραφικὴ ἐκφραστικὴ, ὅπου ἡ *κατανόηση* τῶν σημαινόντων δὲν ταυτίζεται μὲ τὴ *γνώση* τῶν σηματομένων. Ἡ ἐκφραστικὴ τῶν εἰκόνων, τῆς ἀλληγορίας, τῶν συμβόλων παραπέμπει-χειραγωγεῖ στὴ

μετοχή: στην παραίτηση από την ατομική αὐτάρκεια τῆς κατανόησης, στην ἀναγνώριση τῆς *γνώσης* ὡς δώρου-δωρήματος *σχέσης*.

Ἡ διαφοροποίηση τῆς κοινωνούμενης *γνώσης* ἀπὸ τὴν ατομικὴ *κατανόηση* λειτούργησε ὡς καταλύτης γιὰ νὰ σχιστεῖ στὰ δυὸ τὸ ἐνιαῖο «καθόλου» σῶμα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ καταταμηθεῖ στὴ συνέχεια σὲ πλῆθος ἀτέλειωτο «ὁμολογιακῶν» ὁμαδοποιήσεων. Ἀποσχίστηκαν καὶ ἐπίσημα (σὲ μιὰ πρώτη φάση τὸν 90 αἰῶνα, καὶ ὀριστικὰ τὸν 110) οἱ νεόφυτοι τότε στὴ Δυτικὴ Εὐρώπῃ μετανάστες πληθυσμοὶ — αὐτονομήθηκε μὲ τὴν ἀπόσχιση ἓνας καινοφανής, θρησκευτικοῦ (ὄχι ἐκκλησιαστικοῦ) χαρακτήρα Χριστιανισμός, συνεπέστατα ἀτομοκεντρικὸς ὅπως κάθε «φυσικὴ θρησκεία». Μαζί του γεννήθηκε ἓνα καινούργιο πολιτισμικὸ «παράδειγμα» ποῦ, μετὰ τὴν ἱστορικὴ ἐξαφάνιση τοῦ ἐλληνο-εκκλησιαστικοῦ «παραδείγματος» παγκοσμιοποιήθηκε ραγδαῖα μὲ τὴν ἀκαταμάχητη δυναμικὴ πρωτογονισμοῦ τῶν ἀτομοκεντρικῶν προτεραιοτήτων.

Γιὰ τὸν παγκοσμιοποιημένο Δυτικὸ Πολιτισμό, καταγωγικὰ καὶ ἔως σήμερα, ἡ *ἀλήθεια* ταυτίζεται μὲ τὴν *ὀρθότητα* τῆς ατομικῆς κατανόησης. Τὴν ὀρθότητα τὴν ἐξασφαλίζει καὶ τὴν καθιστᾷ «ἀντικειμενικὴ» («ἐξαναγκαστὴ κατὰ πάντων») μιὰ δεδομένη *αὐθεντία*. Ὑπέρτατη αὐθεντία εἶναι ὁ Θεός, μέσῳ τοῦ ἐπὶ γῆς

ἐκπροσώπου του, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἀποφαίνεται ex cathedra, εἶναι ἀλάθης. Ὁ ἀλάθης ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἔχει τὴν ἀρμοδιότητα καὶ τὴν εὐθύνη νὰ ἐντοπίζει καὶ νὰ ἐξουδετερώνει κάθε παραχάραξη ἢ ἄρνηση τῆς «ὀρθότητος». Ἐπιβάλλει, γιὰ παράδειγμα, «πίνακες ἀπαγορευμένων (ἐπειδὴ ἀρνοῦνται ἢ διαστρέφουν τὴν ὀρθότητα) βιβλίων» (Index Librorum Prohibitorum), δικάζει καὶ τιμωρεῖ γιὰ τὰ φρονήματά τους ὅσους παραβιάζουν μὲ αὐτὰ τὴ στερεότυπη «ὀρθότητα», καίει στὴν πυρά, γιὰ παραδειγματισμό, τοὺς ἀμετανόητους πλανεμένους (Inquisitio κ.λπ.).

Τὴν προσωποποιημένη (στὸν παπικὸ θεσμό) ἐκδοχὴ τῆς αὐθεντικῆς «ὀρθότητος» καὶ τὴν ἀπανθρωπία τῶν συνεπειῶν της ἀμφισβήτησε στὴ Δύση ὁ *Προτεσταντισμός*. Δὲν ἀμφισβήτησε τὴν ταύτιση τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν ὀρθότητα, ἀλλὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῆς ἀλήθειας-ὀρθότητος στὴν παπικὴ αὐθεντία. Μετατόπισε τὴν αὐθεντία τῆς ὀρθότητος ἀπὸ τὸν «ἀντιπρόσωπο» τοῦ Θεοῦ (vicarius Christi) στὸν «λόγο» τοῦ Θεοῦ, στὸν γραπτὸ τοῦ λόγου, στὴ *Γραφή* (sola scriptura).

Ἔτσι ὅμως, μὲ τὸν Προτεσταντισμὸ, οἱ ἐκδοχὲς τῆς ἀλήθειας-ὀρθότητος ἔγιναν τόσες ὅσοι καὶ οἱ ἐρμηνευτὲς τῆς *Γραφῆς*. Ἡ πολυδιάσπαση τοῦ Χριστιανισμοῦ σὲ «ὁμολογίες» (confessiones) συνοδεύτηκε καὶ πάλι ἀπὸ ἀπάνθρωπους φανατισμοὺς καὶ ἐξουσιαστικὲς ἀπαιτήσεις, ἀνάλογες μὲ αὐτὲς ποὺ εἶχαν ἀπορρεῦσει ἀπὸ τὸ «παπικὸ ἀλάθητο» — οἱ «θρησκευτικοὶ πόλεμοι» στὴν Εὐρώπῃ (μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ

προτεσταντῶν [Οὐγενότων στὴ Γαλλία, 1562-1598] ἢ ὁ «τριακονταετὴς πόλεμος», 1618-1648 [μεταξὺ ρωμαιοκαθολικῶν καὶ λουθηρανῶν]) συνέδεσαν στὶς συνειδήσεις τὶς θρησκευτικὲς ἀντιμαχίες μὲ τυφλὲς ἀνθρωποσφαγές, ἀδιάλλακτο μίσος, αἰμοβόρες ἐμπάθειες.

Προετοιμάστηκε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο στὴ Δύση τὸ κοινωνικὸ κλίμα γιὰ τὴν ἀπαίτηση νὰ ἀποδεσμευθεῖ ἡ *ἀλήθεια-ὀρθότητα* ἀπὸ κάθε σύνδεσή της μὲ τὴ μεταφυσικὴ αὐθεντία. Δὲν ἀμφισβητήθηκε (οὔτε ἀπὸ πραγματικὰ μεγάλους στοχαστὲς στὴ Δύση) ἡ ταύτιση τῆς *ἀλήθειας* μὲ τὴν *ὀρθότητα* τῆς ἀτομικῆς κατανόησης (διάβαζαν οἱ Δυτικοὶ καὶ διαβάζουν τὸν Ἡράκλειτο ἢ τὸν Ἀριστοτέλη, χωρὶς νὰ ὑποψιάζονται τὶς *ἀποφατικὲς* προϋποθέσεις τῆς ἐλληνικῆς γνωσιοθεωρίας). Ἀπλῶς μετέθεσαν τὴν αὐθεντία τῆς ὀρθότητος ἀπὸ τὶς πηγὲς *μεταφυσικῆς* ἐγκυρότητας σὲ δεδομένα τῆς *φυσικῆς* πραγματικότητας καὶ ἐμπειρίας. Ταυτίστηκε ἡ ὀρθότητα μὲ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς *λογικῆς* ποὺ ἀρθρώνει τὴ φύση σὲ λειτουργικὴ ὁλότητα, ὅπως καὶ μὲ τὴ φυσικὴ *λογικότητα* τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ — τὴν ικανότητά του νὰ κατα-νοεῖ τὶς λογικὲς σταθερὲς τῆς φύσης (νὰ σημειογραφεῖ-συμβολίζει τὰ δεδομένα καὶ τὴ σύνταξη τῶν δεδομένων τῆς φυσικῆς πραγματικότητας).

Ἀλλὰ καὶ ἡ παράκαμψη τῆς μεταφυσικῆς μὲ καταφυγὴ στὴν αὐθεντία τῆς φυσικῆς λογικότητας δεσμεύεται ἐπίσης στὶς διαφοροποιημένους ἐκδοχὰς καὶ ἀξιολογήσεις τῆς ὀρθολογικῆς ἐγκυρότητας, πολυμερίζεται σὲ

ἀντιμαχόμενες φανατικές ἐκτιμήσεις καὶ προτιμήσεις. Ὑπάρχει στὸν ἄνθρωπο φυσικὰ δεδομένη ἡ ἀνάγκη καταφυγῆς σὲ «αὐθεντίες», ποὺ μὲ τὸ κύρος τῆς ιδιοφυΐας τοὺς θωρακίζουν τὴν ἀνασφάλεια τοῦ ἀτόμου — συχνὰ ἡ ἀνασφάλεια κατασκευάζει τέτοια εἰδωλα μυθοποιημένης ἐγκυρότητας.

Ἔτσι γεννήθηκαν στὴ νεωτερικὴ Δύση, σὰν συνέχεια τῶν θρησκευτικῶν «ὁμολογιῶν», οἱ πολυποίκιλοι «-ισμοί», οἱ (ὀργανωμένες σὲ «στρατόπεδα» ἢ μαχητικὲς «παρατάξεις») *ἰδεολογίες*: Προτάσεις ἐρμηνείας τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῶν ὑπαρκτῶν ἢ προτάσεις ὀργάνωσης τῆς «γενικῆς εὐτυχίας» τῶν ἀνθρώπων βασισμένες ἢ καθεμιὰ στὶς «Γραφές» κάποιου ιδιοφυοῦς στοχαστῆ καὶ εἰδωλοποιημένες ἀπὸ τοὺς μαζοποιημένους ἀνασφαλεῖς σὲ «ἀλήθεια» ἀπόλυτης «ὀρθότητος». Οἱ «Γραφές» τοῦ Μάρξ ἔγιναν «μαρξισμός», τοῦ Χίτλερ «ναζισμός», τοῦ Φρόντ «φροῦδισμός», τοῦ Μάο «μαοϊσμός», καὶ πάει λέγοντας. Καὶ πληρώθηκε μὲ πρωτόγνωρους στὴν Ἱστορία ποταμοὺς αἱμάτων, τερατώδη μηχανεῦματα φρικωδίας βασανισμῶν, ἡ στράτευση ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων σὲ τέτοιες ἐκδοχὲς τῆς *ἀλήθειας* ὡς *ὀρθότητος*.

Ἡ ἀπογοήτευση καὶ ἀπὸ τοὺς «-ισμοὺς» (τὶς ἰδεολογίες) ὁδήγησε σχεδὸν νομοτελειακὰ τὸ παγκοσμιοποιημένο πιά «παράδειγμα» τῆς Δύσης στὴ χρονολογικὰ τελευταία (τρέχουσα σήμερα) ἐκδοχὴ τῆς *ἀλήθειας* ὡς *ὀρθότητος*: Ἡ ὀρθότητα ἔγινε συνάρτηση μόνο τῆς *ὠφελιμότητος* —

οὔτε τῆς μεταφυσικῆς (θείας) αὐθεντίας οὔτε τῆς φυσικῆς λογικότητος οὔτε τῶν αὐτονόητων γιὰ ὅλους κανόνων τῆς λογικῆς σύνταξης. Ὁρθό, δηλαδή ἀληθινό, εἶναι μόνο τὸ κοινὰ ἀναγνωριζόμενον ὡς *χρήσιμο*, ὡς *ὠφέλιμο*.

Ἡ χρονολόγησις καταγωγῆς τοῦ ὠφελιμισμού εἶναι δύσκολη. Ἐντελῶς ὠφελιμοθηρικὰ ἦταν, ἀπὸ τὸν 190 κίολας αἰῶνα, τὰ γεννήματα τῆς φιλοσοφίας τοῦ *Διαφωτισμοῦ* (δηλαδή τοῦ *Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ*): ὁ *σοσιαλισμός*, ὁ *κομμουνισμός*, ὁ *καπιταλισμός*. Ξεκινοῦν καὶ τὰ τρία ἀπὸ τὴν παραδοχὴ ὅτι ἡ *οἰκονομία* κινεῖ τὴν *Ἱστορίαν*, ἐπεὶδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνα γεγονός ὑλικῶν (τῶν μόνων πραγματικῶν) σχέσεων. Οἱ σχέσεις αὐτές, παραγωγικὲς καὶ ἀνταλλακτικὲς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ρυθμίζονται ἀπὸ κάποιους κανόνες ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴ λειτουργικότητα καὶ ἀποδοτικότητά τους. Οἱ κανόνες συγκροτοῦν τὸ *Δίκαιο* καὶ τὴν *Ἠθικὴ* τῆς συλλογικότητος. Δίκαιο καὶ Ἠθικὴ ἀποκοτοῦν εὐχερέστερη λειτουργικότητα, ἂν περιβληθοῦν κύρος μεταφυσικὸ — ἔτσι γεννιέται ἡ *θρησκεία*. Ἀφετηριακὴ ἐπομένως πραγματικότητα εἶναι οἱ ὑλικὲς σχέσεις, αὐτὲς συγκροτοῦν τὴ *βάσιν* (Basis) τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς καὶ συλλογικότητος, ἐνῶ τὰ παράγωγά τους (Δίκαιο, Ἠθικὴ, Πολιτικὴ, Θρησκεία) δημιουργοῦνται ὡς *ἐποικοδόμημα* (Überbau) πάνω σὲ αὐτὴ τὴ *βάσιν*.

Ὁ Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς εἶναι ἓνας συνεπὴς μηδενισμὸς κάθε μετα-φυσικῆς — κάθε ἀναζήτησης «νοήματος» (ὑποκείμενης σὲ ἐμπειρικὴ ἐπιβεβαίωσις ἢ διάψευσις

έρμηνείας) τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῶν ὑπαρκτῶν: τῆς αἰτίας καὶ τοῦ σκοποῦ τους. Ἡ συνειδητὴ ἢ ἀνεπίγνωστη, ἐνεργὸς ἢ παθητικὴ (ὡς αὐτονόητη) υἰοθέτηση τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ παράγει *τρόπο* βίου (πολιτισμικὸ «παράδειγμα») ποὺ ἔχει ὡς κύριο γνώρισμά του ὅχι ὅπωςδῆποτε τὴν ἀπόρριψη ὅσο τὴν παράκαμψη κάθε ἐνδιαφέροντος καὶ ἐρωτήματος γιὰ τὸ ὑπαρκτικὸ πρόβλημα. Δὲν πρόκειται γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ μαχητικοῦ ἀθεϊσμοῦ ποὺ χαρακτήριζε τὴν πρώτη φάση τοῦ εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀλλὰ γιὰ ἓνα φαινόμενο «ἀποχρωματισμοῦ» τοῦ ἀνθρώπινου βίου ἀπὸ κάθε ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἐρωτήματα ποὺ διαφοροποιοῦν τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ἄλογα ἔμβια: γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα καὶ νοηματοδότηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἔλλογης ὑπαρξῆς καὶ (τῶν δυνατοτήτων ἢ περιορισμῶν) τῆς ἐλευθερίας της — ὀλοκληρωτικὴ ἀδιαφορία γιὰ τὴν «ὑπερβατικὴ» γλώσσα τῆς ποίησης, τὴν ἐκπληξη τοῦ αὐθυπερβατικοῦ ἔρωτα.

Τὸ πολιτισμικὸ «παράδειγμα» (διεθνοποιημένος *τρόπος* βίου καὶ νοο-τροπία) ποὺ παρήγαγε ὁ Ἱστορικὸς Ὑλισμὸς ἐξαντλεῖ τοὺς ὀρίζοντες τῶν ἀνθρώπινων ἐνδιαφερόντων στὴ μέγιστη δυνατὴ ἱκανοποίηση τῶν βασικῶν ἐνστικτωδῶν ἀπαιτήσεων τοῦ βιολογικοῦ ἀτόμου: αὐτοσυντήρησης, κυριαρχίας-ἐπιβολῆς, ἡδονῆς. Καὶ ἡ ἱκανοποίηση αὐτῶν τῶν ἐνορμήσεων ἐπιδιώκεται, σχεδὸν ἀποκλειστικά, στὸ πεδίο τῶν ἐντυπώσεων, ὅχι τῆς πραγματικῆς (τῶν σχέσεων) ἐμπειρίας. Στὸν «πολιτισμὸ» τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ,

παγκοσμιοποιημένο με πρωτοφανή δυναμική, ή προτεραιότητα τῶν ἐντυπώσεων μοιάζει νὰ ἔχει ὑποκαταστήσει τὴν πραγματικότητα τῆς ἱκανοποίησης τῶν ἀνθρώπων ἀναγκῶν, ἀκόμα καὶ τοὺς στόχους τῆς ἐπιθυμίας:

Ἡ ἀναγνώριση, ἡ καταξίωση, ἡ φήμη ἐνὸς ἡγέτη, ἐνὸς ἐπιστήμονα, ἐνὸς καλλιτέχνη εἶναι συνάρτηση, ὅχι τῆς κριτικῆς ἀποτίμησης τοῦ ταλέντου, τῆς εὐφυΐας, τῆς δημιουργικῆς καινοτομίας, ὅχι συνάρτηση ποιοτικῶν ἀξιολογήσεων. Οἱ ἀξιολογήσεις εἶναι, ἀποκλειστικὰ ἢ πρωτίστως, ἀποτέλεσμα ποσοτικῶν μετρήσεων: πόσο ἔχει «κερδίσει τίς ἐντυπώσεις». Ποὺ σημαίνει: πόσο γνωστὸς ἔχει γίνει, πόση «δημοσιότητα» ἔχει ἀποκτήσει, πόση προβολὴ τοῦ γίνεται ἀπὸ τὰ «μέσα» (media) μαζικῆς ἐνημέρωσης, πόσες δημοσιευμένες παραπομπές-ἀναφορές στὸ ἔργο του (citations) συγκεντρώνει, ποιό εἶναι τὸ ποσοτικὸ εὖρος γνωστοποίησης τοῦ ὀνόματός του.

Ἡ ἐπιτυχία ἐνὸς πολιτικοῦ «ὀργανώνεται» τώρα πιά μεθοδικὰ ἀπὸ εἰδικοὺς ἐπαγγελματίες κατασκευῆς τῶν ἐντυπώσεων, ποὺ θὰ τὸν ἐπιβάλουν στὴν κοινὴ γνώμη. Μεθοδεύεται ἡ εἰκόνα του ὡς ἀγορητῇ, ὁ τρόπος του νὰ «πείθει», ἔστω καὶ μὲ ἀναληθὴ στοιχεῖα, νὰ ἐμφανίζει τὸ κοινὰ ἐπιθυμητὸ σὰν ἤδη συντελεσμένο ἐπίτευγμα.

Ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία μοιάζει ἐπίσης ὑποταγμένη στὴν προτεραιότητα τῶν ἐντυπώσεων, τῆς διακριτικῆς ἰδιαιτερότητας ποὺ γίνεται αὐτοσκοπός, πρόκληση γιὰ τὴν προσέλκυση τῆς προσοχῆς τοῦ

κοινοῦ. Ἔχουν περιθωριοποιηθεῖ, ἂν δὲν ἔχουν ἐκλείψει, τὰ κριτήρια διάκρισης τῶν στοχεύσεων τῆς Τέχνης: ἂν στόχος εἶναι ὁ ἐντυπωσιασμός, ἡ ψυχολογικὴ εὐαρέσκεια-ἀπαρέσκεια ἢ ἂν ἡ Τέχνη (κάθε τέχνη) εἶναι μιὰ ἐκφραστικὴ ποὺ κατορθώνει νὰ «πεῖ» ὅσα ἡ γλωσσικὴ σημαντικὴ δὲν ἐπαρκεῖ γιὰ νὰ ἐκφράσει — τὸ ἄρρητο στοιχεῖο τῆς πραγματικότητας.

Κοντολογίς, στὸν «πολιτισμὸ» τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ, τὸ ἄθλημα τῶν ἀνθρώπινων *σχέσεων* (τῆς *κοινωνίας* τῶν προσώπων) ἔχει ὑποκατασταθεῖ ἢ ἀπὸ τὴ χρηστικὴ *σύμβαση*, ποὺ θωρακίζει μὲ ἀμοιβαία ἐξασφάλιση ἀτομικὰ δικαιώματα, ἢ ἀπὸ τὴν ὠμὴ βία ὑπεροχῆς τοῦ ἰσχυροτέρου — τοῦ κεφαλαίου, τῶν Τραπεζῶν, τοῦ Χρηματιστηρίου, ἀλλὰ καὶ τῆς γραφειοκρατίας (νομενκλατούρας) ἐνὸς φαντασιακοῦ προλεταριάτου. Ἀκόμα καὶ ἡ λέξη *ἔρωτας* ἔχει κενωθεῖ ἀπὸ τὸ καταγωγικὸ νοηματικὸ της περιεχόμενο: καθόλου τυχαῖα τὸ ἐπίθετο «ἐρωτικός», σὲ ὅλες τὶς εὐρωπαϊκὲς τουλάχιστον γλῶσσες, σημαίνει τὸ *πορνικό* (porno), τὴν ἐμπορεύσιμη «τεχνικὴ» τῆς σεξουαλικῆς ἱκανοποίησης τοῦ ἀτόμου — ὄχι τὸ κορύφωμα τῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς, τὴν ἀμοιβαιότητα ἀγαπητικῆς ὑπαρκτικῆς ἀλληλοπεριχώρησης.

Ὁ ἀτομοκεντρισμὸς τοῦ ἱστορικο-υλιστικοῦ «παραδείγματος», κατεστημένος καὶ αὐτονόητος *τρόπος* (πρακτικῆς τοῦ βίου καὶ τῆς συμπεριφορᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς σκέψης, τῶν αἰσθημάτων, τῶν ἀντανακλαστικῶν) ἐξαφανίζει «ἀνεπαισθήτως» θεσμοὺς ἢ ἔθιμοὺς, ποὺ οἱ

ρίζες τους χάνονται στὰ βάθη τῆς προῖστορίας — ὅπως ὁ γάμος, ἡ οἰκογένεια, ἡ γιορτή, τὸ πένθος, ὁ συντονισμένης ἐκφραστικῆς χορός, ἡ περὶ τὰ γενετήσια αἰδημοσύνη. Ἀγνοοῦνται ἢ παραβλέπονται ὅλα αὐτὰ τὰ γεννήματα τῆς ἀρχετυπικῆς αὐτονόητης προτεραιότητος τοῦ *κοινωνεῖν* — ποὺ ὁ Πρωταγόρας ἀρχικὰ καὶ ὁ Πλάτων στὴ συνέχεια τὰ συνόψισαν στὰ «θεῖα δωρήματα» τῆς αἰδοῦς καὶ τῆς δίκης, «ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί». [11](#)

Ἡ ἐκδοχὴ τῆς ἀλήθειας ὡς ὀρθότητος εἶχε μακρὰ ἱστορικὴ διαδρομὴ (πολλῶν αἰώνων) καὶ συνετὴ ἱστορικὴ κατάληξη, μέχρι στιγμῆς, τὸν παγκοσμιοποιημένο πολιτισμὸ τοῦ Ἱστορικοῦ Ὑλισμοῦ. Τὸ *γενεαλογικὸ δέντρο* αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ (οἱ ἀλυσιδωτὲς φάσεις ἐξέλιξης τῆς ἐμμονῆς στὴν ἀλήθεια ὡς ὀρθότητα) εἶναι ἱστορικὰ εὐκρινέστατο:

Ἀφετηρία (καταγωγικὸ μὶσθωμα) τὸ *παπικὸ ἀλάθητο*, ἡ σύνδεση τῆς ὀρθότητος μὲ τὴν ἐξουσία.

Τὸ *παπικὸ ἀλάθητο*, μὲ τὴ χρηστικὴ, λειτουργικῆς ἀποδοτικότητος λογικὴ ποὺ τὸ διέπει, γεννάει, ὡς ἀπελευθερωτικὴ ἐναλλακτικὴ πρόταση, τὴν αὐθεντία τῆς *Γραφῆς*.

Ἡ εἰδωλοποιημένη ἐγκυρότητα τῆς *Γραφῆς* μεταβιβάζεται ὡς ἀπολυτοποιημένο κύρος (αὐθεντία) στὴν «ὀρθὴν» ἐρμηνεία.

Ἡ αὐθεντία τῆς «ὀρθῆς» ἐρμηνείας καὶ τῶν «ὀρθῶν» προτάσεων *σωτηρίας* γεννᾷ τὴν πίστη στὴν

ἀποτελεσματικότητα τῆς «συνταγῆς», δηλαδή στὴν *ἰδεολογία*.

Ἡ χρηστικὴ ἀποδοτικότητα ὑποσκελίζει τὶς θεωρητικὲς τεκμηριώσεις τοῦ πρακτέου καὶ ἐπιβάλλει μοναδικὸ κριτήριον ὀρθότητος τὴ *χρησιμότητα-ὠφελιμότητα*. Ἕνας πελώριος ἱστορικὸς κύκλος μοιάζει νὰ ὀλοκληρώνεται. Ἡ συνειδητοποίησή του καὶ ἡ ἔμπρακτε, συνεπὴς ἐξαγωγή συμπερασμάτων εἶναι συνάρτηση τῆς ἀνθρώπινης ὀριμότητος καὶ ἐλευθερίας, δηλαδή παραγόντων μὴ προβλέψιμων.

ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, *Fragmente...* DIELS-KRANZ II, σελ. 270 — ΠΛΑΤΩΝ, *Πρωταγόρας* 322 β1-6, c1-8, d1-4.

17.

Ακίνδυνες οί «άντιφάσεις», όταν γνώση εἶναι ἡ
ἐμπειρική μετοχή

Ἡ ἐκτενής (πολλῶν σελίδων) παρένθεση πού προηγήθηκε συνοψίζει τήν ἀνάγκη νά συνειδητοποιεῖται συνεχῶς μιὰ πιστοποίηση: Ὅτι ἡ ἀλήθεια σέ ἐμπειρικό πεδίο (στήν Τέχνη, στόν ἔρωτα, στήν Ἐκκλησία) δέν ταυτίζεται μέ τήν ὀρθότητα διατυπώσεων, χαρίζεται μέ τή μετοχή στά γγνωσκόμενα, τήν ἀμεσότητα τῆς σχέσης μέ τὰ γγνωσκόμενα.

Τὰ ρήματα *κατανοῶ*, *πληροφοροῦμαι*, *εἶμαι ἐνήμερος* παραπέμπουν σέ γεγονόν διαφορετικό ἀπό αὐτό στο ὁποῖο παραπέμπει τὸ ρῆμα *γνωρίζω*. Κάποιος πού ὀρφάνεψε, βρέφος ἀκόμα, ἀπό τή μητέρα του, *κατανοεῖ* τὸ νόημα τῆς ἔκφρασης «μητρική ἀγάπη», ἀλλά δέν *γνωρίζει* τή μητρική ἀγάπη. Ὅποιος δέν ἔτυχε ποτέ νά ἐρωτευθεῖ, χαίρεται, θαυμάζει, συγκινεῖται διαβάζοντας ἓνα εἰδυλλιακὸ ἐρωτικὸ ἀφήγημα, ἀλλά ἐξακολουθεῖ νά ἀγνοεῖ (νά μὴ *γνωρίζει*) τὸν ἔρωτα. Ἐνας ἄθεος ἐνδέχεται νά εἶναι πληροφορημένος, ἐνήμερος, ὅτι ὁ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν εἶναι «τριαδικός», ἀλλά δέν *γνωρίζει* τὸν Θεὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας.

Ἡ κατανόηση ἐξασφαλίζει ἴσως γνώση, ὅταν πρόκειται γιὰ ἰδεολογικὲς θέσεις, θρησκευτικὰ δόγματα,

ἀξιοματικὲς ἀρχές. Ἐπίσης γνωρίζουμε τὰ μαθηματικὰ καὶ τὶς μὴ-πειραματικὲς (τὶς θεωρητικὲς) ἐπιστῆμες μὲ μόνη τὴν κατανόησιν τῶν ἀναλύσεων-προτάσεων-συμπερασμάτων τους: Ἡ γνώσις τῆς ἀλήθειας ποὺ μᾶς προσφέρουν ἐξασφαλίζεται μὲ τὴ νοητικὴ πρόσληψιν τῶν σημαινόντων — δὲν ἀπαιτεῖται *ἐμπειρία μετοχῆς* στὰ σημαινόμενα.

Λέμε, λοιπόν, ὅτι καμιά «πληροφορία» *περὶ* τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴ *γνώσιν* ποὺ προσπορίζει ἡ *μετοχή* στὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονός — ἔστω κι ἂν ἡ πληροφορία ἀντλεῖται ἀπὸ τὴ μαρτυρία τῶν «αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν γενομένων» (Λουκ. 1, 2) τῆς ἔνσαρκης παρουσίας τοῦ Θεοῦ στὴν Ἱστορία. Οὔτε ἡ ἐμπειρία καὶ μαρτυρία τῶν μεγάλων δασκάλων («πατέρων») τῆς Ἐκκλησίας, κατατεθειμένη στὰ σοφὰ τους συγγράμματα, μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ σὰν αὐθεντία «ὀρθότητος», αὐτονομημένη ἀπὸ τὴ *μετοχή* στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία.

Τόσο τὰ κείμενα τῆς *Καινῆς Διαθήκης* ὅσο καὶ τὰ συγγράμματα τῶν *Πατέρων* ἐνδέχεται νὰ λειτουργήσουν σὰν πολύτιμοι δρομοδεῖχτες, χειραγωγοὶ στὴν πορεία *πρὸς* τὴ γνώσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀλήθειας — ὅχι νὰ τὴν ὑποκαταστήσουν. Ἡ γνώσις αὐτὴ δὲν ἀντικειμενοποιεῖται ποτέ, δὲν ἀντλεῖται ἀπὸ καμιά κωδική, ἀντικειμενοποιημένη «πηγὴ» ἀλήθειας-ἐγκυρότητας, δὲν ταυτίζεται μὲ καμιά αὐθεντία ὀρθότητος διατυπώσεων — διαστέλλεται ἡ γνώσις

μετοχής στην ἐκκλησιαστική ἐμπειρία ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς «πεποιθήσεις», τὰ «νοητὰ εἶδωλα» τῆς ἀλήθειας.

Ἐπειδὴ στὸ πεδίο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας ἡ ἀλήθεια δὲν ταυτίζεται μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν διατυπώσεων, γι' αὐτὸ καὶ οἱ μέτοχοι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος δὲν θορυβοῦνται καὶ δὲν σκανδαλίζονται ἀπὸ ἀλληλοσυγκρουόμενες διατυπώσεις ἢ καὶ νοηματικὲς ἀντιφάσεις στὰ κείμενα τῆς *Καινῆς Διαθήκης* καὶ τῶν *Πατέρων*. Γιὰ τὸ θέμα τῶν «ἐσχάτων», ποὺ ἐδῶ διερευνοῦμε, οἱ παραβολὲς τῆς «μέλλουσας κρίσης» (*Ματθ.* 25, 31-46) καὶ τοῦ «χρεώστη δούλου» (*Ματθ.* 18, 23-35) ἔρχονται σὲ σαφὴ (γλωσσικοῦ κώδικα) ἀντίθεση μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ «ἄσωτου υἱοῦ» (*Λουκ.* 15, 11-32) καὶ αὐτὴν τῶν «ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος» (*Ματθ.* 20, 1-16). Ὡστόσο στὴ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀντιφάσκουν.

Δὲν ἀντιφάσκουν, διότι ἡ μετοχὴ στὴ ζωὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας συνεπάγεται μιὰν ἐμπειρικὴ ἀμεσότητα γνώσης ποὺ σχετικοποιεῖ (βιωματικά, ὄχι νοητικά) τὴ γλωσσικὴ ἐκφραστικὴ. Τὰ ὅσα γράφονται γιὰ αἰώνιο κολασμὸ ἀνθρώπων ἢ γιὰ παράδοσή τους νὰ τιμωρηθοῦν ἀπὸ «βασανιστὲς» δὲν συντονίζονται μὲ τὰ ὅσα βιώνει καὶ γνωρίζει ὁ πιστὸς μέσα στὴν «πανήγυριν τῶν πρωτοτόκων», ὅπου «προάγοντες» (πρωτοπόροι) εἶναι τελῶνες, ἄσωτοι, ληστὲς, πόρνες, κορυφαῖοι στὴν ἀγαπητικὴ ἐλευθερία αὐτοπαραίτησης καὶ αὐτοπροσφορᾶς (μετάνοιας).

Ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μιὰ μεταφυσικὴ ἰδεολογία ποὺ ἀντιτάσσεται, ὡς «φιλελεύθερη», στὸν νομικισμό τῆς δικανικῆς θρησκευτικότητας καὶ στὴν τρομοκρατία τῶν ἀπειλῶν. Ὁ σκοπὸς τῆς ὑπαρξέας τῆς δὲν εἶναι νὰ ἀντιπαλέψει ἰδεολογίες, κατεστημένες «πεποιθήσεις», ἀλλὰ νὰ πραγματώσει καὶ καταδείξει τὸν *τρόπο* τῆς σωτηρίας: τῆς «σώας», ἀκέραιης, πληρωματικῆς ὑπαρξης, ποὺ εἶναι ἡ ἀγαπητικὴ ἀνταπόκριση στὸν ζωοποιὸ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο.

Τὰ νομικά, δικανικὰ σχήματα ἦταν, στοὺς αἰῶνες ποὺ ἐμφανίστηκε ἡ Ἐκκλησία, ἡ ἐπικαιρικὴ, καθιερωμένη ἐκφραστικὴ, τὸ κυρίαρχο «κοινωνικὸ φαντασιακὸ» στὸ πεδίο τοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Θὰ ἦταν «χείρων πλάνη» νὰ ἐμφανιστεῖ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μαρτυρία μὲ προτάσεις μιᾶς ἰδεολογικῆς συγκροτημένης ἀντιπρότασης περὶ τῶν ἐσχάτων, μὲ ὀρθολογικὴ συνέπεια καὶ ἀκρίβεια.

Οὔτε οἱ ἐπὶ οἰκουμενικὲς σύνοδοι, ποὺ ὀριοθέτησαν τὴ γλωσσικὴ σημαντικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς μαρτυρίας, εἶχαν προετοιμασμένη μεθοδικὴ θεματικὴ, προκειμένου νὰ «κωδικοποιήσουν» τὸ εὐ-αγγέλιο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας. Τὴ θεματικὴ κάθε συνόδου τὴν ἐπέβαλε ἡ ἐκάστοτε ἐπικαιρικὴ ἀνάγκη: ἓνα ὅζῳ κάθε φορὰ πρόβλημα ποὺ ἀπαιτοῦσε φωτισμὸ συγκεκριμένης πτυχῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκφραστικῆς. Ἡ θρησκευτικὰ (ἢ καὶ ψυχολογικὰ) αὐτονόητη παραδοχὴ μιᾶς προϋπάρχουσας «πτώσης» τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ μιᾶς ἀκόμα προγενέστερης ὑπαρξης προσωποποιημένου «κακοῦ» (δαιμόνων, «πεπτωκότων» —ἐξεγερμένων

έναντίον τοῦ Θεοῦ— ἀγγέλων»), δὲν ἀπασχόλησε τὴν Ἐκκλησία στοὺς πρώτους αἰῶνες τῶν μεγάλων συνόδων, ὥστε νὰ διασαφηνιστεῖ τὸ πρόβλημα (πάντοτε μὲ βάση τὴν ἐμπειρία τοῦ εὐχαριστιακοῦ σώματος).

Ἔτσι ἔμεινε παγιδευμένη στὴν ἀρχέγονη θρησκευτικὴ (ἀνθρωποπαθὴ) ἐκφραστικὴ τόσο ἡ πιθανολογούμενη «πτώση» ὅσο καὶ ἡ σκανδαλώδης «μεταβίβαση» (καὶ διαιώνιση) τῆς ἐνοχῆς (σὲ πανανθρώπινη κλίμακα) γιὰ τὸ «προπατορικὸ ἁμάρτημα». Μαζί καὶ οἱ ἀπάνθρωπες συνέπειες τοῦ ἐνοχικοῦ νομικισμοῦ ποὺ συνοδεύει συνεπέστατα τὴν ἱστορικὴ ἐκδοχὴ τῆς «πτώσης»: Τὰ σοφίσματα γιὰ δυνατότητα «ἐξαγορᾶς» (ἀκόμα καὶ μὲ καταβολὴ χρημάτων) τῆς «ἄφεσης» (*indulgentia*) τῶν ἁμαρτιῶν μὲ ἀντίκρισμα («ἐναντι») τὸ «πλεόνασμα ἀγαθοεργιῶν τῶν ἀγίων» (*thesaurus meritorum sanctorum*). Ἦ, ἀκόμα, τὸ σόφισμα γιὰ τὸ «καθαρτήριο» (*purgatorium*): μιὰν ἐνδιάμεση κατάσταση ἢ «χῶρο» μεταξὺ παραδείσου καὶ κόλασης, γιὰ ὅσους ἤθελαν νὰ μετανοήσουν ἀλλὰ δὲν πρόλαβαν (!) ἢ δέχτηκαν μὲν (μὲ τὴν ἐξομολόγηση) τὴν ἐξάλειψη τοῦ *ρύπου* τῆς ἁμαρτίας, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτίσουν καὶ τὴν ὀφειλόμενη *ποινή*! Τέτοια ἀπάνθρωπα σοφίσματα νομικισμοῦ εἶναι ἀδιανόητα, ἂν ἡ «πτώση» δὲν ἔχει ἱστορικὸ χαρακτήρα.

Δὲν ὑπῆρξε *σύνοδος* ποὺ νὰ φωτίσει τὴν καταγωγὴ τῆς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρώπου πέρα ἀπὸ τὶς συμβολικὲς-ἀλληγορικὲς ἀφηγήσεις τῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης*. Τὸ ἐρμηνευτικὸ κενὸ εἶναι πελώριο καὶ οἱ ἱστορικὲς του

συνέπειες ἐξαιρετικὰ ἐπώδυνες. Θὰ τολμοῦσε κανεὶς νὰ συγκρίνει ὑποθετικὰ τὸ κενό, μὲ αὐτὸ ποὺ θὰ ὑπῆρχε ἂν μᾶς ἔλειπε ἡ συνοδικὴ διασάφηση τῆς τριαδικότητος τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ.

18.

Οί συνέπειες ἀναστολῆς τῆς συνοδικῆς λειτουργίας

Ἡ *συνοδικότητα* τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ λειτουργικὴ ἀνάγκη, εἶναι προϋπόθεση ὀριστικῆ (ὀρισμοῦ) τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος — τὸ ἴδιο ὅπως καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἡ ἀπώλεια τῆς συνοδικότητος ὡς αἰτιώδους (συστατικοῦ-προϋποθετικοῦ) στοιχείου *καθολικότητας* τῆς Ἐκκλησίας, ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα κοσμογονικῶν, στὴν κυριολεξία, ἱστορικῶν μεταβολῶν:

Μὲ τὸ *Σχίσμα* τοῦ 1054 ἀποσχίστηκαν ἀπὸ τὸ *καθόλου* σῶμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτονομήθηκαν τὰ «ἐκχριστιανισμένα» βαρβαρικὰ φύλα τῶν ἐποίκων ποὺ εἶχαν εἰσβάλει στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἀπὸ τὸν 40 ὥς καὶ τὸν 60 μ.Χ. αἰώνα. Μὲ τὴν κατάκτηση τοῦ ὑπολοίπου τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς Τούρκους καὶ τὴν κατάλυση τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς «οἰκουμένης» (1453), οἱ θεσμοὶ συνοδικότητος ποὺ ἐνοποιοῦσαν τὴν «κατὰ τὴν οἰκουμένην» καθολικὴ Ἐκκλησία ἦταν σχεδὸν ἀδύνατο νὰ συνεχίσουν νὰ λειτουργοῦν. Ὅταν ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἄρχισε νὰ ἀποσυντίθεται, στὸν 19ο π.αἰ. αἰώνα, καὶ νὰ ἐλευθερώνονται οἱ ὑπόδουλοι σὲ αὐτὴν λαοί, τὸ πολιτισμικὸ «παράδειγμα» ποὺ εἶχε στὸ μεταξὺ ἀναδυθεῖ

στην ἄλλοτε βαρβαρική Δύση καὶ διεθνοποιηθεῖ ἦταν ριζικὰ διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ-ἐκκλησιαστικόν: ἦταν συνεπέστατα ἀτομοκεντρικόν. Ἀλλὰ καὶ ἀκαταμάχητο, ἀφοῦ εἶχε τὴ δυναμικὴ γοητεία τῆς κατάφασης καὶ κολακείας τῶν ἐνστικτωδῶν ἐνορμήσεων τοῦ ἀτόμου (*αὐτοσυντήρησης-κυριαρχίας-ἡδονῆς*). Ποὺ προσέδιδαν στὸ καινούργιο πολιτισμικὸ γέννημα δυναμικὴ καθολικῆς ἀποδοχῆς, θριαμβικῆς παγκοσμιότητας.

Ἔτσι, συνθῆκες ἀνασύστασης τῆς ἐκκλησιαστικῆς «οἰκουμενικῆς» καθολικότητος δὲν ὑπῆρχαν. Τὸ καινούργιο μοντέλο ὀργάνωσης τῶν κοινωνιῶν ἦταν τὸ «ἐθνικὸ κράτος», ἀνεξίθρησκο. Ἡ μὲ ποσοτικὰ κριτήρια «ἐπικρατοῦσα θρησκεία» εἶχε τὸν ρόλο (καὶ τὰ προνόμια) *κρατικῆς θρησκείας* (κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Staatskirchen, ποὺ εἶχε υἱοθετήσῃ ἡ προτεσταντικὴ Μεταρρύθμιση). Ἡ ἄλλοτε μία, *καθολικὴ* Ἐκκλησία τεμαχίστηκε σὲ «αὐτοκέφαλες» ἐθνικὲς ἐκκλησίες, αὐτοδιοίκητες, μὲ «σύνοδο» δική της ἢ καθεμιὰ καὶ μὲ ρόλο ἢ σύνοδος κυρίως διοικητικὸ — πρακτικῆς εὐταξίας. Καμία κοινωνία προβλημάτων, θεολογικῶν ἀναζητήσεων ἢ διασαφήσεων δὲν εἶχαν πιά μεταξύ τους οἱ «αὐτοκέφαλες» ἐθνικὲς ἐκκλησίες, ποτὲ δὲν συγκλήθηκαν ἀπὸ κοινοῦ οἱ ἐπισκοπικὲς σύνοδοι δύο ἢ περισσότερων ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν. Γιὰ νὰ κατακυρώσουν τὴν ἐκτρωματικὴ «αὐτοκεφαλία» (ἐννοία ἐξ ὀρισμοῦ ἀναιρετικὴ τῆς ἀλήθειας τῆς Ἐκκλησίας) ἀπαίτησαν οἱ περισσότερες ἐθνικὲς ἐκκλησίες καὶ

πέτυχαν να σφετεριστούν τον τίτλο του «πατριαρχείου» αδειάζοντάς τον από το ἐκκλησιολογικό του περιεχόμενο. Ἡ λέξη ἀπογυμνώθηκε ἀπὸ τὴν ἀποκαλυπτική ἀλήθεια τῆς συνοδικῆς καθολικότητας, κατάντησε *nomen nudum*, δηλωτικὸ αὐτονομημένης ἐξουσίας.

Κυριότερη συνέπεια ἦταν νὰ γενικευθεῖ, σὲ Δύση καὶ Ἀνατολή, ἡ *θρησκευοποίηση* τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος. Ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ *τρόπος* τῆς ὕπαρξης ὡς κοινωνίας, κοινὸ ἄθλημα ἀγαπητικῆς ἀλληλοπεριχώρησης, δίνει πιά τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀλλοτριώθηκε σὲ τυπικὰ ἀτομοκεντρικὴ θρησκεία. Οἱ *ὅροι* τῆς ἀλήθειας (ὅρια-ὁριοθετήσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας) ἀπεξαρτήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, αὐτονομήθηκαν σὰν *a priori* ἀξιοματικὲς παραδοχές, ὅπως σὲ κάθε ἰδεολογία. Ἡ *πίστη* ἔχασε τὸ νόημα τῆς *ἐμπιστοσύνης*, ταυτίστηκε μὲ τὶς *πεποιθήσεις*. Ἡ *ἀλήθεια* ταυτίστηκε μὲ τὴν *ὀρθότητα* τῶν διατυπώσεων, τὸ *ἥθος* μὲ τὴ συνέπεια σὲ νομικὲς διατάξεις. Τὰ *μυστήρια* ἐρμηνεύτηκαν σὰν ἱεροπρακτικὲς τελετὲς ποὺ παρέχουν ἀτομικὰ μιὰν ἀπροσδιόριστη, μηχανιστικῆς λειτουργικότητας «χάρη». Τελικὰ ἡ *σωτηρία* τοῦ ἀνθρώπου κατανοήθηκε σὰν ἀτομικὸ ἐπίτευγμα, ποὺ ἡ Ἐκκλησία ἀπλῶς τὸ ὑποβοηθεῖ, δὲν εἶναι ἡ σωτηρία ἄθλημα («ἄσκηση») *μετοχῆς* στὸ ἐκκλησιαστικὸ γεγονὸς κοινωνίας τῆς ὕπαρξης.

Στις ιστορικές αυτές συνθήκες, με τή συνοδική λειτουργία καὶ μαρτυρία τῆς Ἐκκλησίας σὲ ἀναστολή, κάποια καίρια γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ αὐτοσυνειδησία (τὴν ἐλπίδα τῆς *σωτηρίας*) θέματα εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ ἐγγράφονται στὴν ἀναμονή. Ἕνα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι καὶ τὸ ἐδῶ συζητούμενο: ἡ αὐτονόητη παραδοχὴ ἀρχέγονης «πτώσης» τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ μιᾶς ἀκόμα προγενέστερης ὑπαρξης προσωποποιημένου «κακοῦ»: *δαιμόνων*, ποὺ σημαίνει, *ἀγγελικῶν* (ἀγαθῶν πνευματικῶν ὑπάρξεων) ἐπίσης σὲ «πτώση», δηλαδὴ ἐξεγερμένων ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.

Ἀπαιτεῖ συνοδικὸ φωτισμὸ σήμερα ἡ αὐτονόητη στὰ χρόνια τῆς *ΚΔ* πρόσληψη (αὐτονόητη καὶ γιὰ τοὺς Ἑβραίους) λαϊκῶν δοξασιῶν προσωποποίησης τοῦ «κακοῦ», ποὺ ἡ καταγωγὴ τους ἐντοπίζεται σὲ ἀρχαῖες θρησκείες καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς. Ὅχι γιὰ νὰ ἀποκατασταθεῖ κάποια ἰδεολογικὴ «γνησιότητα», ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναχαιτιστεῖ ἡ σύγχυση ποὺ προκαλεῖται στὸ ἐκκλησιαστικὸ εὐ-αγγέλιο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς παγανιστικῆς δαιμονολογίας. Ἡ πρόσληψη τέτοιων στοιχείων συνεπάγεται παραδοχὴ ἐνὸς δεύτερου πόλου ἢ ἄξονα συγκρότησης τῆς ὑπαρκτικῆς πραγματικότητας, ἄξονα «κακοῦ» μέσα στὴν «καλὴ λῖαν» δημιουργία (ἐκφανση τῆς ἀγάπης) τοῦ Θεοῦ. Κατανοεῖται ἡ ὑπαρξη τῶν δαιμόνων σὰν ἰσοσθενὴς περίπου μὲ τὴν ὑπαρξη καὶ ἀγαπητικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μπορεῖ νὰ ὑπονομεύει ἐνεργὰ (νὰ ἀντιστρατεύεται καὶ νὰ ἀκυρώνει) τὸ ἔργο τῆς θείας ἀγαθότητος.

Στην άναμονή συνοδικού φωτισμού έγγράφεται και τὸ ἐρώτημα, ἂν ἡ ἀγάπη, ὡς ὁ *τρόπος* ὕπαρξης καὶ ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, μπορεῖ νὰ συμβιβαστεῖ μὲ τὴν παράλληλη ἐπιβολή ἢ ἀνοχή τιμωριῶν, βασανισμῶν καὶ ἐκδίκησης ἀνθρώπων, ποὺ κάνοντας χρῆση τῆς δοσμένης ἀπὸ τὸν Θεὸ ἐλευθερίας τους ἀρνήθηκαν τὴ *σχέση* μαζί Του. Ἀλλὰ ταυτόχρονα: Ἐν ἡ θετικὴ ἀνταπόκριση τοῦ ἀνθρώπου στὸν «μανικὸν ἔρωτα» τοῦ Θεοῦ γιὰ κάθε ἀνθρώπινο πρόσωπο σημαίνει εἴσοδο στὴν ὑπαρκτικὴ πληρότητα (σωτηρία), καὶ ἡ ἐλεύθερη ἄρνησή του ἐπιλογὴ τῆς ἀνυπαρξίας, ποῦ καὶ πῶς θὰ ἀποδοθεῖ δικαιοσύνη γιὰ τὴ φρικώδη ἀπανθρωπία τῶν ἐγκλημάτων ποὺ πλεονάζουν κατακλυσμικὰ πάνω στὴ γῆ μας;

Εἶναι ἐρωτήματα ποὺ περιμένουν τὴ συνοδική, ἐκκλησιαστικὴ τους διασάφηση, τὸν φωτισμὸ τους. Μέχρι νὰ ὑπάρξει αὐτὸς ὁ φωτισμὸς, ὁ προβληματισμὸς θὰ συνεχίζεται καὶ θὰ κατατίθεται, ὡς αἴτημα καὶ ἰχνηλασία. Θὰ πάνει νὰ εἶναι γόνιμη συνεισφορὰ ἐκκλησιαστικῆς προπαρασκευῆς, ἂν ἀφεθεῖ νὰ διολισθηθεῖ στὴν ψευδαίσθηση ὅτι μπορεῖ νὰ ὑποκαταστήσει τὴ συνοδικὴ διασάφηση.

19.

Συνοδική προπαρασκευή: ἡ ἀνασυγκρότηση τοῦ γλωσσικοῦ μας κώδικα

Ἀποβλέποντας στὴν ἐκκλησιαστικὴ προπαρασκευὴ γιὰ μιὰ συνοδικὴ διασάφηση τοῦ αἰνίγματος τοῦ *κακοῦ*, μοιάζει γόνιμο νὰ τολμήσουμε τὴ συγκριτικὴ ἀντιπαραβολή: Πόσα ἀπὸ τὰ τεθειμένα, συναφὴ μὲ τὸ αἴνιγμα τοῦ *κακοῦ*, προβλήματα φωτίζονται καὶ λύνονται, ὅταν βλέπουμε τὸ *κακὸ* σὰν συνέπεια ἐνὸς ἱστορικοῦ γεγονότος «πτώσης» (ἀπειθείας, παρακοῆς, ἀνταρσίας) τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πόσα ὅταν τὸ δοῦμε μόνο σὰν συνέπεια τῆς διαφορᾶς τοῦ *κτιστοῦ* ἀπὸ τὸ *ἄκτιστο*.

Νὰ ὑπογραμμίσουμε, πρὶν ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, ὅτι ἡ διαφορὰ τοῦ *κτιστοῦ* ἀπὸ τὸ *ἄκτιστο*, προφανέστατα γιὰ τὴ λογικὴ τῆς γλώσσας μας (λογικὴ τῆς ἀντιληπτικότητάς μας), δὲν ἀναφέρεται σὲ συμπεριφορὲς οὔτε σὲ ποσοτικὴ διαβάθμιση ὑπαρκτικῶν δυνατοτήτων (σοφίας, δύναμης, ἀγαθότητας). Εἶναι διαφορὰ *τρόπου* τῆς ὑπαρξης καὶ μάλιστα τόσο μεγάλῃ διαφορὰ πὺ καθιστᾷ ἀδύνατη ἔστω καὶ τὴν εἰκονολογικὴ σύγκριση, τὴν παρομοίωση, τὸν ὅποιονδήποτε συσχετισμό.

Ἐμεῖς σκεφτόμαστε μὲ τὸ «ὕλικό» τῆς γλωσσικῆς ἐκφραστικῆς μας: ἔννοιες-ιδέες, εἰκόνες-παραστάσεις, «φαντάσματα» τοῦ νοῦ.

Τὰ ὅρια τῆς γλωσσικῆς ἐκφραστικῆς μας εἶναι τὰ ὅρια τῶν αἰσθητῶν παραστάσεων μέσα στὸν δεδομένο κόσμο μας καὶ οἱ ἀπεριόριστες δυνατότητες νοητικῶν καὶ φανταστικῶν παραγῶγων ποὺ μποροῦν νὰ προκύψουν ἀπὸ τὶς αἰσθητὲς παραστάσεις. Ὅ,τι ὀνομάζουμε *κόσμο* μας εἶναι ἡ σύνολη αἰσθητὴ καὶ νοητὴ *κτιστὴ* πραγματικότητα.

Αποδίδουμε τὸν χαρακτηρισμὸ *κτιστὴ* (κτιστότητας) στὴν πραγματικότητα, ἐπειδὴ πιστοποιοῦμε ἐμπειρικὰ νὰ δεσπάζει σὲ αὐτὴν ὡς καθολικὴ ἀναγκαιότητα τὸ δίπολο *αἰτίας* καὶ *ἀποτελέσματος* (αἰτιατοῦ). Ἡ ἔννοια τοῦ ὑπαρκτοῦ ἀλλὰ *ἀναίτιου* προκύπτει μόνον νοητικά: ἐξ ἀντιθέτου.

Ἡ ἔννοια τοῦ *ἀναίτιου* προκύπτει ὑποχρεωτικὰ (ἀπὸ τὸν δεδομένο *τρόπο* μὲ τὸν ὁποῖο νοοῦμε καὶ κρίνουμε), ὅταν διερωτηθοῦμε γιὰ τὴν ἐκκίνηση (τὴν πρώτη ἀρχὴ) τῆς κυρίαρχης στὸν κόσμο μας διαδοχῆς αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος. Ἡ ἔννοια τῆς ἀρχῆς-ἐναρξῆς προϋποθέτει μιὰ *πρώτη αἰτία* τοῦ ὑπάρχειν. Καὶ γιὰ νὰ εἶναι πρώτη (ἐναρκτήρια) αὕτὴ ἡ ἀρχὴ πρέπει νὰ εἶναι *αὐτοαἰτία*.

Ἡ νοητικὴ (ἐξ ἀντιθέτου) σύλληψη μιᾶς *ἀναίτιας* ὑπαρξῆς, δηλαδὴ *αὐτοαἰτίας*, εἶναι μὲν προσιτὴ στὴν κοινὴ κατανόηση, ἀλλὰ μόνη ἢ κατανόηση, δίχως ἐμπειρικὴ *μετοχὴ* στὸν ὑπαρκτικὸ *τρόπο* τοῦ νοουμένου, δὲν συνιστᾷ γνώση. Προκειμένου γιὰ τὴν ἀναίτια Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία βεβαιώνει ὅτι «ἰσχύουν καὶ οἱ δυὸ

(άλληλοαναιρούμενοι) προσδιορισμοί: καὶ τὸ εἶναι καὶ τὸ μὴ-εἶναι»,¹² ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἡ Αἰτιώδης Ἀρχή, ὅπως ἐμεῖς ξέρουμε τὸ ὑπάρχειν, οὔτε εἶναι ἀνύπαρκτη, ὅπως ἐμεῖς κατανοοῦμε τὴν ἀνυπαρξία.

Μὲ τὸν ὅρο *ἀναίτιος* συλλαμβάνουμε νοητικὰ κάτι ποὺ ὑπάρχει χωρὶς νὰ ἔχει δημιουργηθεῖ, δὲν προῆλθε ἀπὸ μιὰν ἄλλη ὑπαρξη, εἶναι μιὰ αὐθύπαρκτη ὑπαρξη, ἡ ἴδια εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς ὑπαρξίης της. Καὶ ἐπειδὴ (πάντοτε μέσα στὰ ὅρια τῆς λογικῆς μας ἀντιληπτικότητας) ἡ μία πραγματικότητα τοῦ ὑπάρχειν δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει περισσότερες ἀπὸ μία αἰτίες, γι' αὐτὸ καὶ τὴν αὐτοαἰτία τὴν κατανοοῦμε ὡς γενεσιουργὸ τοῦ ὑπάρχειν, δημιουργὸ τῶν ὑπαρκτῶν.

Ἐπόμενο ἐρώτημα ποὺ θέτει ἡ λογικὴ μας: Τὸ *ὑπάρχειν* καὶ ἡ *αὐτοαἰτία* τῆς ὑπαρξίης ἔχουν καταγωγικὴ ἀφετηρία τὴν ἀναγκαιότητα (τυχαιότητα) ἢ τὴν ἐλευθερία;

Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ παρενθετικὰ τί καταλαβαίνουμε μὲ τὴ λέξη *λογικὴ*: Λογικὴ εἶναι ἓνας κοινὸς *τρόπος* ἄρθρωσης καὶ χρήσης τῶν φυσικῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ (σκέψης, κρίσης, φαντασίας) μὲ στόχο τὸν ἔμμεσο συντονισμό γνωστοποίησης καὶ κοινωνίας τῆς κάθε ἀτομικῆς ἐμπειρίας.

Γιὰ τὴ *λογικὴ* μας, λοιπόν, ἡ ἔννοια τῆς ὑπαρκτικῆς *αὐτοαἰτίας* καὶ ἡ ἔννοια μιᾶς καταγωγικῆς *ἀναγκαιότητας* τοῦ ὑπάρχειν εἶναι ἀντιφατικές (άλληλοαναιροῦνται).

Αὐτοαιτία δὲν μπορεῖ νὰ σημαίνει παρὰ μόνο *ἐπιλογή*, ἀφοῦ, ἂν ὑπάρχει μιὰ προγενέστερη τῆς Αὐτοαιτίας αἰτία ποὺ τὴν κάνει νὰ ὑπάρχει, παύει νὰ εἶναι Αὐτοαιτία. Ὑπάρχει ἡ Αὐτοαιτία, ὅχι ἐπειδὴ τῆς ἐπιβάλλεται ἀπὸ κάποια προγενέστερη ἀνάγκη (καὶ ὅ,τι ὀνομάζουμε *τυχαίότητα* εἶναι ἐπίσης μιὰ τυφλὴ-ἄλογη ἀναγκαιότητα) — κάθε ἐνδεχόμενο ὑπαρκτικῆς ἀναγκαιότητος *πρὶν* ἀπὸ τὴν αὐτοαιτία τοῦ ὑπάρχειν καταλύει τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ. Γιὰ τὴν Αὐτοαιτία τοῦ ὑπάρχειν ἡ ὕπαρξη εἶναι μόνο ἐπιλογή. Ὑπαρκτικὴ Αὐτοαιτία σημαίνει, γιὰ τὴ λογικὴ μας καὶ τὸν γλωσσικὸ της κώδικα, *ἐλευθερία*.

Ὁ γλωσσικὸς μας κώδικας συνοψίζοντας τὴν κοινὴ-κοινωνούμενη ἐμπειρία, φορτίζει τὴν ἔννοια τῆς *ὕπαρξης* μὲ μιὰ «ποιότητα» θετικὴ καὶ τὴν ἔννοια τῆς *ἀνυπαρξίας* μὲ «ποιότητα» ἀρνητικὴ. Σὲ αὐτὴ τὴν προ-λογικὴ, βιωματικοῦ χαρακτῆρα ἀξιολόγηση σίγουρα ἀπηχοῦνται ἀσυνείδητες ἐνορμήσεις ἀποστροφῆς ἢ καὶ φόβου γιὰ τὸ ἄγνωστο καὶ αἰνιγματικὸ τοῦ θανάτου.

Λογικὰ ἡ θετικὴ ἀποτίμηση τοῦ ὑπάρχειν μεταφέρεται καὶ στὴν Πρώτη Αἰτία τοῦ ὑπάρχειν, στὴν ὑπαρκτικὴ Αὐτοαιτία. Καὶ ἡ καταξίωση ἐνισχύεται ἀπὸ τὴ λογικὴ σύνδεση τῆς Αὐτοαιτίας μὲ τὴν ἀπόλυτη ἐλευθερία, τὴν ὑπαρκτικὴ ὑπέρβαση κάθε ἀναγκαιότητος. Ἡ μοναδική, μᾶλλον, στὴν ἀνθρώπινη Ἱστορία πρόταση προσδιορισμοῦ ὑπαρκτικῆς *ποιότητος* ποὺ αἰτιολογεῖ (καὶ καταξιώνει) τὸ ὑπάρχειν τῆς Αὐτοαιτίας ὥς

ἐλευθερία, εἶναι τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας ἡ πρόταση ὅτι ὁ Θεὸς (ὕπαρκτικὴ Αὐτοαιτία) *ἀγάπη ἐστὶ* (1 *Ιωάν.* 4, 16).

Ἡ φράση ὀρίζει τὴν Αὐτοαιτία ὅχι ὥς ἓνα *τι* νοητικὰ κατεχόμενο, ἀλλὰ ὥς ἓνα *πῶς* γιγνόμενο καὶ γνωριζόμενο διὰ μετοχῆς (μετέχοντας γνωρίζουμε τὸ *πῶς*, τὸν *τρόπο*). Ὅχι ὅτι ὑπάρχει *πρῶτα* καὶ στὴ συνέχεια ἀγαπάει ἡ Αὐτοαιτία, ἀλλὰ ὅτι ἡ ὑπαρξὴ τῆς (αὐτὸ *ποῦ εἶναι*) εἶναι ἐλευθερία ἀγάπης. Ὁ Θεὸς *ἀγάπη ἐστὶ* σημαίνει, νὰ μὴν ἐκλάβουμε τὴν ἀγάπη σὰν ἡθικὸ ἰδίωμα (τρόπο συμπεριφορᾶς), νὰ τὴν κατανοήσουμε ὥς τρόπο ὑπαρξῆς τοῦ Θεοῦ. Ἡ αὐτοαιτία τοῦ ὑπάρχειν (ὁ Θεὸς) ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἐλεύθερα θέλει νὰ ὑπάρχει, καὶ θέλει νὰ ὑπάρχει ἐπειδὴ ἀγαπάει.

Οὔτε *ἡθικὸ* ἀλλὰ οὔτε καὶ *ὕπαρκτικὸ* (ὀριστικὰ / *a priori* δεδομένο) ἰδίωμα τῆς Αὐτοαιτίας εἶναι ἡ ἀγάπη, διότι κάθε δεδομένο ὑπαρκτικὸ ἰδίωμα προκαθορίζει τὴν ὑπαρξιν, τὴ δεσμεύει σὲ ἀνερμήνευτα δεδομένη ἀναγκαιότητα, ἀναιρετικὴ τῆς ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας. Ὁ Θεὸς εἶναι ἐλεύθερος, ἀπροκαθόριστος, μὴ ὑποκείμενος σὲ νομοτέλεια, ἐπειδὴ εἶναι *ἀγάπη*, καὶ *εἶναι* ἀγάπη, ἐπειδὴ ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρξῆς του εἶναι *τριαδικός*.

Μὲ ποιὰ σημαντικὴ νὰ σημάνουμε τὸν φορέα τῆς ἀπροκαθόριστης ὑπαρκτικῆς ἐλευθερίας, χωρὶς νὰ διολισθήσουμε σὲ ἐκδοχὴ ἀτομικῆς ὀντότητας; Πῶς νὰ συντηρήσουμε ἀνθρωποπαθὴ σημαίνοντα (ὅπως *λογικότητα, αὐτοσυνειδησία, ἑτερότητα-μοναδικότητα-*

άνομοιότητα ενεργούμενης ύπαρξης), χωρίς να έγκλωβιστούμε σέ όντική έκδοχή τής Αυτόαιτίας;

Όπως ή πρόοδος στή μετανευτώνεια φυσική περιλαμβάνει όλο καί πλουσιότερες μαθηματικές δομές (άπαιτεῖ σέ κάθε μεγάλο βήμα «άλλα μαθηματικά» — δέν άρκοῦν, λ.χ., οί λεγόμενες άλγεβρες Lie, ή θεωρία επιφανειών του Riemann κ.ά.ά.), κάτι παρόμοιο ισχύει καί στο πεδίο τής όντολογίας. Δέν άφιστάμεθα άπό τά έμπειρικά δεδομένα, χρειαζόμαστε όμως μιá γλωσσική σημαντική άνοιχτή στή συνεχή άρτίωσή της, άλλα πάντοτε συνεπή στον ρεαλισμό τής έμπειρίας, προκειμένου νά μήν παρασυρθοῦμε στήν αυτόνόμηση τής κατανόησης άπό τή γνωστική έμπειρία τής *σχέσης*.

Ή έκκλησιαστική έκφραστική άναφέρει στήν Αυτόαιτία τήν αἰτιώδη τών πάντων Αρχή, γνωρίσματα πού ή έμπειρία μας τά άναγνωρίζει μόνο στήν *προσωπική* ύπαρξη του άνθρώπου, στον άνθρωπο ως *πρόσωπο*. Άντικειμενοποιούμε καί στήν περίπτωση του άνθρώπου τά ιδιάζοντα (άποκλειστικῶς άνθρώπινα) ύπαρκτικά του γνωρίσματα (σκέψη, κρίση, φαντασία, βούληση, επιθυμία κ.τ.ό.), άλλα ξέρουμε, με άμεση έμπειρική γνώση, ότι κάθε άνθρωπος σκέφτεται, κρίνει, φαντάζεται, θέλει, επιθυμεῖ κ.τ.ό. με *τρόπο* μοναδικό, άνόμοιο, άνεπανάληπτο. Έπομένως, γιά νά *γνωρίσουμε* έναν συγκεκριμένο άνθρωπο προϋποτίθεται ή άμεση *σχέση* μαζί του, ή έμπειρική κοινωνία-μέθεξη στον *λόγο* τών ενεργημάτων του — δέν συνιστοῦν πληρωματική

γνώση οἱ πληροφορίες-περιγραφές τῆς παρουσίας καὶ τῶν ἐνεργημάτων του.

Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ: Τοῦ ἀναφέρουμε ἀνθρωποπαθὴ γνωρίσματα, ἀλλὰ ξέρουμε ὅτι ἡ σημαντικὴ αὐτῶν τῶν ἀναφορῶν μας μπορεῖ νὰ μᾶς ἐξασφαλίσει τὴν *κατανόηση*, ὄχι ὅμως καὶ τὴ *γνώση*. Ἡ γνώση κερδίζεται μόνο μέσα ἀπὸ τὸ ἄθλημα τῆς *μετοχῆς* στὸν *τρόπο* τῆς θείας ὑπαρξῆς καὶ ζωῆς, στὴν *ἀγάπη*.

Ξαναγυρνᾶμε στὴ σημαντικὴ τοῦ θείου *τρόπου* τῆς ὑπαρξῆς. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐμπειρία δὲν ἐκφράζεται (μαρτυρεῖται) μὲ τὴ διατύπωση: ὁ Θεὸς *ἔχει ἀγάπη*, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴ διατύπωση: ὁ Θεὸς *ἀγάπη ἐστὶ* — *εἶναι ἀγάπη*. Ἡ ἀγάπη συνιστᾷ τὸν *τρόπο* μὲ τὸν ὁποῖο ὄχι μόνο ἐνεργεῖ, ἀλλὰ καὶ ὑπάρχει ὁ Θεός: ὁρίζει-αὐτοκαθορίζει καὶ πραγματοποιεῖ τὸ ὑπάρχειν ὡς ἐλεύθερη ἀγαπητικὴ κοινωνία τῆς ὑπαρξῆς. Μέσα στὰ ὅρια τῆς *κτιστῆς* ὑπαρκτικῆς πραγματικότητος γνωρίζουμε τὴν ὑπαρξιν ὡς ὄντικὴ ἀτομικότητα — ἡ ἀτομικὴ πραγμάτωση καὶ μορφή (*εἶδος*-εἰδητικὴ μοναδικότητα) καθορίζει τὴν ὑπαρξιν. Ἡ διαφορὰ τοῦ *ἀκτίστου* (τῆς ὑπαρκτικῆς Αὐτοαιτίας) ἀπὸ τὴν κτιστὴ ὄντοτητα εἶναι ὅτι τὸ ἄκτιστο ὑπάρχει καὶ γνωρίζεται ὡς *γεγονός*: γιγνόμενὴ ὑπαρκτικὴ ἀγαπητικὴ ἀναφορά, ἐκ-στασις / ἐλευθερία ἀπὸ κάθε ὀριστικὸ περιορισμὸ ἀτομικότητος — ἡ ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ εἶναι *ὑποστατικὸ*

γεγονός, υποστασιάζει (κάνει πραγματικότητα) τὸ εἶναι, μόνο ὡς ἐρωτική ἀναφορικότητα /αὐτοπροσφορά.

Αὐτὴ ἡ αἰτιώδης τῶν πάντων ὑποστατικὴ (πραγματικῆς ὑπαρξῆς) πραγμάτωση τῆς ἀγάπης σημάνθηκε στὴ σημαντικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας μὲ τὶς λέξεις: *Πατήρ, Υἱός, Πνεῦμα*. Καθεμιὰ ἀπὸ αὐτὲς τὶς λέξεις δηλώνει τὴν ὑπαρξὴ ὅχι ὡς ὄντικὴ ἀτομικότητα, ἀλλὰ ὡς γεγονός (γίγνεσθαι) σχέσης, ἐνεργούμενης (ἐλεύθερης) ἀναφορᾶς. Χρησιμοποιοῦμε τὰ ρήματα «γεννᾶν» καὶ «ἐκπορεύεσθαι», γιὰ νὰ σημάνουμε τὴν ἀγαπητικὴ σχέση (τὴν ἐλευθερίαν) ὡς καταγωγικὸ γεγονός (γιγνόμενον) τῆς Αὐτοαιτίας: Ὁ Θεὸς-*Πατήρ* «γεννᾷ», ἀχρόνως καὶ ἀγαπητικῶς, τὸν Υἱὸ καὶ «ἐκπορεύει» τὸ Πνεῦμα. Ὁ Θεὸς-*Υἱός* «γεννᾶται» ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τὸ *Πνεῦμα* τοῦ Πατρὸς «ἐκπορεύεται» ἐκ τοῦ Πατρὸς.

Λέμε: *γεννᾶται* ὁ Υἱός (δὲν ἐκπορεύεται), *ἐκπορεύεται* τὸ Πνεῦμα (δὲν γεννᾶται), προκειμένου ἡ γλωσσικὴ μας σημαντικὴ νὰ διασώσει τὴν προσωπικὴ ὑπόσταση κάθε ἔκφρασης τῆς Τριαδικῆς Αὐτοαιτίας, τὴν ἀπόλυτὴ ὑπαρκτικὴ ἐλευθερία-ἐτερότητα ποὺ καθιστᾷ κατορθούμενο *τρόπο* (ὅχι «φυσικὴ» ἀναγκαιότητα) τὴν ἐνοείδεια τῆς θείας ἀγάπης. Χαρακτηρίζουμε γλωσσικὰ τὴν ἀγαπητικὴ ἐλευθερία ὡς ὑπαρκτικὴ «ἀλληλοπεριχώρηση». Κάθε πρόσωπο τῆς Θεαρχικῆς Τριάδας ὑποστασιάζει ἐτερότητα, δηλαδὴ ἐλευθερία πραγμάτωσης τῆς ὑπαρξῆς ὡς ἀγάπης: ὑπάρχει, ἐπειδὴ

ἐλεύθερα θέλει νὰ ὑπάρχει, καὶ θέλει νὰ ὑπάρχει, ἐπειδὴ ἀγαπάει — ἡ ἐνικότητα τοῦ Θεοῦ (τῆς Τριαδικῆς Θεαρχίας) εἶναι ἡ ἀγαπητικὴ ἀλληλοπεριχώρηση τοῦ ὑπάρχειν.

Ὅνόματα «θεῶν» στὴν ἀρχαιοελληνικὴ παράδοση, ὅπως *Ζεὺς, Οὐρανός, Κρόνος, Ποσειδῶν*, παραπέμπουν σὲ ἀτομικὲς ὑπάρξεις (ὄντικὲς ἀτομικότητες) ποὺ ἡ καθεμιὰ ὑπάρχει καθεαυτὴν καὶ μὲ διακεκριμένο λειτουργικὸ ἐνέργημα. *Εἶναι* οἱ ἀρχαιοελληνικοὶ «θεοὶ» ὅπως προαπαιτεῖ (καὶ ὀρίζει) τὸ νομοτελειακὰ δεδομένο ἐνέργημά τους, μαζὶ μὲ τὶς χαρακτηρολογικὲς διαφορὰς ποὺ προϋποτίθενται γιὰ νὰ κάνουν διακριτὴ τὴν ὑπαρκτικὴ τους ἀτομικότητα.

Παρόμοια ἀντικειμενοποιητικὴ, ἐνικὴ ὄντικότητα ἐκφράζουν καὶ οἱ ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ ποὺ ἀπέδωσαν οἱ Ἑβραῖοι στὸν Θεὸ δημιουργὸ τῶν πάντων, ἀλλὰ καὶ Θεὸ γνωριζόμενο μέσῳ προσωπικῆς *σχέσης* μὲ τοὺς πατέρες-γενάρχες τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων: Ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων εἶναι «ὁ Θεὸς τῶν πατέρων» τους, ὁ Θεὸς ποὺ τὸν βεβαίωσε «ἀληθὴ», δηλαδὴ «πιστὸν στίς ἐπαγγελίες του», ἡ ἐμπειρία τῆς *σχέσης* ποὺ εἶχαν μαζὶ Του ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ. Τὸν γνώριζαν μὲ ἐμπειρία ἄμεσης *σχέσης*, «συναναστροφῆς», καὶ ἀναφέρονταν σὲ αὐτὸν χωρὶς ὄνομα, χρησιμοποιώντας μόνον ἐπιθετικοὺς προσδιορισμοὺς, ὅπως *Γιαχβέ* (ὁ ὑπαρκτός), *Ελοχίμ* (ὁ θεῖος), *Αντονάι* (ὁ κύριός μου), *Σαβαώθ* (ὁ πολεμιστής). Ἡ ἀνωνυμία τοῦ Θεοῦ σώζει τὸ

ἄρρητο τῆς ὑπαρκτικῆς του πραγματικότητας, τὴ βεβαιότητα ὅτι ὁ Θεὸς γνωρίζεται μόνο ὡς ἐμπειρία ἁμεσης *σχέσης* μαζί του. Ὡστόσο ὑπόνοια *ὀντολογικὴ* γιὰ «τριαδικότητα» τοῦ Θεοῦ δὲν ὑπάρχει στὴν ἐβραϊκὴ παράδοση.

ΜΑΞΙΜΟΥ Ὁμολογητοῦ, *Σχόλια εἰς τὸ Περὶ θείων ὀνομάτων*, Migne P.G. 4, 200C, 212A, 216D.

20.

*Τρόπος τὸ ἀγαθόν, ἀνερμήνευτο ἢ παρερμηνευμένο
τὸ κακόν*

Ἄν ὁ Θεὸς ἀγάπη *ἐστὶ* (ὑπάρχει καὶ ἐνεργεῖ τὴν ὑπαρξὴ ὡς ἀγάπη), τότε ἡ ἀγάπη, ὁ *τρόπος* τῆς ὑπαρκτικῆς αὐθυπέρβασης καὶ αὐτοπροσφορᾶς, ταυτίζεται γιὰ τὴν ἀνθρώπινη λογικὴ μὲ τὸν *τρόπο* τῆς ὄντως ὑπαρξης καὶ ζωῆς, δηλαδὴ μὲ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ *ἀγαθόν*: τὴν πληρότητα τῆς ὑπαρξης, πληρότητα ἐλευθερίας, κάλλους, χαρᾶς.

Καὶ ἀφοῦ τὸ ἴδιο τὸ ὑπαρκτικὸ γεγονός προκύπτει μόνον ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ταυτίζεται μὲ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ὀνομαστεῖ *ἀγαθόν*, τότε μένει ἀναντίρρητη ἡ πιστοποίηση πού, στὴ διήγηση τοῦ βιβλίου τῆς *Γένεσης*, περαιώνει τὴν περιγραφὴ τῆς συμπαντικῆς δημιουργίας: *Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν* (1, 31).

Ὅταν λέμε ὅτι ἡ συμπαντικὴ δημιουργία προέκυψε ἀπὸ τὴν ἀγάπην, ὑποστασιάζει, μαρτυρεῖ-φανερώνει καὶ ὑπηρετεῖ τὴν ἀγάπην τοῦ δημιουργοῦ τῆς, τότε βεβαιώνουμε ὅτι τὰ πάντα (τὰ ὑπαρκτὰ στὸ σύνολό τους) συνιστοῦν καὶ φανερώνουν τὴν ἀλήθεια (*τρόπο*) τῆς θείας ὑπαρξης καὶ ἐνέργειας — αὐτὸ πὺν *εἶναι* ὁ Θεός: ἡ Αἰτιώδης Ἀρχὴ τῶν ὑπαρκτῶν, ὡς ἀγάπη.

Παραμένει καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἀνυπέρβλητη ἢ ἐκφραστικὴ τῶν *Ἀρεοπαγιτικῶν Συγγραφῶν*:

*Αὐτὸς ὁ πάντων αἴτιος,
δι' ἀγαθότητος ὑπερβολὴν
πάντων ἔρᾳ, πάντα ποιεῖ, πάντα τελειοῖ,
πάντα συνέχει...
δι' ὑπερβολὴν τῆς ἐρωτικῆς ἀγαθότητος
ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται...
καὶ οἷον ἀγαθότητι καὶ ἀγαπήσει
καὶ ἔρωτι θέλγεται·
καὶ ἐκ τοῦ ὑπὲρ πάντα καὶ πάντων ἐξηρημένου
πρὸς τὸ ἐν πᾶσι κατάγεται
κατ' ἐκστατικὴν ὑπερούσιον δύναμιν
ἀνεκφοίτητον ἑαυτοῦ.*[13](#)

Ποὺ σημαίνει: Ὁ πέρα ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπαρκτὰ (ἢ πέρα ἀπὸ τὰ αἰτιατὰ Αἰτία τῶν ὑπαρκτῶν) κτίζοντας ἀπὸ ἀγάπη καὶ ἔρωτα τὰ κτιστά, «βγαίνει» ἀπὸ αὐτὸ ποὺ εἶναι καὶ κατεβαίνει στὴ συνάφεια μὲ ὅλα ὅσα κτίζει. Μὲ ἄλλα λόγια, ὅλα τὰ κτιστὰ ἀποτυπώνουν καὶ φανερώνουν αὐτὸ ποὺ εἶναι ὁ Θεός: ἀγάπη, ἔρωτας, ἀγαθότητα.

Στὴ θεώρηση αὐτὴ δὲν ὑπάρχει περιθώριο ἢ ἐνδεχόμενο νὰ ἐμφιλοχωρήσει κάπου τὸ «κακὸ» — ἓνα «ἔλλογο» φίδι μέσα στὸν «παράδεισο τῆς τρυφῆς», ἓνας «σατὰν»-«Βεελζεβούλ» στὴν ἐπουράνια αὐλὴ τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ. Ἄν ὅλα ὅσα ὑπάρχουν εἶναι ὅλα

«καλὰ λίαν», πλάσματα καὶ φανερώσεις τῆς σοφίας, τῆς ἀγάπης, τῆς ἀλήθειας τοῦ Θεοῦ, ποιὸς δημιούργησε (ἔδωσε ὕπαρξη) στὸ φίδι ποὺ παρέσυρε σὲ ἀνταρσία τοὺς πρωτόπλαστους ἀνθρώπους ἢ στὴ «λεγεώνα» τῶν δαιμόνων ποὺ βασάνιζε τὸν ταλαίπωρο ἄνθρωπο στὴ χώρα τῶν Γαδαρηνῶν (Λουκ. 8, 26-39) καὶ μύριους ἄλλους πρὶν καὶ μετὰ;

Τὸ ἐρώτημα μοιάζει ἴσως θεωρητικό, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Ἡ κοινὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία διαπιστώνει ὅτι ἡ ὕπαρξή μας τῶν ἀνθρώπων, ὅπως καὶ ἡ συμπαντικὴ κτιστὴ πραγματικότητα, εἶναι ἀδύνατο νὰ ὑπαχθοῦν στὴν πιστοποίηση: *εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν*. Ἡ ἐμπειρικὴ βεβαιότητα γιὰ τὴν παράλληλη ὕπαρξη «κακοῦ» μέσα στὴ θαυμαστὴ καὶ μεγαλειώδη δημιουργία τοῦ Θεοῦ εἶναι πανανθρώπινη καὶ διαχρονικὴ. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ προσπάθεια νὰ ἐντοπιστεῖ συγκεκριμένη πηγὴ, αἰτιώδης ἀρχὴ καὶ ἀφετηρία τοῦ «κακοῦ».

Στὰ χρόνια ποὺ γράφεται ἡ *Καينὴ Διαθήκη*, ἡ δαιμονολογία εἶναι μιὰ κατεστημένη καὶ αὐτονόητη κυρίαρχη γλώσσα στὸν χῶρο τοῦ ὑπερβατικοῦ, τόσο ὅσο καὶ ἡ «βασιλειολογία», ἡ ἀναφορὰ σὲ βασιλιάδες καὶ βασιλεία στὸν χῶρο τοῦ ἐγκόσμιου. Οἱ Χριστιανοί, ἐπομένως καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν κειμένων τῆς *ΚΔ*, τὴ χρησιμοποιοῦν αὐτονόητα, δηλαδὴ ὑποχρεωτικὰ — δὲν ἐπιλέγουν τὴ δαιμονολογία οὔτε αἰσθάνονται τὴν

ανάγκη νὰ διευκρινίσουν τὸ ὄντολογικὸ τῆς περιεχόμενου. Εἶναι ἡ κατεστημένη, κοινὴ ἐκφραστικὴ.

Τὶς καταβολὲς αὐτῆς τῆς δαιμονολογίας ἡ νεότερη ἱστορικο-φιλολογικὴ ἔρευνα τὶς ἀνιχνεύει στὶς ἀρχαῖες θρησκείες τῶν φυλῶν τοῦ μεσανατολικοῦ χώρου: Ἰδιαίτερα στὴ βαβυλωνιακὴ θρησκεία, στὶς δοξασίες τῶν Ἀσσυρίων, σὲ περσικὲς θρησκευτικὲς παραδόσεις. Τὰ ὀνόματα *Σατάν*, *Βεελζεβούλ*, *Ἀσμοδαῖος* μοιάζουν μᾶλλον σὲ εὐρύτατη χρῆση, προτοῦ τὰ προσλάβουν οἱ Ἑβραῖοι.^{[14](#)}

Μὲ αὐτονόητη αὐτὴ τὴ διαθρησκειακὴ ἐκδοχὴ τῆς δαιμονολογίας διατυπώνεται καὶ ἡ πρώτη στὴν ἐβραϊκὴ γραπτὴ παράδοση ἀναφορὰ σὲ *πηγὴ* τοῦ «κακοῦ» ποὺ προϋπάρχει τοῦ ἀνθρώπου καὶ μὲ τὴ μορφή ἔλλογου φιδιοῦ ἐξαπατᾷ τοὺς πρωτόπλαστους. Ἡ (πέρα ἀπὸ κάθε λογικὴ) ἐρμηνεία τοῦ ἀλληγορικοῦ ἀφηγήματος τῆς *Γένεσης* ὡς ἱστορικοῦ συμβάντος (κυρίως ἢ μόνον αὐτὴ) ὁδήγησε χριστιανοὺς συγγραφεῖς νὰ ἀναζητήσουν τὴν «ὄντολογικὴ» καταγωγὴ τοῦ «κακοῦ» σὲ μιὰ «πτώση» μερίδας τῶν «ἀγγελικῶν» ὑπάρξεων προγενέστερη τῆς «πτώσης» τῶν ἀνθρώπων, μεγεθύνοντας ἔτσι στὸ ἔπακρο καὶ πληθύνοντας τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὰ ἐρμηνευτικὰ κενὰ τοῦ ὄντολογικοῦ θεμελίου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ μαρτυρίας γιὰ τὸ «κακό».

Γι' αὐτὸ καὶ ἐμφανίζεται κατεπείγουσα ἡ ἀνάγκη μιὰ *Σύνοδος* ἐκκλησιαστικὴ νὰ φωτίσει τὸ πρόβλημα τοῦ «κακοῦ», τῆς «πτώσης» καὶ τῶν «δαιμόνων», μὲ

ἐκκλησιαστική (ἐπομένως ὄντολογική) ὀπτική. Ἔτσι, ὅπως σύνοδοι *πατέρων* τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος (ἐπισκόπων μὲ τὸ χάρισμα τοῦ *γεννήτορα* καὶ ὄχι ἀπλῶς τοῦ *παιδαγωγοῦ* – 1 Κορ. 4, 15) φώτισαν μὲ τὴ γλῶσσα τῆς ὄντολογίας (καὶ ὄχι ἀφοριστικῶν ἀπριορισμῶν ἢ νοητικῶν παιγνίων) τὴν *τριαδικότητα* τοῦ Ἐνὸς Θεοῦ καὶ τὸν ρεαλισμὸ τῆς *ἐνανθρώπησης* τοῦ Υἱοῦ.

Ὅταν ἐκκρεμεῖ ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ ἄρση βασανιστικῶν τοῦ ἀνθρώπου παρανοήσεων, παρεξηγήσεων ἢ διαστροφῶν τοῦ εὐ-αγγελίου τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἐξαιρετικά ὀδυνηρὸ νὰ ἐπιδιώκεται σύγκλιση «συνόδων» γιὰ νὰ ἀνασυντάξει τὴν ἱεράρχηση «πρωτείων τιμῆς» τῶν πατριαρχείων ἢ νὰ ἀναθεωρήσει κανόνες νηστείας!

Τὸ πρόβλημα τοῦ «κακοῦ», τῆς «πτώσης» καὶ τῶν «δαιμόνων» περιμένει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ καὶ φωτιστεῖ ἀπὸ σύνοδο *πατέρων* τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος. Οἱ ἐδῶ ἀναλύσεις καὶ προτάσεις δὲν ἔχουν ἀπὸ μόνες τους καμιά ἐρμηνευτικὴ ἐγκυρότητα. Εἶναι μόνο κατάθεση προβληματισμοῦ πού, στὴν ἐπιεικέστερη ἐκδοχή, θὰ μποροῦσε νὰ διακονήσῃ τὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀνάγκης νὰ συγκληθεῖ *σύνοδος* τῆς καθόλου Ἐκκλησίας γι' αὐτὸ τὸ πρόβλημα.

Περὶ θεῶν ὀνομάτων, Κεφ. 4 §X καὶ XIII, Migne P.G., τόμος 3, στ. 708AB καὶ 712AB.

Werner FOERSTER, «Σατανᾶς», στὸ *Theologisches wörterbuch zum neuen Testament* (KITTEL), τόμος 7, σελ. 151-164. — Τοῦ ἴδιου, «Die alttestamentliche und spätjüdische Dämonenanschauung», ὁ.π., τόμος 2,

σελ. 10-21. — Père BRUNO De Jésus-Marie, *satan*, Paris (Desclée de Brouwer) 1952. — B.J. BAMBERGER, *Fallen Angels*, Philadelphia (Jewish Publication Society) 1952.

21.

Χρηστική ἐρμηνεία (δηλαδή νομική ἀποτίμηση) τοῦ *κακοῦ*

Μὲ τὴ λογικὴ λοιπὸν (καὶ τὴν ἐλευθερίαν) προ-συνοδικῆς προετοιμασίας, ἐντοπίζουμε δύο πεδία προβληματισμοῦ ποὺ ἀφοροῦν στὴν «πτώσει» καὶ στὸ «κακόν»:

Πρῶτος προβληματισμός, ἡ καταγωγὴ (ἀφετηρία) τοῦ «κακοῦ». Οἱ ἐκδοχὲς εἶναι δύο: Ἡ τὸ «κακόν» ἀποτελεῖ τὴ συνέπεια μιᾶς ἀρχέγονης «πτώσης» τοῦ ἀνθρώπου (ἀνυπακοῆς, παράβασης, ἀνταρσίας ἐνὸς πρωτόπλαστου ζεύγους ἀπέναντι σὲ νομοθέτημα τοῦ Θεοῦ) ἢ ὅ,τι ἐμεῖς ὀνομάζουμε «κακόν» εἶναι τὰ ὀριστικὰ (ὀρισμοὺ) ὑπαρκτικὰ ἰδιώματα τῆς *κτιστότητας* — τὰ δεδομένα τῆς διαφορᾶς τοῦ *αἰτιατοῦ* ἀπὸ τὸ *ἀναίτιο*, τοῦ *κτιστοῦ* ἀπὸ τὸ *ἄκτιστο*. Ἐνδιαφέρει νὰ μελετήσουμε ποιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἐκδοχὲς λύνει περισσότερα προβλήματα (ἀπαντᾷ σὲ περισσότερα ἐρωτήματά μας) σχετικὰ μὲ τὴν αἰτιολόγησιν τοῦ «κακοῦ».

Δεύτερος προβληματισμός, ἡ τιμωρία (συνέπεια καὶ κατάληξις) τοῦ «κακοῦ». Οἱ ἐκδοχὲς εἶναι καὶ πάλι δύο: Ἡ μέσα στὴν «καλὴ λίαν» δημιουργία τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει «τόπος» ὅπου ἀποδίδεται δικαιοσύνη (τιμωρεῖται ἀναδρομικὰ τὸ «κακόν» καὶ κολάζονται σὲ ἀτέρμονα χρόνο ὅσοι τὸ διέπραξαν) ἢ τὸ «κακόν» δὲν εἶναι

παράβαση νόμου, ἀπειθεία σὲ ἐντολές, ἀνταρσία ἀπέναντι σὲ ἐξουσιαστική αὐθεντία (παρεκτροπὲς ὑποκείμενες σὲ τιμωρία), ἀλλὰ τὸ «κακὸν» εἶναι μόνο ἄρνηση τοῦ «καλοῦ». Καὶ ἂν τὸ «καλὸν» εἶναι ἡ ὕπαρξη ἐλεύθερη ἀπὸ περιορισμοὺς καὶ ἀναγκαιότητες, ἡ ὕπαρξη ὡς ἐλευθερία ἀγάπης-αὐτοπροσφορᾶς, τότε «κακὸν» εἶναι, σαφέστατα, ἡ ἐπιλογή τῆς ἀτομοκεντρικῆς αὐτάρκειας, τῆς μὴ-σχέσης, τῆς μὴ-ζωῆς, ἐπιλογή τῆς ἀνυπαρξίας. Ἐνδιαφέρει νὰ μελετήσουμε ποιά ἀπὸ τὶς δύο ἐκδοχὲς λύνει περισσότερα προβλήματα (ἀπαντᾷ σὲ περισσότερα ἐρωτήματά μας) σχετικὰ μὲ τὴν κατάληξη-ἐκβαση τοῦ «κακοῦ».

Καὶ στὶς δύο παραπάνω περιπτώσεις προβληματισμοῦ τὸ δίλημμα ποὺ τίθεται (τὰ δυὸ ἐνδεχόμενα ἐπιλογῆς) εἶναι ἡ νομικὴ-δικανικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ» καὶ ἡ ὑπαρκτικὴ-ὄντολογικὴ ἐκδοχή. Ἡ τὸ «κακὸν» εἶναι παράβαση νόμου, ἀπειθεία σὲ ἐντολές, ἀνταρσία ἀπέναντι σὲ αὐθεντία ἢ τὸ «κακὸν» ἔχει *ὄντολογικὸ* χαρακτήρα, ἀφορᾷ στὸν *τρόπο* τῆς ὕπαρξης. Ὅπωςδήποτε, καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, τὸ «κακὸν» ἀφορᾷ σὲ *τρόπο*, ὄχι σὲ ὄντοτητα. Ἡ σὲ τρόπο συμπεριφορᾶς ἢ σὲ τρόπο τοῦ εἶναι, τῆς ὕπαρξης. Ἄν διολισθήσουμε στὴν ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ» ὡς αὐτόνομης ὑπαρκτικῆς ὄντοτητας, δεσμευόμαστε στὶς ἀφιλοσόφητες, ἀφελεῖς σχηματουργίες τοῦ Γνωστικισμοῦ, μὲ τὶς πολλὰ ψυχοπαθολογικὰ τοὺς ἐπιπτώσεις.

Ἡ νομικὴ-δικανικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ» μοιάζει νὰ ἔχει περισσότερες προτιμήσεις — ἐντοπίζεται τὸ «κακό», σχεδὸν ἀποκλειστικά, στὶς πράξεις (ἐνεργήματα) τοῦ ἀτόμου, ὅπως καὶ στὰ ἀτομικὰ κίνητρα τῶν πράξεων: προθέσεις, ἐνορμήσεις, αἰσθήματα καθοριστικὰ τῆς συμπεριφορᾶς. Ἡ προτίμηση τῆς συμπεριφορικῆς-νομικῆς ἐκδοχῆς ἐπιτρέπει τὴν εὐχρηστὴ ἀντικειμενοποίησίν του: ποσοτικὲς μετρήσεις καὶ ἐκτιμήσεις τοῦ «κακοῦ», ταξινομήσεις καὶ διαβαθμίσεις (τὴν ἀξιολογικὴ κλιμάκωση) τῆς ἀρνητικῆς του δυναμικῆς, τῶν ἐπιπτώσεών του. Κάθε θεσμοποιημένο στὶς ἀνθρώπινες κοινωνίες σύστημα ἀπονομῆς δικαίου λειτουργεῖ μὲ τὴν ἀντικειμενοποιημένη, νομικὴ-συμπεριφορικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ». Ὅχι βέβαια μὲ τὴν ὑπαρκτικὴ-ὄντολογικὴ.

Οἱ χρηστικοὶ λόγοι δικαιολογοῦν τὴν ἀντικειμενοποιημένη νομικὴ-συμπεριφορικὴ ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ», ἀλλὰ ἀφήνουν ἀναπάντητο τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴν *καταγωγὴ-προέλευση* τοῦ «κακοῦ». Ἐτσι κυριαρχεῖ ὡς αὐτονόητο ἐρμηνευτικὸ στερεότυπο ἡ ἰδέα τῆς «πτώσης»: τὸ ἀλληγορικὸ ἀφήγημα τῆς *Γένεσης* ἐκλαμβάνομενο σὰν ἱστορικὸ συμβάν. Ἡ ἀπανθρωπία καὶ τὰ ἐφιαλτικὰ ἀπότοκα αὐτῆς τῆς ἐκδοχῆς ἔχουν πάρεϊ τὴ θέση τους σὲ προηγούμενες σελίδες.

Ἴσως ἡ λογικὴ ἀναγωγὴ ἀπὸ τὸ ἐλλειμματικὸ στὸ πληρωματικόν, ἀπὸ τὸ φθειρόμενον στὸ ἄφθαρτο, ἀπὸ τὸ ὀδυνηρὸ στὸ ἀνώδυνο, μόνη αὐτῇ, νὰ γεννάει στὸν

άνθρώπινο ψυχισμό τὴν ἐπιθυμητὴν ὑπόθεση γιὰ προϋπαρξὴ ἐνὸς «παραδείσιου» *τρόπου* καὶ χρόνου ἀπὸ τοὺς ὁποίους τὸ ἀνθρώπινο εἶδος ἐξέπεσε — εἴτε μὲ δική του ὑπαιτιότητα, εἴτε ἐπειδὴ ἐξαπατήθηκε ἀπὸ συγκεκριμένο ὑπαρκτικὸ φορέα τοῦ «κακοῦ», εἴτε ἀπὸ τὸν συνδυασμὸ αὐτῶν τῶν ἐνδεχομένων.

Λογικὴ εἶναι καὶ ἡ ἐκδοχὴ πὼς ὅ,τι οἱ ἄνθρωποι βιώνουμε ὡς «κακὸ» (οἱ ἀναγκαιότητες τοῦ χρονικοῦ καὶ διαστατοῦ χαρακτήρα τῆς ὑπαρξῆς μας, ἡ φθορά, ἡ ἀρρώστια, ἡ ὀδύνη, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωισμὸς, τὸ μῖσος, ἡ διαβολή, ἡ ἀδικία, ὁ σαδισμὸς — τελικὰ ὁ θάνατος) εἶναι τὰ *ὀριστικὰ* (ὀρισμοῦ) ὑπαρκτικὰ ιδιώματα τῆς *κτιστότητας* — τὰ δεδομένα τῆς διαφορᾶς τοῦ *αἰτιατοῦ* ἀπὸ τὸ *ἀναίτιο*, τοῦ *κτιστοῦ* ἀπὸ τὸ *ἄκτιστο*. Βέβαια ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ μόνη *ἐλλογὴ* ἀπὸ τὶς αἰσθητὲς ὑπάρξεις: ἔχει *αὐτοσυνειδησία* καὶ *λόγο*, τὶς προϋποθετικὲς δυνατότητες γιὰ τὴ συγκρότηση *σχέσεων*, γιὰ τὴν πραγμάτωση τῆς αὐθυπερβατικῆς ἐλευθερίας. Κατὰ τοῦτο ἡ ὑπαρξὴ του ἔχει ἀπόλυτη μοναδικότητα, ὑπαρκτικὴ *ἐτερότητα* ὡς πρὸς ὅλα τὰ υπόλοιπα ὑπαρκτὰ τοῦ αἰσθητοῦ σύμπαντος. Ἄν ἦταν καὶ ἄχρονος, ἀδιάστατος, ἄφθαρτος, ἄλυπος, ἀγαθός, ὅλος αὐτοπροσφορά (ἂν δὲν εἶχε τὰ στοιχεῖα ποὺ ἐμεῖς τὰ ἀποδίδουμε σὲ «πτώση»), δὲν θὰ ἐμφάνιζε καμία διαφορὰ *τρόπου* τῆς ὑπαρξῆς ἀπὸ τὴν ἄκτιστη Αὐτοαιτία τοῦ ὑπάρχειν, τὴν Αἰτιώδη Ἀρχὴ τῶν ὑπαρκτῶν.

Κατανοοῦμε ὡς *τρόπο* τοῦ αἰτιατοῦ τὴν *ἀναγκαιότητα*, τὴ μὴ-ἐλευθερία, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ τοῦ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θέλησής του, ἀλλὰ δεδομένη ὑποχρεωτικὰ «ἄλλοθεν» (ἀπὸ τὴν ὅποια αἰτία του). Ὑπάρχει τὸ αἰτιατό, χωρὶς νὰ ἔχει ἐπιλέξει νὰ ὑπάρχει — ἡ σημαντικὴ τῶν λέξεων *αἰτιατό* (ἀποτέλεσμα αἰτίας) καὶ *κτιστό* (ἀποτέλεσμα θελημένης δημιουργίας) δηλώνουν ὑπαρξὴ «κατ’ ἀναγκαιότητα», ἐνῶ οἱ λέξεις *αὐτοαἰτία* καὶ *ἄκτιστο* δηλώνουν τὴν ὑπαρξὴ ὡς αὐτοπροαίρετη ἐπιλογή, ὡς ἐλευθερία.

Ὑπαρξὴ κατ’ ἀναγκαιότητα σημαίνει, ὄχι μόνο καταγωγικὴ ἀνελευθερία τοῦ ὑπαρκτοῦ (κτιστότητα), ἀλλὰ καὶ πραγματοποίησις τῆς ὑπαρξὸς ὑπὸ ὅρου: Ὑπάρχει τὸ κτιστό, ἐπειδὴ (καὶ στὸ ποσοστὸ ποῦ) οἱ φυσικὲς ἀτομικὲς τοῦ ἐνορμήσεις (αὐτοσυντήρησης, κυριαρχίας-ἐπιβολῆς, ἡδονῆς) ἐπιδιώκουν καὶ ἐπιβάλλουν νὰ ὑπάρχει.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ φυσικὴ ἐνορμητικὴ ἀναγκαιότητα, αὐτονομημένη ἀπὸ τὴ λογικὴ θέληση, ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιδιώκει τὴν ὑπαρξὴ, σημαίνει ὅτι τὸ ἔμβιο κτιστό, γενικά, καὶ ὁ λογικὸς ἄνθρωπος, σὲ σημαντικὸ ποσοστὸ, ὑφίσταται τὴν ὑπαρξὴ, *πάσχει* τὴν ὑπαρξὴ. Ποῦ θὰ πεῖ: ἡ ὑπαρξὴ τοῦ πραγματώνεται ὑποταγμένη σὲ ἀθέλητες ἐνορμητικὲς ἀναγκαιότητες, ποῦ τὶς βιώνει ὡς *πάθη* (ὡς «πάθη» ὀρίζουμε τὰ ὅσα *πάσχει-ὑφίσταται* τὸ ἔλλογο ὑπαρκτό γιὰ νὰ ὑπάρχει).

Τὰ «πάθη» —ύπαρκτικὲς ἀναγκαιότητες, ὑπαρκτικοὶ περιορισμοὶ ποὺ δεσμεύουν τὴν ὑπαρξή μας— συνιστοῦν καὶ τὴν *εἶδοποιό* ὑπαρκτικὴ διαφορὰ μας ἀπὸ τὸ Ἄκτιστο, τὸ Ἀναίτιο, τὴν Αὐτοαιτία καὶ Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν. Εἶναι *εἶδοποιό* στοιχεῖο τῆς ὑπαρξῆς μας τὰ *πάθη*, *ποιοῦν εἶδος* τὴν κτιστότητα, μᾶς καθορίζουν ὡς *κτιστὰ ὄντα*, μᾶς διαφοροποιοῦν ἀπὸ τὴν *ἄκτιστη* ὑπαρκτικὴ μας Αἰτία. Ἄν ἡ ἔλλογη, αὐτοσυνειδητὴ ὑπαρξὴ μας πραγματωνόταν ἐλεύθερη ἀπὸ ὑπαρκτικούς περιορισμούς-ἀναγκαιότητες-πάθη, θὰ εἴχαμε ἄλλο *εἶδος* ὑπαρξῆς, διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ τῶν *δημιουργημένων* ὄντων: Δὲν θὰ εἴχαμε «δημιουργηθεῖ», θὰ εἴχαμε «γεννηθεῖ» ἢ «ἐκπορευθεῖ» ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὴν ἄκτιστη αὐθυπαρξία, ἄκτιστοι καὶ ἐμεῖς.

Τώρα, ὡς ἔλλογα ὄντα, μὲ αὐτοσυνειδησία καὶ βούληση, *προσωπικὲς* ὑποστάσεις τοῦ ὑπάρχειν, δηλαδὴ δημιουργημένες «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ, ποὺ θὰ πεῖ: μὲ τὴν ἰκανότητα γνωστικῆς ἢ καὶ ἀγαπητικῆς-αὐθυπερβατικῆς *σχέσης*, ἔχουμε τὴ *δυνατότητα* νὰ ὑπάρξουμε καὶ «καθ' ὁμοίωσιν» Θεοῦ, ἀπὸ τὴ συγκεκριμένη «ὁδὸ» ποὺ ἡ ἐνανθρώπησι τοῦ Υἱοῦ-Λόγου τὴν *ἐνσάρκωσε* (τὴν ἔκανε «βατὴ» καὶ ἀπὸ τὸν κάθε ἄνθρωπο): Τὴν ὁδὸ τοῦ *σταυροῦ*, τῆς ὑπαρκτικῆς αὐτοπαραίτησις γιὰ τὴν ἀγαπητικὴ αὐτοπροσφορὰ — τῆς μεταποίησης τοῦ φυσικοῦ θανάτου τῆς ἀτομικότητος σὲ αὐτεγκατάλειψη στὸν ἔρωτα τοῦ Θεοῦ-νυμφίου τοῦ κάθε ἀνθρώπου.

Τὸ δίλημμα καὶ ἡ «λήψη θέσης» δὲν εἶναι προϊόντα νοητικῶν ἀπλῶς καὶ βουλευτικῶν παραδοχῶν ἢ

ἀποφάσεων. Ὅταν πρόκειται γιὰ κατάφαση τῆς «ὁδοῦ τοῦ σταυροῦ», εἶναι ἔμπρακτη μετοχή σὲ ἓνα καθημερινὸ ἄθλημα, μὲ συνεχεῖς καὶ ἐπίπονες ἀποτυχίες καὶ ἀπογοητεύσεις, τὸ ὁποῖο ὁμως, «ἀνεπαισθήτως», διαμορφώνει *στάση* ζωῆς ἥ, κατὰ τὴν ἔκφραση Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, «ποιότητα διαθέσεως».¹⁵ Αὐτὴ ἡ *ποιότητα*, συμπεριληπτικὴ κυρίως συνειδητῶν ταπεινώσεων καὶ ὄχι κατορθωμάτων, βεβαιώνει ὑπαρκτικὰ τὴν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου νὰ πεῖ *ναὶ* στὴν ἐρωτικὴ κλήση-σὲ-σχέση ποὺ τοῦ ἀπευθύνει ὁ τῶν πάντων αἴτιος Θεὸς καλώντας τον *ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι*. «Ἀρχὴ μοι καὶ ὑπόστασις τὸ πλαστοουργόν σου γέγονε πρόσταγμα» ψάλλει ἡ Ἐκκλησία ἐκ στόματος τοῦ ἐκδημήσαντος πιστοῦ στὴν «ἐξόδιο ἀκολουθία».

Ἡ κατάφαση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ *ναὶ* στὴν ἐρωτικὴ κλήση ποὺ τοῦ ἀπευθύνει ἡ δημιουργὸς του Τριαδικὴ Θεαρχία, ἔχει μιὰ δυναμικὴ ὑπαρκτικῶν διαβαθμίσεων ἀπεριόριστης κλίμακας — ἀπὸ τὸ «μνήσθητί μου» τῆς ὕστατης στιγμῆς τοῦ ληστῆ πάνω στὸν σταυρό, μέχρι τὴν πολύχρονη, ισόβια ἀγαθοεργία καὶ θυσιαστικὴ αὐταπάρνηση τῶν ἀσκητῶν καὶ ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀντίστοιχη δυναμικὴ διαβαθμίσεων ἔχει καὶ ἡ ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου, τὸ *ὄχι* ποὺ ἀντιτάσσει στὴ θεία ἀγάπη. Ἡ δυναμικὴ τῆς ἄρνησης εἶναι ἡ ὑπαρκτικὴ δυναμικὴ τῶν *παθῶν*, τῆς φυσικὰ δεδομένης στὸ κτιστὸ ὑπαρκτικῆς φορᾶς πρὸς τὸν ἀτομοκεντρισμό. Ὁ ἀτομοκεντρισμὸς εἶναι τὸ φυσικὸ ὀριστικὸ (ὀρισμοῦ) δεδομένο ποὺ

διαφοροποιεῖ, ὡς ὑπαρκτικὸς *τρόπος*, τὸ κτιστὸ ἀπὸ τὸ ἄκτιστο. Δεδομένο πὺν ἐνεργοποιεῖται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἐλεύθερη βούληση μὲ μιὰ δυναμικὴ διαβαθμίσεων ἀπεριόριστης κλίμακας — ἀπὸ τὶς ἐγωιστικὰς μικροδιενέξεις καὶ συγκρούσεις στὴν καθημερινὴ συμπεριφορὰ ὡς τὰ φρικτὰ μεθοδευμένα ἐγκλήματα βασανισμῶν καὶ σαδιστικῶν ἐπινοήσεων ἢ ὡς τὶς ἐφιαλτικὰς γενοκτονίαις πὺν γνώρισε ἡ ἀνθρώπινη Ἱστορία.

Κεφάλαια θεολογικά, Migne P.G. 90, 1312C.

22.

Προσδοκώμενες συνοδικές διασαφήσεις

Δέν χρειάζεται ή προσφυγή οὔτε σέ «ἀγαθὰ πνεύματα» καί στή βοήθειά τους γιά νά πραγματοποιεῖ τὸ *ναί*, ή κατάφαση τοῦ ἀνθρώπου στήν κλήση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οὔτε σέ «δαίμονες» ή «πονηρὰ πνεύματα» καί στή βοήθειά τους γιά νά πραγματοποιεῖ τὸ *ὄχι*, ή ἄρνηση τοῦ ἀνθρώπου στήν κλήση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖ ή Ἐκκλησία νά χρειάστηκε τῇ *γλώσσα* τῶν προ-χριστιανικῶν θρησκευτικῶν παραδόσεων γιά νά ἐκφράσει, εὐληπτα γιά τοὺς πολλούς, τὴν ὑπαρκτικὴ περιπέτεια τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ καμιὰ συνοδικὴ ἀπόφαση δέν δεσμεύει τὸ ὄντολογικὸ περιεχόμενο τοῦ εὐ-αγγελίου τῆς Ἐκκλησίας στὰ σχήματα τῆς θρησκευτικῆς δαιμονολογίας καί ἀγγελολογίας.

Ὅταν μιλάμε γιά *συνοδική* διασάφηση τῆς ἀγγελολογίας καί τῆς δαιμονολογίας, ἐννοοῦμε τὸ ἀνάλογο τῆς ὄντολογικῆς ἐρμηνείας ποὺ διατύπωσαν οἱ ὡς τώρα οἰκουμενικὲς σύνοδοι τῆς Ἐκκλησίας γιά τὴν ἀλήθεια τοῦ *Τριαδικοῦ* Θεοῦ, τῆς *ἐνανθρώπησης* τοῦ Υἱοῦ-Λόγου καί τῆς λειτουργίας τῶν *Εἰκόνων* (τῆς ζωγραφικῆς τέχνης) μέσα στήν Ἐκκλησία.

Στὸ προκείμενο θέμα, τὸ ἀνάλογο τῶν ὄντολογικῶν διασαφήσεων ποὺ προηγήθηκαν θὰ ἦταν νὰ ἀπαντηθοῦν ἀπὸ Σύνοδο τῆς καθόλου Ἐκκλησίας ἐρωτήματα καὶ ἐρμηνευτικὰ κενά, ὅπως:

1. Οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ δαίμονες φέρονται στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία ὥς ἔλλογες καὶ αὐτοσυνείδητες (δηλαδή *προσωπικὲς*) ὑπάρξεις, κτιστές, ἀλλὰ σαφῶς ἐλεύθερες ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας (χρόνο, χῶρο, φθορά, θάνατο). Ἐμφανίζονται, δηλαδή, νὰ ἔχουν προικιστεῖ καταγωγικὰ μὲ τὴν «καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ» ὑπαρξή, χωρὶς νὰ ἔχει προηγηθεῖ πρόσληψη τῆς ἀγγελικῆς *φύσης* ἀπὸ τὸν Θεό (τὸ ἀνάλογο τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ-Λόγου), χωρὶς καὶ τὴ δοκιμασία τῆς ἐλευθερίας ποὺ προϋποθέτει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ «κατ' εἰκόνα» στὸ «καθ' ὁμοίωσιν».

2. Μάλιστα οἱ δαίμονες περιγράφονται νὰ παραμένουν ἐλεύθεροι ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας καὶ μετὰ τὴν (ἀσαφῶς θρυλούμενη) «πτώση» τους. Ἀντιστρατεύονται τὸν Θεὸ καὶ ὑπονομεύουν τὴν «καλὴν λίαν» δημιουργία τοῦ Θεοῦ, πραγματώνοντας ἐνεργὰ τὴν ἄρνηση τοῦ *τρόπου* τῆς «ὄντως ὑπάρξεως». Ὅμως αὐτὴ ἡ θελημένη πραγμάτωση τῆς ἄρνησης τοῦ ὑπάρχειν δὲν τοὺς ὁδηγεῖ στὸν θάνατο, διαιωνίζει ἀχρόνως ἀδιάστατη, ἄφθορη, ἀθάνατη τὴν ὑπαρξή τους.

3. Οἱ δαίμονες, διαθέτοντας τὶς «συντεταγμένες» τῆς ἐλευθερίας τοῦ Ἀκτίστου (τὴν ἀχρονία, ἀδιαστασία, ἀφθαρσία, ἀθανασία) πραγματώνουν τὴν ἄρνηση τοῦ *τρόπου* τοῦ Ἀκτίστου (τῆς ὑποστατικῆς τριαδικῆς

πραγμάτωσης και ἀλληλοπεριχώρησης τῆς ἀγάπης). Ὁ παραλογισμὸς τὸν ὁποῖο συνεπάγεται ἡ ἀναφορὰ σὲ ὕπαρξη δαιμόνων (δηλαδὴ ἀγγέλων ποὺ «ἐξέπεσαν» σὲ δαίμονες) μοιάζει ἔτσι ὀλοσχερῆς, ἀναιρεῖ πλήρως τὴ λογικὴ (τὸν κοινωνούμενο λόγο, τὶς προϋποθέσεις γνώσης) τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ μαρτυρίας.

4. Οἱ δαίμονες περιγράφονται ὡς ἔχοντες ἀκόμα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ μονομαχοῦν μὲ τὸν Θεὸ-δημιουργό τους: Νὰ «ἐκπειράζουν Κύριον τὸν Θεόν» τους, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱὸ-Λόγο, «ἀγόμενον ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον»: *Ἀναγαγὼν αὐτὸν ὁ διάβολος εἰς ὄρος ὑψηλὸν ἐδείξεν αὐτῷ πάσας τὰς βασιλείας τῆς οἰκουμένης ἐν στιγμῇ χρόνου, καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ διάβολος· σοὶ δώσω τὴν ἐξουσίαν ταύτην ἅπασαν καὶ τὴν δόξαν αὐτῶν, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, καὶ ᾧ ἐὰν θέλω δίδωμι αὐτήν, μὲ ἀντάλλαγμα: «ἐὰν πεσὼν προσκυνήσεις μοι»* (Λουκ. 4, 1-13 – Ματθ. 4, 9 – Μάρκ. 1, 12-13). Ὁ συνοδικὸς φωτισμὸς ἐνὸς τέτοιου κειμένου εἶναι ζωτικὴ ἀνάγκη ἀπελευθέρωσης τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀπόδοση ὄντολογικῆς ὑπόστασης στὸ «κακό».

5. Ἄν οἱ «δαίμονες» εἶναι ἡ ὑποστασιοποίηση τοῦ «κακοῦ», ἡ ἐκδοχὴ τοῦ «κακοῦ» ὡς ὄντολογικῆς πραγματικότητος ἰσοδύναμης καὶ ἰσόκυρης μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ Θεοῦ, ἂν σὲ ἀφηγήματα ὅπως τὸ παραπάνω ἀποδοθεῖ χαρακτῆρας ἱστορικῆς καταγραφῆς καὶ ὄχι ἀλληγορίας-συμβολικῆς εἰκόνας, τότε ἡ γλώσσα τοῦ ὄντολογικοῦ μας προβληματισμοῦ ἐξουδετερώνεται ἀπὸ κομβικὲς ἀντιφάσεις: Στὸ *κτιστὸ* ἀποδίδουμε

γνωρίσματα τοῦ *Ἀκτίστου*, ἡ διαστολή τῶν δύο ἐννοιῶν ἀκυρώνεται, ἡ σύγχυσή τους ἀποκλείει τὴ λογικὴ (ἐμπειρικὰ κοινωνούμενη) ὄντολογικὴ ἐρμηνευτικὴ.

6. Τὸ ἀμιγῶς διανοητικὸ εὖρημα τοῦ *ἄτρεπτου* (ὀριστικοῦ-ἀμετάβλητου) χαρακτῆρα τῆς «ἀγαθότητος» τῶν ἀγγέλων καὶ τῆς «κακότητος» τῶν δαιμόνων μοιάζει ριζικὰ ἀσυμβίβαστο μὲ ἓναν ὄντολογικὸ προβληματισμὸ πρὸς προυποθέτει ὡς βάση τὴ διάκριση *κτιστοῦ* καὶ *ἀκτίστου*. Ἄν δὲν γίνῃ ἀπολύτως σεβαστὴ μεθοδολογικὰ (ὡς μίτος γιὰ τὴν ἄρθρωση καὶ ἐνοποιὸς ἱστὸς τῶν ἐρμηνευτικῶν μας προτάσεων) αὐτὴ ἡ διάκριση, τότε ὁ λόγος-μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας (τὸ εὐ-αγγέλιον τῆς Ἐκκλησίας) ἐκπίπτει σὲ ἀφέλειες καὶ αὐθαιρεσίαις θρησκευτικῶν ἀπριορισμῶν καὶ μυθευμάτων.

23.

Ἡ σχετικότητα καὶ συμβατικότητα τῆς συναφοῦς ὁρολογίας

Ἡ ρεαλιστικότερη καὶ συνεπέστερη πρὸς τὴ λογικὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας ἐκδοχὴ θὰ ἦταν νὰ δεχθοῦμε τὴν ἀγγελολογία καὶ τὴ δαιμονολογία ὡς ἐπικαιρικὸ πρόσλημμα συμβατικῆς ἐκφραστικῆς, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἐπειδὴ συνιστοῦσε αὐτονόητη «γλώσσα» συνεννόησης στὰ χρόνια τῆς ἱστορικῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἵδρυσης τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος.

Γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν ὑπεύθυνη καὶ ἀπροκατάληπτη ἱστορικο-φιλολογικὴ ἔρευνα ὅτι οἱ βιβλικὲς ἀναφορὲς σὲ *Χερουβεὶμ, Σεραφεὶμ, Θρόνους, Κυριότητες, Ἀρχές, Ἐξουσίες, Δυνάμεις, Ἀρχαγγέλους, Ἐξαπτέρυγα, Πολυόμματα, Μετάρσια, Πτερωτὰ* (1 Θεσ. 4, 16 – Ἰουδ. 9 – Ἐβρ. 9, 5 – Κολ. 1, 16 – Ἐφεσ. 1, 21) ἀπηχοῦν εὐκρινέστατα συγκεκριμένες, ἀκριβῶς ἐντοπισμένες μεσανατολικὲς μυθολογίες, ποὺ προηγοῦνται χρονικὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ. Εἰκονολογεῖται σὲ αὐτὲς τὶς μυθολογίες ἢ ὅποια ὑψιστὴ θεότητα μὲ τὶς δεδομένες στὶς τότε κοινωνίες προσλαμβάνουσες παραστάσεις μοναρχῶν βασιλέων, τῆς αὐλῆς τους, τῶν φρουρῶν τους,

τῶν ταξιαρχῶν καὶ προκρίτων, τῶν δούλων καὶ ἀγγελιαφόρων τους.

Στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη* «ὁ Θεὸς παρουσιάζεται συχνὰ σὰν μονάρχης τῆς Ἀνατολῆς (3 *Βασ.* 22, 19 – *Ἡσ.* 6, 1 κ.έ.). Τὰ μέλη τῆς αὐλῆς του εἶναι καὶ δοῦλοι του (*Ἰὼβ* 4, 18) ποὺ ὀνομάζονται ἐπίσης καὶ ἄγιοι (*Ἰὼβ* 5, 1 - 5, 15 – *Ψλ.* 88, 6 – *Δαν.* 4, 10) ἢ καὶ υἱοὶ τοῦ Θεοῦ (*Ψλ.* 28, 1 - 88, 7 – *Δτ* 32, 8). Μεταξὺ αὐτῶν τὰ *Χερουβεὶμ* (ἢ ὀνομασία τους προέρχεται ἀπὸ τὴ Μεσοποταμία) ὑποβαστάζουν τὸν θρόνο τοῦ Θεοῦ (*Ψλ.* 79, 2 - 98, 1), ὁδηγοῦν τὸ ἄρμα του (*Ἰεζ.* 10, 1 κ.έ.), τοῦ χρησιμεύουν ὡς ὑποζύγια (*Ψλ.* 17, 11) ἢ φρουροῦν τὴν εἴσοδο τῆς διαμονῆς του (*Γεν.* 3, 24). Τὰ *Σεραφεὶμ* (τὰ πυρώδη, πυριφλεγῆ, φλογοβόλα) ψάλλουν τὴ δόξα του (*Ἡσ.* 6, 2 κ.έ.)... Ξαναβρίσκουμε τὰ *Χερουβεὶμ* στὴ διακόσμηση τοῦ Ναοῦ, ὅπου προστατεύουν μὲ τὰ φτερά τους τὴν Κιβωτό (τῆς διαθήκης – 3 *Βασ.* 6, 23-29 – *Ἐξοδ.* 25, 18 κ.έ.)...

»...(Μετὰ τὴ Βαβυλώνια αἰχμαλωσία τῶν Ἑβραίων – 586-538 π.Χ.) τὰ ἀγγελικὰ καθήκοντα ἐξειδικεύονται περισσότερο καὶ οἱ ἄγγελοι ἀποκτοῦν ἕναν ἠθικὸ χαρακτηρισμό, ἀνάλογα μὲ τὴν ἀποστολὴ τους: καλοὶ ἄγγελοι ἀπὸ τὴ μιά, διάβολοι καὶ δαίμονες ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἀνάμεσα στὶς δύο παρατάξεις ὑπάρχει μόνιμη ἀντίθεση (*Ζαχ.* 3, 1 κ.έ.). Ἡ ἀντίληψη αὕτη ἐνὸς διχασμένου πνευματικοῦ κόσμου προδίδει τὴν ἔμμεση ἐπίδραση τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Περσίας. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἀντιμετωπίσει καλύτερα τὸν ἱρανο-βαβυλωνιακὸ συγκρητισμό, ἡ ἰουδαϊκὴ σκέψη ἀναπτύσσει τὴν

προγενέστερή της διδασκαλία και, χωρίς να θίξει τὸν αὐστηρὸ μονοθεϊσμό της, χρησιμοποιεῖ δανεικὰ σύμβολα καὶ συστηματοποιεῖ τὶς ἀντιλήψεις της σχετικὰ μὲ τὸν κόσμον τῶν ἀγγέλων... ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴν περσικὴ ἀγγελολογία». [16](#)

Ἀπὸ τὴν παραπάνω ἀναφορά, ποὺ συνοψίζει λεξικογραφικὰ εὐρύτατη ἱστορικο-φιλολογικὴ ἔρευνα, γίνεται ἀμέσως φανερὴ ἡ σχετικότητα τῆς παλαιοδιαθητικῆς ἀγγελολογίας καὶ δαιμονολογίας, ἡ ἀναγωγὴ τῶν καταβολῶν τους σὲ ἀλλόθρησκες, ἀρχέγονες, μυθολογικὲς παραδόσεις. Προσάρμοσαν οἱ Ἑβραῖοι αὐτὸ τὸ δάνειο ἀλλὰ ἀρχετυπικὸ ὕλικὸ στὴ δική τους ἱστορικὴ ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος γνωρίζεται καὶ ἐπαληθεύεται στὸ πεδίο τῆς προσωπικῆς *σχέσης* καὶ τῶν ἱστορικῶν τεκμηρίων πιστότητας στὶς ἐπαγγελίες Του. Καὶ ἡ πρόσληψη τῶν δανείων διαμόρφωσε γλωσσικὴ ἐκφραστικὴ μὲ ὀρολογία κοινὰ αὐτονόητη, ποὺ ἀβίαστα πέρασε καὶ στὴν καινοδιαθηκικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

Ἀλλὰ ὁ «κόσμος» τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦταν ὁ περιορισμένος τῶν λαῶν καὶ φυλῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἦταν ὁ «μέγας κόσμος» τῆς ἐλληνορωμαϊκῆς «οἰκουμένης», μὲ κυρίαρχη τὴν ἐλληνικὴ ἀπαίτηση τῶν λογικῶν (ἐμπειρικὰ ἐπαληθεύσιμων) *ὀρισμῶν*, τῶν ὄντολογικῶν προτεραιοτήτων στὴν οἰκοδόμησι τῆς ἀλήθειας. Συνέπεσε χρονικὰ καὶ νὰ συμπορευθεῖ στοὺς πρώτους αἰῶνες ὁ Χριστιανισμὸς μὲ ἓνα νοσηρὸ ἀποκύημα τοῦ μεσανατολικοῦ συγκρητισμοῦ: τὸν

Γνωστικισμός, στὸν ὁποῖο ὁ δυαλισμὸς καλοῦ-κακοῦ, ὕλης-πνεύματος, σώματος-ψυχῆς ἀξίωνε τὴ θέση αἰτιώδους ἀρχῆς τῶν ὑπαρκτῶν.

Τὰ χριστιανικὰ προσωπεῖα ποὺ φόρεσε ὁ Γνωστικισμὸς μέσα στοὺς αἰῶνες ἐνσαρκώνονταν σὲ διαδοχικὰ θρησκευτικὰ μορφώματα καταγεγραμμένα στὴν Ἱστορία σὰν κορυφώματα ψυχοπαθολογικοῦ μαζοχισμοῦ καὶ ἀπανθρωπίας: Μανιχαῖοι, Παυλικιανοί, Ἐγκρατίτες, Βογόμιλοι, Καθαροὶ — ὁ Runciman προεκτείνει τὴν ἀλληλουχία ὥς τὸν ἀγγλοσαξονικὸ πουριτανισμὸ καὶ τὸν γερμανικὸ πιετισμό.¹⁷ Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν ἱστορικῶν συγκυριῶν, μαζί μὲ τὴν προοδευτικὴ ὑποβάθμιση ἢ ἀτονία τοῦ συνοδικοῦ συστήματος, ὁδήγησε στὴ μεγέθυνση τῶν συγχύσεων, στὸν πλεονασμὸ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν διατυπώσεων:

Ἐφτασε ἡ σύμπασα Χριστιανοσύνη νὰ μιλάει γιὰ «κόσμο τῶν ἀγγέλων» καὶ «κόσμο τῶν δαιμόνων» χωρὶς ὀριοθετήσεις ὄντολογικοῦ φωτισμοῦ αὐτῶν τῶν «κόσμων», δηλαδὴ χωρὶς εὐ-αγγελικὴ αἰτιολόγησι-διασάφηση αὐτοῦ τοῦ παράλληλου πρὸς τὴ δημιουργία τοῦ Θεοῦ σύμπαντος. Ἀπὸ λειτουργικὰ κείμενα, ἀπὸ συναξάρια, ἀπὸ εὐχὲς καὶ πρακτικὲς «ἐξορκισμῶν» ἀναδύεται ἡ ἐφιαλτικὴ ἀπειλὴ μιᾶς ὑποστατικῆς πραγματικότητος τοῦ «κακοῦ»: *προσωπικῶν* (αὐτοσυνείδητων καὶ αὐτεξούσιων) ἄντων ὑπάρξεων, σαφῶς ἐλεύθερων ἀπὸ τοὺς περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας (χώρου, χρόνου, φθορᾶς, θανάτου), ποὺ ὑποστασιάζουν τὸ «κακὸ» ὡς *φύση* (οὐσία-τρόπο τοῦ

υπάρχειν). Ἡ δύναμη τοῦ «κακοῦ» λογαριάζεται ἰσοσθενής, ἴσως καὶ ἰσχυρότερη ὥς ἀνεξέλεγκτη, ἀπὸ τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ἴσως συνειδητοποιώντας τὸ μέγεθος τῆς ἀπειλῆς συσκοτισμοῦ τῆς εὐαγγελικῆς ἀλήθειας, βεβαιώνει ὅτι ἡ φύση τῶν δαιμόνων εἶναι καταγωγικὰ ἀγγελική, δημιουργημα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ: «φωτοειδεῖς καὶ οἱ δαίμονες, μᾶλλον δὲ φῶτα κατ' οὐσίαν, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ ἄγγελοι· οὕτω καὶ ἐν Εὐαγγελίοις· Ἐθεώρουν τὸν Σατανὰν ὡς ἀστραπὴν».[18](#)

Βλ. *Λεξικὸ βιβλικῆς θεολογίας* (vocabulaire de théologie biblique) τοῦ Xavier LÉON-DUFOUR, ἑλλην. ἐκδόση «Ἄρτος Ζωῆς», 1980, στ. 16-18. — Πρβλ. καὶ Χρ. ΓΙΑΝΝΑΡΑ, *τὸ αἵνιγμα τοῦ κακοῦ*, Ἀθήνα, Ἰκαρος 2009, σελ. 189 κ.έ.

The medieval manichee. A study of the Christian Dualist Heresy, Cambridge Univ. Press, 1947.

Βλ. *Λογκ.* 10, 18 καὶ *Σχόλια εἰς τὸ Περὶ θεῶν ὀνομάτων*, Migne P.G. 4, 293A — ἂν βεβαίως τὰ *Σχόλια* εἶναι πράγματι τοῦ Μαξίμου.

24.

«Ἀποκατάσταση τῶν πάντων»

Ἐν μία σύνοδος καθολικὴ τῆς Ἐκκλησίας φωτίσει κάποτε τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὰ ἀδιέξοδα ποὺ δημιουργεῖ ἡ παραδοχὴ τῆς ὑπαρξης ἀγγέλων καὶ δαιμόνων, ἡ ἐγκυρότητα τῶν ἀποφάνσεών της δὲν θὰ συναχθεῖ ἀπὸ ἀντικειμενικὲς προδιαγραφές τῶν προαπαιτουμένων γιὰ τὴ σύγκλησίν της. Θὰ συναχθεῖ αὐτονοήτως ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα: Θὰ ἔχει «φωτίσει» τὶς ἀντιφάσεις καὶ τὰ ἀδιέξοδα παράγοντας εὐ-αγγέλιο, καταδείχνοντας ὁδὸ «σωτηρίας», τὸν *τρόπο* τῆς μετοχῆς στὴν ἀγαπητικὴ ἀλληλοπεριχώρηση τοῦ ὑπάρχειν.

Τότε θὰ ἀπαντηθοῦν καὶ οἱ δύο συναφεῖς ἐκκρεμότητες ποὺ ἐδῶ προαναφέραμε: Ἐν ὑπῆρξε ποτὲ «πτώση» τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἂν μπορεῖ νὰ συνυπάρξει μὲ τὴν Τριαδικὴ ἀγαπητικὴ πληρότητα αἰώνια *κόλαση* τιμωρίας καὶ βασανισμοῦ τῶν ἁμαρτωλῶν.

Ἕνας ἀνεπιφανὴς ἀλλὰ σοφὸς λαϊκὸς θεολόγος, τῆς δεκαετίας τοῦ 1960, ὁ Δημήτρης Κουτρομπῆς, ἔλεγε σὲ προσωπικοῦ χαρακτήρα (ὄχι δημόσιου) συναντήσεις: «Μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ Ἐκκλησία καταδίκασε τὴ διδασκαλία τοῦ Ὁριγένη γιὰ “ἀποκατάσταση τῶν πάντων” καὶ μετὰ συνέχισε ἡ Ἐκκλησία νὰ προσεύχεται

για την αποκατάσταση τῶν πάντων». Τὸ παιγνιώδες τῆς ἔκφρασης δὴλωνε ὅτι τὸ μόνο ποὺ μπορούμε νὰ ξέρουμε εἶναι ἢ δίχως ὅρια καὶ προϋποθέσεις σωτήρια τοῦ ἀνθρώπου ἀγάπη τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ποιοί καὶ πόσοι θὰ «σωθοῦν» μετὰ τὸν θάνατο, εἶναι ἀφέλεια νὰ ἀπαντηθεῖ μὲ τὴν ἐνδοκοσμικὴ λογικὴ μας — μὲ δικανικὰ μέτρα, ἐκτιμήσεις, μετρήσεις κατορθωμάτων καὶ παραπτωμάτων. Τὸ μόνο ποὺ θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ συναγάγουμε ἀπὸ τὴν ἐμπειρικὴ μετοχὴ μας στὴν ἀλήθεια (*τρόπο*) τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ ἀσυμβίβαστο αὐτῆς τῆς ἀλήθειας (τοῦ ὑπαρκτικοῦ *τρόπου* τῆς ἀγάπης) μὲ ὅποιαδήποτε πρόβλεψη, ἀπαίτηση ἢ ἀπειλὴ τιμωρίας ὅποιοιδήποτε «ποιήματος» τοῦ Θεοῦ γιὰ ὅποιοδήποτε παράπτωμα — καὶ ἰδιαίτερα ἂν στὴν τιμωρία ἀποδίδεται σωφρονιστικὴ ἢ ἀνταποδοτικὴ σκοπιμότητα, δηλαδὴ ἂν ἐρμηνεύεται ἢ συμπεριφορὰ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴ λογικὴ τῶν ἐγκόσμιων συναλλαγῶν.

Λογικὰ μένει ἀνοιχτὸ τὸ ἐνδεχόμενο ἐλεύθερης ἐπιλογῆς νὰ ἐμμείνει ὁ ἄνθρωπος ἢ ὄχι στὴν ὑπαρκτικὴ περατότητα τοῦ κτιστοῦ.

Ἐμπειρικὰ μπορούμε νὰ γνωρίσουμε, ζώντας καὶ σπουδάζοντας τὸν *τρόπο* τῆς Ἐκκλησίας, τὸν σεβασμὸ ποὺ ἔχει ὁ Θεὸς γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἐπιλογῶν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὅστις θέλει» ἀκολουθεῖ τὸν Χριστὸ (*Ματθ.* 16, 24 — *Μάρκ.* 8, 34 — *Λουκ.* 9, 23) καὶ αὐτὴ ἡ θέληση μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μιὰ στιγμιαία χαρισματικὴ ἀπόφαση-μεταστροφή (ὅπως τοῦ συσταυρωμένου μὲ τὸν Χριστὸ ληστῆ) ἢ μιὰ ισόβια ἀνάληψη «σταυροῦ»: Δηλαδὴ

δοκιμασίας τῆς θελητικῆς ἐλευθερίας στὴν κατάφαση τῆς ἀγαπητικῆς κλήσης ποὺ ἀπευθύνει ὁ Θεὸς στὸν ἄνθρωπο καλώντας τον «ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι». Συνιστᾷ ισόβιο ἄθλημα ἢ κατάφαση τοῦ ἀνθρώπου στὸ κάλεσμα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἀποβλέπει νὰ «διαπλάσει» ὄχι ἀπλῶς βουλευτικὴ ἀπόφαση, ἀλλὰ «ποιότητα διαθέσεως»,¹⁹ δηλαδή νὰ συστήσει *τρόπο* τοῦ ὑπάρχειν.

«Ὅστις θέλει» *ἀκολουθεῖ* τὸν Χριστό. Δὲν πρόκειται γιὰ ἀποδοχὴ πεποιθήσεων καὶ ἀρχῶν συμπεριφορᾶς ἢ γιὰ συστράτευση σὲ «κίνημα ἰδεῶν», σὲ ὀργανωμένη προσπάθεια ἀλλαγῆς ἢ βελτίωσης τοῦ ἀνθρώπινου χαρακτήρα ἢ τῶν ὅρων συνύπαρξης στὴ συλλογικότητα. Πρόκειται γιὰ μεταβολὴ στὴν «ὑποκειμένην ἐκάστω ποιότητα τῆς διαθέσεως», στὸν *τρόπο* μὲ τὸν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος διατίθεται (προσφέρεται) νὰ ὑπάρχει. Μὲ τὸν ἀτομοκεντρικὸ (καταγωγικὰ θανατηφόρο) τρόπο τοῦ κτιστοῦ ἢ μὲ τὴν ἀγαπητικὴ ἐλευθερία τοῦ Ἀκτίστου — «τὸ χεῖρον καὶ μὴ ὄν τοῦ κρείττονος καὶ ὄντος ἐκὼν ἀνταλλάσσω». ²⁰

Βλ. ΜΑΞΙΜΟΥ τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια θεολογικά*, Migne P.G. 90, 1312C.

ΜΑΞΙΜΟΥ, *Περὶ διαφόρων ἀποριῶν*, Migne P.G. 91, 1085A.

25.

Τελικά, μόνο «προσκομιδὴ» προβλημάτων

Μὲ τὴ λογικὴ (καὶ τὴν ἐλευθερίαν) προβληματισμοῦ προσυνοδικοῦ ἀποτολμήθηκε στὶς προηγούμενες σελίδες ἓνα σκιαγράφημα ἐρμηνευτικῶν ἐκκρεμοτήτων, ποὺ ἀναμένουν τὸν εὐ-αγγελικὸ φωτισμὸ τους ἀπὸ μιὰ προσδοκώμενη Σύνοδο ἐκκλησιαστικῆς καθολικότητας.

Ὁ πρῶτος προβληματισμὸς συνοψίζεται στὸ ἐρώτημα: Ἔχουμε δύο ἐκδοχὲς γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴν ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα τοῦ «κακοῦ»: Νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ «κακὸ» σὰν συνέπεια μιᾶς ἀρχέγονης «πτώσης» πρωτόπλαστου ζεύγους προπατόρων μας. Ἡ νὰ τὸ ἐρμηνεύσουμε μόνο σὰν συνέπεια τῆς *κτιστότητας*, δηλαδὴ τῶν ὑπαρκτικῶν περιορισμῶν καὶ ἀναγκαιοτήτων ποὺ διαφοροποιοῦν τὴν *κτιστὴ* ὕπαρξη ἀπὸ τὴν *ἄκτιστη* Αἰτία της. Ποιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἐκδοχὲς λύνει περισσότερα προβλήματα, ποιὰ μοιάζει συνεπέστερη στὸν φωτισμὸ τοῦ ὑπαρκτικοῦ προβλήματος ποὺ μᾶς κληροδότησαν οἱ ἑπτὰ πρῶτες Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι;

Ὁ δεύτερος προβληματισμὸς: Νὰ ἐρμηνεύσουμε κατὰ γράμμα τὶς ἀναφορὲς τῆς *ΚΔ* σὲ «αἰώνια κόλαση», σὲ ἀέναο, δίχως πέρας τιμωρητικὸ βασανισμὸ ἀνθρώπων γιὰ ἁμαρτήματα, ἐγκλήματα, κακοπραγίες. Ἡ νὰ

θεωρήσουμε τὴν «κόλαση» ὡς εἰκόνα (ποιοτικὸ ἰσοδύναμο) τῆς ἐλεύθερης ἄρνησης ἀνθρώπων νὰ μετάσχουν στὴ *σωτηρία* (ὕπαρκτικὴ ὁλοκληρία) ποὺ προσφέρει ὁ μανικὸς ἔρωσ τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Νὰ θεωρήσουμε τὸ ὄχι τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὡς ἄρνηση τῆς ὑπαρξίης, κατάφαση τῆς ἀνυπαρξίας, ἐπιλογὴ τοῦ ὑπαρκτικοῦ αὐτομηδενισμοῦ. Ποιὰ ἀπὸ τὶς δύο ἐκδοχὲς λύνει περισσότερα προβλήματα, ποιὰ μοιάζει συνεπέστερη στὸν φωτισμὸ τοῦ ὑπαρκτικοῦ προβλήματος ποὺ κατόρθωσαν μὲ τὶς ἀποφάσεις τους οἱ ἑπτὰ πρῶτες Οἰκουμενικὲς Σύνοδοι;

Ἀποβλέπουμε σὲ *σύνοδο*, γιατί ἡ λογικὴ τῆς συνόδου εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴ λογικὴ τῆς εὐφυοῦς ἀπροκατάληπτης σκέψης καὶ ἡ ἐκφραστικὴ τῆς συνόδου ἄλλη ἀπὸ τὴν ἐκφραστικὴ τῆς κοινῆς συνεννόησης. Ἡ λογικὴ τῆς συνόδου ὑπηρετεῖ τὴν ἀγαπητικὴ πατρότητα καὶ ἡ ἐκφραστικὴ τῆς συνόδου σαρκώνει τὴ μαρτυρία τῆς κοινωνοῦμενης ἐμπειρίας.

Εἴκοσι ὁλόκληρους αἰῶνες ἡ Ἐκκλησία ζεῖ χωρὶς τὸν συνοδικὸ φωτισμὸ τοῦ προβλήματος τῆς «πτώσης» καὶ τῆς «κόλασης». Οἱ συνέπειες τῆς ἔλλειψης ἦταν καὶ παραμένουν ἐξαιρετικὰ ἐπώδυνες γιὰ πολὺ μεγάλο ἀριθμὸ ἀνθρώπων. Ἡ μεταφυσικὴ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀπειλή, τὸ ἐνδεχόμενο μεταθανάτιας ζωῆς μὲ τὸν τρόμο, ἀμβλύνεται ἢ ἐξαλείφεται ἢ πίστη-ἐμπιστοσύνη στὸν πατρικὸ ἔρωτα τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἄνθρωπο, συχνὰ ὑποκαθίσταται ἀπὸ τὴ ζοφερὴ εἰκόνα ἐνὸς σαδιστῆ

πατέρα, ὅπως τὸν κήρυττε ὁ Αὐγουστίνος. Παράλληλες ἐπιπτώσεις εἶναι καὶ ἡ διαστροφή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ εὐ-αγγελίου σὲ ἀτομοκεντρικὴ νομικίστικη θρησκοληψία, σὲ νομοκανονιστικὸ νάρθηκα ἐξουσιασμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου ψυχισμοῦ ἀπὸ ἐπιδέξιους ποδηγέτες συνειδήσεων.

Μιὰ προσδοκώμενη συνοδικὴ διασάφηση τῆς «πτώσης» καὶ τῆς «κόλασης» θὰ μπορούσε νὰ ἀναιρέσει ἀναδρομικὰ ὅλον αὐτὸν τὸν ἀνθρώπινο βασανισμό, τὴν τόση παραφθορὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ εὐ-αγγελίου; Ὁχι βέβαια. Τὸ συνοδικὸ ἔλλειμμα παραμένει σκάνδαλο καὶ γιὰ τὴ σκέψη καὶ γιὰ τὸ αἶσθημα, ὅμως ἀκόμα καὶ τὸ σκάνδαλο λειτουργεῖ στὴν Ἐκκλησία ὡς μέτρο ἐπιτευγμάτων αὐθυπέρβασης — «ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται» (1 Κορ. 11, 19). Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι προκρίνεται νὰ ἀνασταλεῖ τὸ ἀγαπητικὸ, προσευχητικὸ αἶτημα γιὰ τὴν ἐπανενεργοποίηση λειτουργίας τῆς συνοδικότητος στὸ ἐκκλησιαστικὸ σῶμα. Πέρα καὶ ἀπὸ τὰ προβλήματα, ἡ συνοδικότητα εἶναι προυπόθεση ὀριστικῆ (ὀρισμοῦ) τῆς ταυτότητος καὶ συνοχῆς τῆς Ἐκκλησίας.

Μὲ ἀπροκατάληπτη σκέψη δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνουμε ὅτι στὴν «πτώση» ἀποδίδουμε ὅ,τι ἀκριβῶς ἀνήκει στὴν *κτιστότητα* — ἐκδεχόμαστε σὰν «πτώση» τοὺς ὑπαρκτικούς περιορισμούς (ἀναγκαιότητες-νομοτέλειες) πὺν διαφοροποιοῦν τὴν *κτιστὴ* ὑπαρξή μας ἀπὸ τὴν *ἄκτιστη* Αἰτία της. Αἰτιολογοῦμε τὴν ὑπαρκτικὴ

μας δέσμευση στὸν μετρούμενο χρόνο, στὸν διαστατὸ
χώρο, στὴ νομοτελειακὴ φθορά, στὸν ἀναπότρεπτο
θάνατο, ὡσὰν νὰ προέρχονται ἀπὸ ἀμάρτημα
προπατορικὸ — ἀναφέρουμε σὲ συμβολικὲς φιγούρες
«πρωτοπλάστων» τὴν ἐνοχὴ γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς
ὑπαρξῆς μας στὸν ἀτομοκεντρικὸ *τρόπο*, ποὺ ὅμως εἶναι
ὁ *τρόπος* κάθε κτιστῆς ὑπαρξῆς. Συγκεφαλαιώνει ὁ
ἀτομοκεντρικὸς *τρόπος* ὅλους τοὺς ὑπαρκτικούς
περιορισμοὺς τῆς κτιστότητας, τὴ διαφορὰ ἀπὸ τὴν
ἐλευθερίαν τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἀγαπητικῆς κοινωνούμενης.
Σημαίνει τὴν ὑπαρξὴ ὑποταγμένη στὶς ἐνορμήσεις
αὐτοσυντήρησης, κυριαρχίας, ἡδονῆς, σὲ «ἕτερον νόμον
ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοὸς καὶ
αἰχμαλωτίζοντα (τὴν ἐλευθερίαν τῆς λογικῆς ὑπόστασης
τοῦ ἀνθρώπου) ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας (ὑπαρκτικῆς
ἀποτυχίας) τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσι (τοῦ σώματος)» (*Ρωμ.*
7, 23). Ταυτόσημος ὁ ἀτομοκεντρισμὸς μὲ τὴν ἰδιοτέλεια,
τὴν πλεονεξία, τὸν φθόνον, τὴν κακεντρέχεια, τὸ μίσος,
τὴ δολιότητα, τὴν ἐξουσιολαγνία, τὸν σαδισμό.

Κάθε ἔμβια ὑπαρξὴ εἶναι ἀπὸ τὴ *φύση* της (ἀπὸ τὶς
ὑπαρκτικὰς της προδιαγραφὰς) δεσμευμένη στὸν
ἀτομοκεντρικὸ *τρόπο* τῆς ὑπαρξῆς, ἡ διαιώνιση τῆς
ποικιλότητος τῶν *εἰδῶν* γίνεται δυνατὴ, ἐπειδὴ οἱ
ὑπαρκτικὲς μονάδες κάθε εἶδους, τὰ *ἄτομα*, εἶναι
ὑποταγμένα στὴ νομοτέλεια τῶν *φυσικῶν* ἐνορμητικῶν
τοὺς ὀρέξεων. Ἡ ὑπαρκτικὴ διαφορὰ τοῦ *κτιστοῦ* ἀπὸ τὸ
ἄκτιστο δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα οὔτε παράβασης-πτώσης-
τιμωρίας οὔτε παρέμβασης «κακοῦ», ἰσοσθενοῦς μὲ τὴν

αιτιώδη τῶν πάντων *ἀγάπη*. Εἶναι ἀπλὰ καὶ μόνο *ὑπαρκτικὴ* διαφορὰ, διαφορὰ *αἰτίας* καὶ *αἰτιατοῦ*, δηλαδή *τρόπου* τῆς ὑπαρξῆς.

Ἀναφέρθηκε καὶ σὲ προηγούμενες σελίδες ὅτι κάποιες περιγραφές-διευκρινίσεις ποὺ ἀποτολμήθηκαν στὴ χριστιανικὴ γραμματεία μιᾶς ὑποθετικῆς «προ-πτωτικῆς» κατάστασης τῆς δημιουργίας τοῦ Θεοῦ, καταργοῦσαν τὴ διάκριση *κτιστοῦ* καὶ *ἀκτίστου* ἀποδίδοντας καταγωγικὰ καὶ στὸ κτιστὸ ἀφθαρσία, ἀθανασία, ἐλευθερία ἀπὸ ὑπαρκτικὲς ἀναγκαιότητες, δηλαδή γνωρίσματα ποὺ ἀποδίδουμε στὸ ἄκτιστο. Ἔτσι ἔπαυε νὰ διαφέρει τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῆς λέξης «δημιουργία» ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῶν λέξεων «γέννηση» καὶ «ἐκπόρευση»: Ἡ *θέωση* τοῦ ἀνθρώπου (καὶ τῆς σύνολης κτιστῆς πραγματικότητας συγκεφαλαιωμένης στὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία) ἔχανε κάθε νόημα, ἀφοῦ εἶχε προσφερθεῖ ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὸν Θεό: Μεταβαλλόταν ἀπὸ θρίαμβος προσωπικῆς ἐλευθερίας σὲ παθητικὰ δεδομένη ἀναγκαιότητα, κατέλυε τὴ διάκριση *κτιστοῦ* καὶ *ἀκτίστου*, δήλωνε μᾶλλον ἓναν ὑποχρεωτικὸ πανθεϊσμό.

Ἡ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας εἶναι σαφής: Ὅ,τι ἔχει ὑπαρκτικὴ ἀρχή (ἐναρξη), ἔχει καὶ ὑπαρκτικὸ τέλος (θάνατο), ὅ,τι εἶναι κτιστό, εἶναι ἐξ ὁρισμοῦ ἐφήμερο, φθαρτὸ καὶ θνητό. Μέσα στὸ ἱλιγγιώδες κτιστὸ σύμπαν τῶν δισεκατομμυρίων γαλαξιδῶν —ἀπειρία τοῦ πεπερασμένου καὶ ἀπροσδιοριστία τοῦ συγκεκριμένου—

, πάνω στὸν ἀσήμαντου μεγέθους ἀλλὰ μοναδικὸ σὲ ζωηφορία πλανήτη τῆς γῆς, ἓνα ἄλλο ἐν *σμικρῷ* ἱλιγγιῶδες σύμπαν, κάθε ἀνθρώπινη ὑπαρξη, εἶναι τὸ μόνο ἔλλογο κτιστό, ἡ μόνη, μετὰ τὴν Αἰτιώδη Ἀρχὴ τοῦ ὑπάρχειν, *προσωπικὴ* ὑπαρξη. Μοναδικὴ ὑπαρκτικὴ πραγματικότητα *εἰκόνας* τοῦ Ἀκτίστου ὁ ἄνθρωπος, εἰκόνα *ἐνεργούμενη*, ποὺ θὰ πεῖ: προικισμένη μὲ τὴν ἐλευθερία νὰ *ὁμοιωθεῖ* μὲ αὐτὸ ποὺ εἰκονίζει — νὰ πραγματοποιήσει τὴν ὑπαρξη ὡς Ἀγαπητικὴ Ἐλευθερία ἢ νὰ αὐτομηδενιστεῖ ἐκούσια.

Τὴν ἐπίγνωση τῆς *κατ' εἰκόνα* καὶ *καθ' ὁμοίωσιν* Θεοῦ ὑπαρξης τοῦ ἀνθρώπου τὴ σήμανε ἡ γλωσσικὴ ἐκφραστικὴ εἰκονολογώντας τὸ *ναὶ* ἢ τὸ *ὄχι* τῆς ὑπαρκτικῆς του ἐλευθερίας: Φυσικά, μὲ τις προσλαμβάνουσες τῆς κτιστότητας, δηλαδὴ μὲ ὑποδηλώσεις δανεισμένες ἀπὸ τὴν ποιητικὴ (μυθικὴ) γλώσσα καὶ ἀπὸ τὴ δικανικὴ λογικὴ καὶ ἐμπειρία — μὲ τὴν ἀνα-λογικὴ παραστατικότητά τῶν εἰκόνων τοῦ «παραδείσου» καὶ τῆς «κόλασης». Ἡ προσδοκία ἀπὸ μιὰ ἐκκλησιαστικὴ σύνοδο εἶναι νὰ μεταφέρει (μεταγλωττίσει) αὐτὴ τὴν εἰκονολογικὴ ἐκφραστικὴ στὴ γλώσσα συνεποῦς ὄντολογίας, ὅπως ἐγινε καὶ ἀπὸ τις συνόδους τῶν πρώτων αἰώνων ποὺ φώτισαν τὴν ἀλήθεια τῆς Θεαρχικῆς Τριάδος καὶ τὸν ρεαλισμὸ τῆς ἐνανθρώπησης τοῦ Υἱοῦ-Λόγου.

Μὲ ἀπροκατάληπτη σκέψη δὲν εἶναι δύσκολο νὰ διακρίνουμε ὅτι ἡ ἔννοια μιᾶς «αἰώνιας κόλασης», ὡς

μόνιμο καὶ ἀμετάκλητο ὑπαρκτικὸ δεδομένο, εἶναι ἀπολύτως ἀσύμβατη μὲ τὸν Θεό, ποὺ γνωρίζεται καὶ ὀρίζεται μόνο ὡς *ἀγάπη*. Δὲν γίνεται νὰ συμβιβάσουμε κολασμό, βασανισμούς, τιμωρίες δίχως πέρας καὶ δίχως ἔλεος, ἕναν ἐφιάλτη ἰδρυμένο καὶ κατεστημένο, μὲ τὸν Θεὸ ποὺ ὑπάρχει μόνο ὡς ἀγαπητικὴ αὐθυπέρβαση καὶ αὐτοπροσφορά, μόνο κενούμενος ἀπὸ κάθε ἐπιβολὴ ἰσχύος. Εἶναι ἀδιανόητο γιὰ τὴ λογικὴ ποὺ Αὐτὸς μᾶς χάρισε, ὁ ἴδιος Θεὸς νὰ εἶναι «ἐραστὴς μακικώτατος» κάθε λογικοῦ του πλάσματος, ποὺ τὸ καλεῖ ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία στὴν ὑπαρξὴ γιὰ νὰ τὸ καταστήσει μέτοχο τῆς δικῆς Του ὑπαρκτικῆς πληρότητας, ὁ ἴδιος νὰ ἰδρύει ταυτόχρονα καὶ νὰ συντηρεῖ «τόπον βασάνου» καὶ τιμωρίας τῶν ἀρνητῶν του.

Δὲν ὑπάρχει περιθώριο λογικοῦ συμβιβασμοῦ τῆς «ἄκρας ἀγαθότητος» μὲ τὴν «αἰώνια κόλαση». «Ὁ πάντων αἴτιος... ἔρως ἀγαθὸς ἀγαθοῦ διὰ τὸ ἀγαθὸν»[21](#) δὲν γίνεται νὰ συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀνθρώπινη ὀρμέφυτη ἀπαίτηση «κάπου» νὰ ἀποδίδεται δικαιοσύνη. Καταργοῦμε τὸ μοναδικὸ μέσο συν-εννόησης ποὺ διαθέτουμε, τὴν κοινωνούμενη λογικὴ, ἂν υἱοθετήσουμε ἀφελὴ τεχνάσματα συγκερασμοῦ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν νομικισμό μιᾶς ἀνταποδοτικῆς δικαιοσύνης.

Μὴ καλέσεις τὸν Θεὸν δίκαιον, παραγγέλλει ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ ὁ Σύρος, ὅτι ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ οὐ γνωρίζεται ἐν τοῖς πράγμασί σου... Καὶ πῶς ὀνομάζεις τὸν Θεὸν δίκαιον, ὅτε ἀπαντήσεις τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τοῦ μισθοῦ

τῶν ἐργατῶν;... Πῶς καλεῖ ἄνθρωπος τὸν Θεὸν δίκαιον, ὅτε ἀπαντήσεις τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀσώτου υἱοῦ;... Ποῦ ἐστὶν ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ὅτε ἤμεν ἁμαρτωλοὶ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν... Ποῦ ἐστὶν ἡ ἀνταπόδοσις αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔργοις ἡμῶν;... Ποῦ ἐστὶν ἡ γέεννα ἡ δυναμένη λυπῆσαι ἡμᾶς; καὶ ποῦ ἐστὶν ἡ κόλασις ἡ ἐκφοβοῦσα ἡμᾶς πολυμερῶς καὶ νικᾶσα τὴν εὐφροσύνην τῆς ἀγάπης αὐτοῦ;... Ἡ ἀνταπόδοσις τῶν ἁμαρτωλῶν ὅποια τίς ἐστὶν; Ἀντὶ τῆς ἀνταποδόσεως τῆς δικαίας, αὐτὸς ἀνάστασιν ἀνταποδίδοι αὐτοῖς.[22](#)

Γιὰ τὴ λογικὴ μας, μοιάζει συνεπέστερη ἡ παραδοχὴ ὅτι «τὸ ὅλως λεγόμενον κακὸν» δὲν εἶναι κατηγορία συμπεριφορᾶς, ἀπλῶς παράβαση νόμου, ἀπείθεια σὲ ἐντολές, ἀνταρσία ἀπέναντι σὲ ἐξουσιαστικὲς αὐθεντίες. Τὸ ὑπαρκτικὸ «κακὸν» εἶναι ἄρνηση τοῦ «καλοῦ». Καὶ ἂν τὸ «καλὸν» εἶναι ἡ ὑπαρκτικὴ πληρότητα, ἡ ἐλευθερία τῆς ὑπαρξης ἀπὸ περιορισμοὺς καὶ ἀναγκαιότητες, ὁ ἔρωσ ὡς ἐλευθερία αὐτοπροσφορᾶς καὶ κοινωνία ἀλληλοπεριχώρησης τοῦ ὑπάρχειν, τότε, σαφέστατα, «κακὸν» εἶναι ὁ ἐγωκεντρισμὸς, ἡ ἰδιοτέλεια, ὁ αὐτοαποκλεισμὸς ἀπὸ τὴν ἀγαπητικὴ κοινωνία τῆς ὑπαρξης. Εἶναι ἡ ἐπιλογὴ καὶ κατάφαση τῶν ὑπαρκτικῶν ὁρίων τῆς κτιστότητας, τῆς μὴ-σχέσης, τῆς μὴ-ζωῆς, ἐπιλογὴ τῆς ἀνυπαρξίας.

Στὴν Ἐκκλησία δὲν καταθέτουμε ἀτομικὲς ιδέες, γνῶμες, προτάσεις. Καταθέτουμε πρόβλημα ἢ ὅ,τι

ἀντιλαμβανόμαστε ὡς πρόβλημα καὶ ποὺ ἀφορᾷ ὄχι στὴν ὀρθότητα πεποιθήσεων, ἀλλὰ σὲ ὅποιουδήποτε τύπου διασάφηση ἢ ἀπειλὴ συγχύσεων τῆς «ἐν ἡμῖν ἐλπίδος» (1 Πέτρ. 3, 15). Καταθέτουμε τὸ πρόβλημα, ὅπως προσκομίζουμε τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο (τὸ «πρόσφορο» καὶ τὸ «νάμα») γιὰ νὰ τελεστεῖ ἡ Εὐχαριστία — καταθέτουμε τὸ πρόβλημά μας γιὰ νὰ τελεστεῖ ἡ Σύνοδος: προέκταση τῆς Εὐχαριστίας. Πιστεύουμε-ἐμπιστευόμαστε ὅτι ἡ *σύνοδος* τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ὅ,τι καὶ μιὰ «συνέλευση στελεχῶν» ἰδεολογικοῦ «κινήματος» ἢ διεθνoῦς ὀργανισμοῦ ἢ μεγάλης ἐπιχείρησης — στὴν ἐκκλησιαστικὴ σύνοδο οἱ συνερχόμενοι ἐπίσκοποι δὲν καταθέτουν ἀτομικὲς γνώμες, ιδέες, ἀπόψεις, ἀλλὰ «τὴν ὑποκειμένην ἐκάστῳ ποιότητα» τοῦ *πατρικοῦ* χαρίσματος. Μετέχουν στὴ σύνοδο καὶ λειτουργοῦν συνοδικά, ἐπειδὴ ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς *πατρότητας* καὶ ὄχι τὴν ἱκανότητα τῆς *παιδαγωγίας*,²³ ὄχι ἐπειδὴ κατέχουν πτυχία ἐδικῶν σπουδῶν καὶ τίτλους καθηγεσίας.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο *αἵρετικὸν* ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ὄχι ὅποιον κομίζει πρόβλημα καὶ αἰτεῖται συνοδικὸ φωτισμὸ τοῦ προβλήματος, ἀλλὰ ὅποιον νομίζει ὅτι «παιδαγωγεῖ» τοὺς πιστοὺς μὲ δοξασίες ποὺ δὲν ἀπηχοῦν τὴ μαρτυρία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καὶ ἀρνεῖται τὸν φωτισμὸ τῆς αὐθαιρεσίας του ἀπὸ σύνοδο *πατέρων* τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος.

Στή Νέα Σμύρνη, 5 Ιανουαρίου 2017

ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΙΚΑ, *Περὶ θείων ὀνομάτων* X, Migne P.G. 3, 708AB —
ΜΑΞΙΜΟΥ Ὁμολογητοῦ, *κεφάλαια θεολογικὰ* V, Migne P.G. 90, 1385B.

ΙΣΑΑΚ τοῦ Σύρου, *λόγοι ἀσκητικοί*, Κριτική ἔκδοση Ἰ.Μ. Ἰβήρων, 2012,
σελ. 591-594.

Πρβλ. τὸ τοῦ Παύλου: «ἐὰν μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ’
οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς
ἐγέννησα», *1 Κορ.* 4, 15.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΧΡΗΣΤΟΥ ΓΙΑΝΝΑΡΑ
ΠΤΩΣΗ – ΚΡΙΣΗ – ΚΟΛΛΑΣΗ·
Η ΔΙΚΑΝΙΚΗ ΥΠΟΝΟΜΕΥΣΗ
ΤΗΣ ΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ
ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΚΑΙ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΘΗΚΕ
ΤΟΝ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 2017 ΣΤΟ «ΑΝΑΓΡΑΜΜΑ».
ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΕΚΑΝΕ Η ΗΡΩ ΜΑΚΡΗ.
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ Α.Ε.
ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ
ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΙΚΑΡΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ
Τ.: 210 3225152 • Φ.: 210 3235262 • WWW.IKAROSBOOKS.GR •
INFO@IKAROSBOOK.GR